

Technická univerzita v Liberci
Ekonomická fakulta

Studijní program: N 6208 Ekonomika a management

Studijní obor: Podniková ekonomika

Název diplomové práce (v jazyce českém):
Makroekonomická komparace vybraných ekonomik (EU, Japonska a USA)

Název diplomové práce (v jazyce anglickém):
Macroeconomic Comparison of Selected Economies (EU, Japan and USA)

Číslo diplomové práce:
DP – EF – KEK – 2010 43

Jméno a příjmení:
PETRA ŠIMANOVÁ

Vedoucí práce: Ing. Iva Nedomlelová, Ph.D., katedra ekonomie

Konzultant: Ing. Marek Rojíček, vrchní ředitel sekce makroekonomických statistik, Český statistický úřad

Počet stran: 92

Datum odevzdání: 06. 05. 2010

Počet příloh: 0

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci, 04. 05. 2010

Anotace a klíčová slova v českém jazyce

Tématem diplomové práce je makroekonomická komparace ekonomik Evropské unie, Japonska a Spojených států amerických v letech 1990 – 2009. Obsah práce spočívá především v analýze ekonomického vývoje vybraných hospodářských center se zaměřením na tři makroekonomické ukazatele, kterými jsou hrubý domácí produkt, inflace a nezaměstnanost, a na faktory determinující jejich vývoj. V teoretické části diplomové práce je popsána teoreticko-ekonomická charakteristika výše uvedených ukazatelů. V praktické části je provedena analýza ekonomického vývoje USA, EU a Japonska za poslední dvě dekády a komparace těchto ekonomických center z hlediska jednotlivých ukazatelů. Další kapitola hodnotí úspěšnost hospodářských politik realizovaných v jednotlivých ekonomikách a současně uvádí hospodářsko-politická doporučení. V průběhu práce je také ověřována platnost dvou hypotéz, v rámci kterých je zjišťováno, jaké ekonomické centrum dosáhlo nejúspěšnějších souhrnných výsledků hospodářství za období 2001 – 2007 a zda cyklický vývoj těchto center v letech 1990 – 2009 byl synchronizovaný.

Klíčová slova: tempo růstu HDP, míra inflace, míra nezaměstnanosti, ekonomika, USA, Japonsko, EU, fiskální politika, monetární politika, recese, expanze, finanční krize

Anotace a klíčová slova v anglickém jazyce

Topic of the thesis is a macroeconomic comparison of the economies in the European Union, Japan and the United States of America in the years 1990 – 2009. Content of this work lies in analyzing the economic development of selected economic centers with focus on three macroeconomic indicators, namely gross domestic product, inflation and unemployment, and on the factors determining their development. The theoretical part describes the theoretical-economic characteristics of the indicators listed above. In the practical part is made the analysis of the economic development of the USA, EU and Japan for the last two decades, and the comparison of these economic centers in the light of the various indicators. The next chapter evaluates the success of economic policies implemented in individual economies and at the same time provides the economic-policy recommendations. The work also verifies the validity of two hypotheses, under which it is observed which economic center achieved the most successful overall results of economy over the period 2001 – 2007 and that the cyclic evolution of these centers in the years 1990 – 2009 has been synchronized.

Key words: GDP growth rate, inflation rate, unemployment rate, economy, USA, Japan, EU, fiscal policy, monetary policy, recession, expansion, financial crisis

Obsah

1. Úvod	11
2. Teoreticko-ekonomická charakteristika vybraných makroekonomických ukazatelů	13
2.1 Hrubý domácí produkt	13
2.1.1 Nominální a reálný HDP	13
2.1.1.1 Příčiny růstu nominálního a reálného HDP.....	14
2.1.2 Vývoj HDP	15
2.1.2.1 Potenciální a skutečný produkt.....	15
2.1.2.2 Agregátní nabídka a agregátní poptávka	16
2.1.2.3 Produkční mezera	16
2.1.2.4 Zdroje růstu HDP v krátkém období	17
2.1.2.5 Zdroje růstu HDP v dlouhém období	17
2.1.3 Problémy měření HDP	18
2.2 Inflace.....	19
2.2.1 Měření míry inflace	19
2.2.2 Příčiny inflace.....	20
2.2.2.1 Poptávková inflace	20
2.2.2.2 Nabídková inflace.....	21
2.2.2.3 Očekávaná inflace	22
2.2.3 Metody léčení poptávkové inflace	23
2.2.3.1 Regulace agregátní poptávky restriktivní monetární politikou .	24
2.2.4 Důchodové politiky a léčení inflace	25
2.2.5 Metody léčení nabídkové inflace	25
2.3 Nezaměstnanost.....	27
2.3.1 Cyklická nezaměstnanost	27
2.3.1.1 Keynesiánský přístup	28
2.3.1.2 Monetaristický přístup.....	29
2.3.1.3 Klasický přístup.....	30
2.3.2 Přirozená míra nezaměstnanosti	31
2.3.2.1 Determinanty přirozené míry nezaměstnanosti.....	31
2.3.3 Okunův zákon.....	34
2.3.4 Snižování nezaměstnanosti.....	34
2.3.5 Phillipsova křivka.....	35

3. Analýza a komparace HDP, inflace a nezaměstnanosti v EU, Japonsku a USA a faktorů determinujících jejich vývoj	37
3.1 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů v Japonsku.....	37
3.1.1 Vývoj v 90. letech 20. století.....	37
3.1.2 Vývoj v první dekádě 21. století	42
3.2 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů ve Spojených státech amerických	45
3.2.1 Vývoj v 90. letech 20. století.....	45
3.2.2 Vývoj v první dekádě 21. století	48
3.3 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů v Evropské unii	52
3.3.1 Vývoj v 90. letech 20. století.....	52
3.3.2 Vývoj v první dekádě 21. století	56
3.4 Komparace	59
3.4.1 Tempo růstu HDP	59
3.4.2 Nezaměstnanost.....	61
3.4.3 Inflace	63
3.4.4 Shrnutí komparace.....	65
4. Hospodářsko-politická doporučení.....	66
4.1 Spojené státy americké.....	66
4.1.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009	66
4.1.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných politik	67
4.1.3 Hospodářsko-politická doporučení.....	69
4.2 Japonsko.....	70
4.2.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009	70
4.2.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných politik	71
4.2.3 Hospodářsko-politická doporučení.....	73
4.3 Evropská unie.....	74
4.3.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009	74
4.3.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných ekonomik.....	75
4.3.3 Hospodářsko-politická doporučení.....	76
5. Ověřování hypotéz.....	78
5.1 První hypotéza.....	78
5.2 Druhá hypotéza	86
6. Závěr.....	88

Seznam zkratek a symbolů

AD	agregátní poptávka
AS	agregátní nabídka
CPI	consumer price index, index spotřebitelských cen
E	rovnováha
ECB	Evropská centrální banka
EHS	Evropské hospodářské společenství
EMU	Evropská měnová unie
EU	Evropská unie
Fed	Americká centrální banka
GNP	Gross National Product, hrubý národní produkt
HDP	hrubý domácí produkt
IPD	implicit price deflator, implicitní cenový deflátor
L	skutečná zaměstnanost
L*	plná zaměstnanost
LD	poptávka po práci
LPC	dlouhodobá Phillipsova křivka
LRAS	křivka agregátní nabídky v dlouhém období
LS	nabídka práce
P	cenová hladina
PPI	producer price index, index cen výrobců
SPC	krátkodobá Phillipsova křivka
SRAS	křivka agregátní nabídky v krátkém období
THFK	tvorba hrubého fixního kapitálu
u	skutečná nezaměstnanost
u*	přirozená míra nezaměstnanosti
USA	Spojené státy americké
W	nominální mzdová sazba
W/P	reálná mzda
Y	skutečný produkt, důchod, výstup
Y*	potenciální produkt
Y ₀	rovnovážná produkce
π	míra inflace
π^e	míra očekávané inflace

Seznam tabulek

Tabulka 3.1 Japonsko: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

Tabulka 3.2 Japonsko: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

Tabulka 3.3 Japonsko: míra nezaměstnanosti v %, 1990 - 2009

Tabulka 3.4 USA: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

Tabulka 3.5 USA: míra nezaměstnanosti v %, 1990 – 2009

Tabulka 3.6 USA: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

Tabulka 3.7 Evropská unie: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

Tabulka 3.8 Evropská unie: míra nezaměstnanosti v %, 1990 – 2009

Tabulka 3.9 Evropská unie: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

Tabulka 5.1 Saldo platební bilance zahraničního obchodu v % HDP pro USA, Japonsko a EU v letech 2001 – 2007

Tabulka 5.2 Plochy magických čtyřúhelníků pro USA, Japonsko a EU v jednotlivých letech 2001 – 2007

Tabulka 5.3 Průměrná plocha magického čtyřúhelníku pro USA, Japonsko, EU za období 2001 – 2007

Seznam obrázků

- Obr. 2.1** Inflace tažená poptávkou
- Obr. 2.2** Inflace tlačena náklady
- Obr. 2.3** Inflační očekávání
- Obr. 2.4** Trh práce při nepružné nominální mzdě W
- Obr. 2.5** Trh práce s nedokonalými informacemi
- Obr. 2.6** Trh práce s pružnými nominálními W
- Obr. 2.7** Krátkodobá a dlouhodobá Phillipsova křivka
- Obr. 3.1** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, Japonsko
- Obr. 3.2** Základní úroková sazba japonské centrální banky v %, konec roku
- Obr. 3.3** Past likvidity
- Obr. 3.4** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, Japonsko
- Obr. 3.5** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, USA
- Obr. 3.6** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, USA
- Obr. 3.7** Základní úroková sazba americké centrální banky (Fedu) v %, konec roku
- Obr. 3.8** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, EU
- Obr. 3.9** Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, EU
- Obr. 3.10** Srovnání tempa růstu HDP v USA, Japonsku a EU
- Obr. 3.11** Srovnání soukromé spotřeby v USA, Japonsku a EU
- Obr. 3.12** Srovnání tvorby hrubého fixního kapitálu v USA, Japonsku a EU
- Obr. 3.13** Srovnání míry nezaměstnanosti v USA, Japonsku a EU
- Obr. 3.14** Srovnání míry inflace v USA, Japonsku a EU
- Obr. 5.1** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2001
- Obr. 5.2** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2002
- Obr. 5.3** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2003
- Obr. 5.4** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2004
- Obr. 5.5** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2005
- Obr. 5.6** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2006
- Obr. 5.7** Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2007

1. Úvod

Hlavním cílem diplomové práce je analýza a komparace ekonomik vybraných hospodářských center – Evropské unie, Spojených států amerických a Japonska od roku 1990 do roku 2009. V analýze je kladen důraz především na vývoj tří významných makroekonomických ukazatelů, kterými jsou hrubý domácí produkt, míra inflace a míra nezaměstnanosti. Pro porovnání ekonomických center je důležité se v rozboru zaměřit i na příčiny jejich vývoje a též na faktory, které ovlivňovaly průběh HDP, inflace a nezaměstnanosti. V diplomové práci jsou pro analýzu použita data z několika statistických serverů, jako je např. Eurostat, OECD atd. Jednotlivá data jsou uspořádána do tabulek a grafů a z nich jsou následně vyvozeny závěry o ekonomickém vývoji.

Teoretická část se zabývá ekonomickou charakteristikou HDP, inflace a nezaměstnanosti. Vysvětluje především, proč se tyto proměnné v průběhu času mění a jak jsou mezi sebou vzájemně propojeny.

Další část diplomové práce je zaměřena na analýzu HDP, míry inflace a míry nezaměstnanosti ve sledovaných ekonomických centrech a též na faktory determinující jejich vývoj. V závěru kapitoly je provedena komparace EU, USA a Japonska z hlediska jednotlivých ukazatelů.

Předposlední kapitola hodnotí měnovou a fiskální politiku jednotlivých ekonomik a uvádí hospodářsko-politická doporučení.

V rámci diplomové práce jsou ověřovány dvě hypotézy. První hypotéza, která by měla být verifikována, zní, že nejúspěšnějších souhrnných výsledků hospodářství v letech 2001 až 2007 dosáhly Spojené státy americké. K ověření hypotézy je použita metoda magického čtyřúhelníku, která zpracovává čtyři důležité ukazatele: tempo růstu reálného HDP, saldo platební bilance zahraničního obchodu, míru inflace a míru nezaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že analýza v diplomové práci je zaměřena pouze na tři makroekonomické ukazatele (HDP, inflaci a nezaměstnanost), údaje o saldu platební bilance zahraničního

obchodu byly převzaty ze statistických zdrojů pouze za účelem sestavení magického čtyřúhelníku, a proto nejsou v průběhu práce dále zmiňovány. Pro objektivní srovnání sledovaných ekonomik byly zvoleny roky 2001 až 2007, neboť v těchto letech došlo současně u všech tří ekonomických center k nárůstu HDP v roce 2007 oproti roku 2001. Verifikace hypotézy se opírá o porovnání průměrných hodnot vypočtených ze sedmi magických čtyřúhelníků sestavených pro každé ekonomické centrum v jednotlivých letech 2001 až 2007.

Druhá hypotéza, která by měla být verifikována, spočívá v nalezení synchronizovaného cyklického vývoje u výše zmíněných ekonomických center ve sledovaném období 1990 až 2009. Hypotéza je ověřena na základě vývoje tempa růstu HDP u jednotlivých ekonomik.

V závěrečné kapitole jsou zhodnoceny cíle práce a zformulovány závěry.

2. Teoreticko-ekonomická charakteristika vybraných makroekonomických ukazatelů

Pro měření výkonnosti ekonomiky používají ekonomové mnoho typů dat. Zvláště důležité jsou tři makroekonomické veličiny: reálný hrubý domácí produkt (HDP), míra inflace a míra nezaměstnanosti. Reálný HDP měří celkovou produkci finálních statků v ekonomice. Míra inflace odráží růst cen. Míra nezaměstnanosti vymezuje část pracovní síly, která nemá zaměstnání. Makroekonomové studují, jak jsou tyto proměnné určovány, na základě čeho se v průběhu času mění, a jak jsou mezi sebou vzájemně propojeny. [10]

2.1 Hrubý domácí produkt

Základním ukazatelem ekonomické aktivity je hrubý domácí produkt (HDP), tedy hodnota finálních výrobků a služeb, které byly nově vyprodukovány v dané zemi (tzv. rezidenty) v průběhu stanoveného časového období. Velikost hrubého domácího produktu (HDP na obyvatele) a jeho změna v čase (růst HDP) poskytují základní informace o ekonomické úrovni a výkonnosti země. Stabilitu této výkonnosti ovlivňuje vývoj ukazatelů vnitřní a vnější rovnováhy. [30]

2.1.1 Nominální a reálný HDP

Hrubý domácí produkt může být zvýšen buď tím, že rostou ceny, nebo tím, že stoupá množství. [10] Rozlišují se proto dvě kategorie hrubého domácího produktu dle způsobu jeho ocenění: nominální a reálný HDP. Nominální HDP měří hodnotu výstupu ekonomiky v cenách období, kdy byl daný výstup vytvořen (běžné ceny). [30] Jako lepší měřítko ekonomického blahobytu, které počítá produkci zboží a služeb ekonomiky a není ovlivněno změnami v cenách, se používá reálný HDP. [10] Reálný HDP měří výstup daného období v cenách zvoleného základního roku (stálé ceny). [30] To znamená, že reálný HDP ukazuje, co by se stalo s výdaji na výstup, pokud by se změnilo množství a

ceny nikoli. [10] Toto odlišení umožňuje sledovat reálné změny objemu produkce, které nejsou ovlivněny cenovými změnami. [30]

2.1.1.1 Příčiny růstu nominálního a reálného HDP

Nominální HDP se z roku na rok mění ze dvou příčin. První příčinou je to, že se mění fyzický výstup statků a služeb. Druhou příčinou je změna tržních cen. Pokud ekonomika vyrobí v průběhu dvou let přesně tentýž výstup, přičemž mezitím se všechny ceny zdvojnásobí, nominální HDP ve druhém roce bude dvojnásobkem nominálního HDP z prvního roku, i když se fyzický výstup ekonomiky vůbec nezměnil. Tento příklad je však nereálný.

První příčinou změn reálného HDP je změna množství zdrojů, které má ekonomika k dispozici. Zdroje lze zjednodušeně rozdělit na kapitál a práci. Pracovní síla, skládající se z lidí zaměstnaných nebo zaměstnání hledajících, v čase roste, a tím vytváří jeden ze zdrojů růstu výroby. Kapitálová zásoba včetně budov a strojů také v čase roste, a tím se stává dalším zdrojem rostoucího výstupu. Růst disponibilních výrobních faktorů – práce a kapitálu využívaných při výrobě statků a služeb – tak zčásti vysvětluje zvyšování reálného HDP.

Druhou příčinou změn reálného HDP je změna efektivnosti, s níž působí výrobní faktory. Tato zvýšení efektivnosti bývají nazývána růstem produktivity. V průběhu času mohou tytéž výrobní faktory vyprodukovat více výstupu. Tyto přírůstky efektivnosti výroby vyplývají ze změn ve znalostech včetně učení se ze zkušenosti, neboť lidé se postupně naučí vykonávat stejné úkoly lépe.

Třetí příčinou změn reálného HDP jsou změny v zaměstnanosti daných zdrojů, jež jsou k dispozici pro výrobu. Ne všechno dostupné kapitál a ne všechna dostupná práce je vždy skutečně využívána.

Změny nominálního HDP, které vyplývají z cenových změn, nic neříkají o výkonnosti ekonomiky v produkci zboží a služeb. Proto je používán spíše reálný než nominální HDP jako základní měřítko pro porovnání výstupu v různých letech. [23]

2.1.2 Vývoj HDP

Při sledování vývoje HDP v čase jsou zřejmé dvě jeho základní charakteristiky: dlouhodobě rostoucí úroveň HDP a jeho krátkodobé fluktuace (vzestupy a poklesy), které se projevují cyklickým vývojem meziročních temp růstu. Při pohledu na vývoj HDP v dlouhém období se krátkodobé fluktuace ekonomické výkonnosti zdají zanedbatelné. Ovlivňují však významně každodenní rozhodování jednotlivých ekonomických subjektů (spotřebitelů, pracovníků, firem) a nositelů hospodářské politiky (vlády, centrální banky). Fluktuace ekonomické aktivity obvykle nelze objasnit příčinou jedinou, jde spíše o souhrn různých vlivů, které rozdělujeme na exogenní a endogenní. Exogenní vlivy jsou vyvolány změnami cen vstupů (například ropy), fiskální politiky (daní, vládních výdajů) nebo monetární politiky (změny krátkodobých úrokových sazeb). Endogenní vlivy zahrnují například změny očekávání ekonomických aktérů ohledně budoucího vývoje. Rozmanitost faktorů, které ovlivňují krátkodobé fluktuace ekonomické aktivity, ztěžuje předvídání jejího budoucího vývoje.

2.1.2.1 Potenciální a skutečný produkt

Rozdíl mezi dlouhodobým hospodářským růstem a jeho krátkodobými fluktuacemi vyjadřuje odlišení mezi potenciálním a skutečným produktem. Potenciální produkt charakterizuje agregátní nabídku (produkční kapacitu) národní ekonomiky a odpovídá úrovni výstupu dosažitelné při dané úrovni technologií a při plném využití výrobních faktorů. Je tedy určen dostupností těchto faktorů a technologickým pokrokem. Úroveň potenciálního produktu není přímo měřitelná a musí být odhadována na základě jiných, dostupných ukazatelů. Výsledky odhadů se liší podle způsobu využití informací obsažených v používaných ekonomických proměnných. V dlouhém období úroveň HDP sleduje dráhu trendu, tedy růstu potenciálního produktu. [30] Trendová dráha HDP je dráha, po níž by se HDP pohyboval, kdyby byly výrobní faktory plně zaměstnány. [4]

Skutečný produkt fluktuuje kolem trendového růstu potenciálního produktu a je určen (cyklickým) vývojem agregátní poptávky. Pokud by zdroje (kapacity) v ekonomice byly vždy plně využity, růst skutečného HDP by se rovnal růstu potenciálního produktu.

2.1.2.2 Agregátní nabídka a agregátní poptávka

Rozdíl mezi analýzou vývoje HDP v krátkém a dlouhém období můžeme také vyjádřit odlišným tvarem křivky agregátní nabídky. V dlouhém období je tvar křivky agregátní nabídky vertikální (je neelastická), na úrovni potenciálního produktu. Zdrojem růstu HDP v dlouhém období je tedy výhradně růst úrovně potenciálního produktu. Křivka agregátní nabídky v krátkém období je naopak považována za velmi elastickou (je vodorovná či jen mírně rostoucí). Výstup v krátkém období je tedy určen především agregátní poptávkou. V dlouhém období se proto analýza vývoje HDP soustřeďuje na determinanty agregátní nabídky, v krátkém období na determinanty agregátní poptávky.

Odlišný tvar křivky agregátní nabídky v krátkém a dlouhém období se také odráží v odlišném dopadu růstu agregátní poptávky na cenovou hladinu. Pokud je skutečný produkt v ekonomice nižší než potenciální, tedy kapacity nejsou plně využity (křivka agregátní nabídky je horizontální či jen mírně rostoucí), růst agregátní poptávky nebude spojen s růstem cen. Pokud skutečný produkt převyšuje produkt potenciální (křivka agregátní nabídky je vertikální), růst agregátní poptávky bude provázet tlak na zvýšení cenové hladiny (ekonomika se přehřívá).

2.1.2.3 Produkční mezera

Rozdíl mezi potenciálním a skutečným produktem se nazývá mezera výstupu nebo také produkční mezera, vyjadřovaná v procentech potenciálního produktu. Pozitivní produkční mezera charakterizuje situaci, kdy skutečný výstup v důsledku přebytečné poptávky převyšuje úroveň potenciálního produktu a vyvolává tlak na růst inflace, opak platí v případě záporné mezery. Ukazatele produkční mezery jsou proto často používány v makroekonomických analýzách k hodnocení současné a budoucí úrovně inflačních tlaků v ekonomice. Pozitivní produkční mezera obvykle nepřetrvává dlouhodobě v důsledku

cenových a mzdových přizpůsobení, která směřují k obnovení rovnováhy, kdy se nabídka a poptávka rovnají.

2.1.2.4 Zdroje růstu HDP v krátkém období

Změny agregátní poptávky, tedy změny růstové výkonnosti v krátkém období, ovlivňují změny determinant jejích jednotlivých složek: konečné spotřeby domácností a vlády, tvorby hrubého fixního kapitálu (investic) a čistých vývozů (rozdílu vývozů a dovozů zboží a služeb). Spotřeba je funkcí důchodu, daní, úrokových sazeb a očekávání. Vládní výdaje jsou výsledkem rozhodnutí fiskální politiky (exogenní proměnná). Investice jsou funkcí úrokových sazeb, nejistoty a očekávání. Čisté vývozy jsou funkcí reálných směnných kursů. Některé složky agregátní poptávky se vyvíjejí poměrně stabilně, tj. jejich růst nevykazuje výraznější fluktuace, což je případ soukromé a obvykle i vládní spotřeby, naopak velmi proměnlivý je vývoj investic. Jak významně ovlivní vývoj (růst/pokles) jednotlivých složek agregátní poptávky její celkový vývoj (růst/pokles), závisí na velikosti podílů na HDP. Tyto podíly se přitom výrazněji nemění ani v dlouhém období. Růst HDP v daném období můžeme tedy rozložit na příspěvky složek agregátní poptávky (výdajů na HDP). [30]

2.1.2.5 Zdroje růstu HDP v dlouhém období

Růst produkce v dlouhém období, tj. růst potenciálního produktu (agregátní nabídky) je determinován výrobními zdroji ekonomiky dané země. Výrobní zdroje ekonomiky lze rozdělit na:

- Vstupy (inputy) výrobních faktorů – práce a kapitálu. Růst objemu (množství) těchto vstupů výrobních faktorů ovlivňuje přímo růst produkce.
- Úroveň (stav) používané technologie. Zvyšování úrovně (stavu) používané technologie se promítá v růstu produktu při daném (neměnném) vstupu výrobních faktorů. Úroveň (stav) používané technologie kondenzuje znalosti (vědění) o metodách a technikách používaných při výrobě. Používaná úroveň (stav) technologie se promítá do růstu souhrnné produktivity vstupů výrobních faktorů. [33]

2.1.3 Problémy měření HDP

Údaje o HDP se v praxi používají nejen jako míra toho, kolik se vyrábí, ale také jako míra blahobytu obyvatel dané země. Ekonomové a politici se často vyjadřují tak, jako by přírůstek reálného HDP znamenal, že se lidem daří lépe. Ale údaje o HDP jsou vzdáleny tomu, aby byly dokonalou mírou výstupu ekonomiky nebo blahobytu. Jsou zde čtyři hlavní problémy:

- Některé výstupy jsou těžko měřitelné, protože nejsou obchodovány na trhu. Konkrétními příklady jsou vládní služby, netržní aktivity, jako třeba dobrovolná práce a domácí kutilství.
- Je těžké správně ohodnotit vyšší kvalitu zboží. To byl zejména případ počítačů, jejichž kvalita se rychle zvýšila, zatímco jejich ceny prudce klesly. Ale platí to téměř pro každé zboží, jako například automobily, jejichž kvalita se časem mění.
- Některé aktivity měřené jako příspěvek k reálnému HDP představují ve skutečnosti spotřebovávání zdrojů, které mají být uchráněny, nebo to jsou „negativní produkty“, například zločiny či ohrožení národní bezpečnosti.
- Výpočty neberou v úvahu znečišťování životního prostředí a jeho ničení. Tento problém je palčivý zejména v rozvojových zemích. [23]

Evropská komise dospěla k názoru, že HDP již zcela nevyhovuje stávajícím potřebám. Převládá názor, že HDP je vhodný k měření produkce, ale jako ukazatel blahobytu společnosti se projevuje jako zcela nedostatečný. Evropská unie v současné době hledá nové možnosti, jak měřit hospodářské výsledky takovým způsobem, aby se v hodnocení odrazily i sociální a ekologické aspekty.

Cílem Evropské komise je vytvořit souhrnný ekologický ukazatel, který bude brát v úvahu otázky spojené se změnou klimatu, s biologickou rozmanitostí, se znečištěním ovzduší, s hospodařením s vodou a s nakládáním s odpady. Komise rovněž zdůrazňuje potřebu přesnějších údajů. Následující kroky se budou zaměřovat na zajištění co nejaktuálnějších údajů a na stanovení mezních hodnot pro hlavní znečišťující látky a obnovitelné zdroje. [38]

2.2 Inlace

Inlace je definována jako projev ekonomické nerovnováhy, jehož vnějším znakem je právě růst cenové hladiny. Pokud dochází k poklesu cenové hladiny, označuje se tento proces jako deflace. Deflace je v současnosti vzácným jevem. Procentní tempo růstu cenové hladiny za dané období nazýváme mírou inflace. [12]

2.2.1 Měření míry inflace

Cenový vývoj se měří pomocí různých cenových indexů. Nejširší měření inflace umožňuje deflátor HDP, který v sobě zahrnuje cenové změny všech komponentů agregátní poptávky (soukromá a veřejná spotřeba, investice a čistý vývoz). Implicitní deflátor HDP je vlastně nejsouhrnnějším cenovým indexem. Protože však jeho výpočet je součástí sestavování národních účtů je k dispozici s poměrně značným časovým zpožděním.

Nejčastěji používaným ukazatelem k měření míry inflace je index spotřebitelských cen (consumer price index – CPI). Cenový vývoj se v tomto případě sleduje na spotřebním koši, tj. na vybraném souboru zboží a služeb, které nakupuje obyvatelstvo pro svou potřebu. Takto měřený vývoj cen závisí na výběru reprezentantů, kteří jsou zahrnuti do spotřebního koše a na vahách, které jsou jim přiřčeny.

Třetí skupinou ukazatelů používaných k měření míry inflace jsou indexy cen výrobců (producer price index – PPI), které se liší od indexů spotřebitelských cen jednak v tom, co zahrnují (např. suroviny a materiály), ale i v tom, že cenový index je vypočten z koše výrobků na počátečním stupni jejich oběhu. V důsledku toho index cen výrobců obvykle signalizuje změny ve spotřebitelských cenách poněkud dříve, než k nim ve skutečnosti dojde. Navíc, rozdíl mezi změnami cen výrobců a spotřebitelskými cenami zpravidla ukazuje přítomnost nákladového tlaku (když růst cen výrobců je podstatně větší než růst spotřebitelských cen), nebo poptávkového tlaku (když spotřebitelské ceny rostou rychleji než ceny výrobců). [36]

2.2.2 Příčiny inflace

Inflaci, resp. inflační proces lze rozdělit na dva druhy, a to podle prvotních zdrojů, resp. generátorů, které ji vyvolávají na:

- poptávkovou inflaci (inflaci poptávkou taženou), jež má prvotní zdroj na straně agregátní poptávky, v nadměrném růstu agregátní poptávky,
- nabídkovou (nákladovou) inflaci (inflaci tlačенou náklady), jež má prvotní generátor na straně agregátní nabídky v podobě růstu cen, jenž je důsledkem růstu nákladů firem vyvolaných růstem nominálních mezd, růstem cen materiálů, energie a cen služeb ostatních výrobních faktorů, technologickými změnami aj. [33]

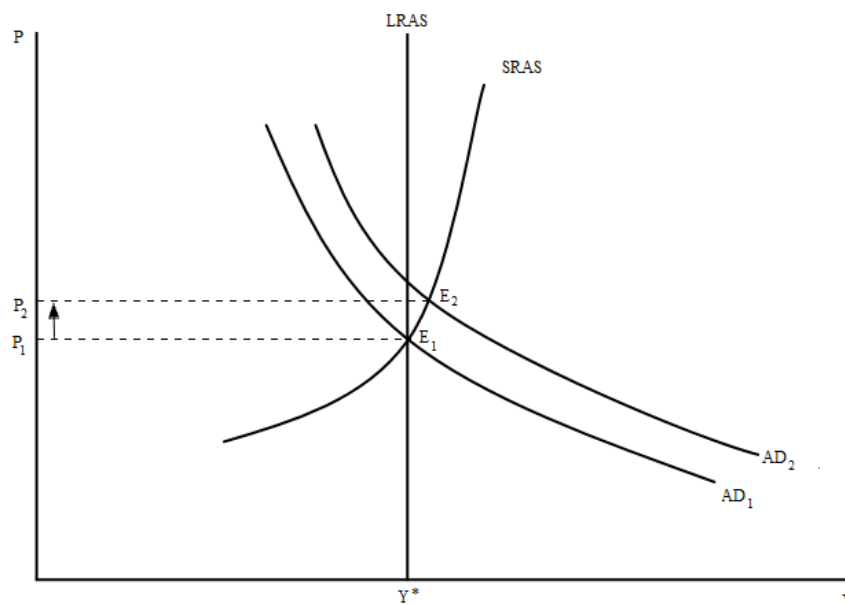
2.2.2.1 Poptávková inflace

Inflace tažená poptávkou je způsobena pozitivními poptávkovými šoky. Růst cenové hladiny (P) znázorněný na obr. 2.1 se projeví silně zejména v situaci, kdy je dosaženo tzv. plné zaměstnanosti a agregátní poptávka (AD) nadále roste, tedy kdy skutečný produkt převyšuje potenciální produkt a míra nezaměstnanosti je nižší než přirozená míra nezaměstnanosti ($Y > Y^*$ a $u < u^*$), což odpovídá přehřátí konjunktury. Typickou příčinou bývá buď nadměrně expanzivní (inflační) monetární politika nebo nadměrně expanzivní fiskální politika, například když výrazné a trvalé vládní rozpočtové deficity jsou kryty tištěním peněz.

Specifikace příčin této formy inflace se liší podle přístupu k agregátní poptávce:

- keynesiánský přístup připouští vliv zvýšení jednotlivých výdajů tvořících agregátní poptávku (výdajů spotřebních, investičních, vliv čistého exportu, vliv fiskální politiky) s doprovodným kolísáním rychlosti oběhu peněz, jakož i vliv růstu peněžní zásoby s nepřímým transmisním mechanismem,
- monetaristický přístup připouští pouze vliv kolísání peněžní zásoby (tedy měnové politiky centrální banky) na agregátní poptávku s přímým transmisním mechanismem. Soukromý sektor a jeho výdaje jsou samy o sobě v zásadě stabilní. Vliv fiskální politiky je (téměř) eliminován tzv. vytěšňovacím efektem.

Monetaristé docházejí tudíž k závěru, že „inlace je vždy a všude monetárním jevem ...“. [27]

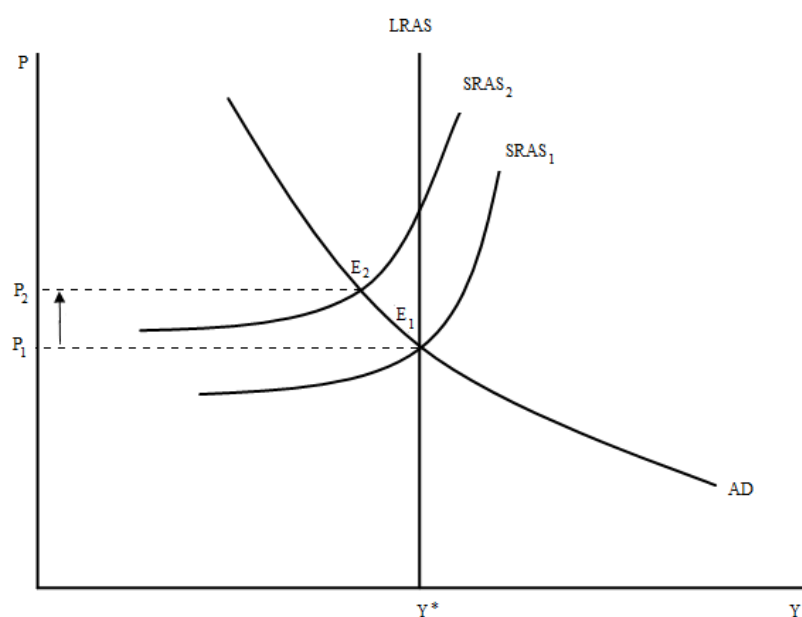

Obr. 2.1 Inlace tažená poptávkou

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

2.2.2.2 Nabídková inflace

Nabídková inflace, resp. inflace tlačaná náklady je druhým typem inflace, jejíž prvotní generátor je na straně agregátní nabídky: tímto generátorem je růst nákladů firem vyvolaný různými příčinami – růstem nominálních mezd rychlejším než je růst produktivity práce, růstem cen energie a surovin, růstem cen ostatních služeb výrobních faktorů, depreciací měnového kurzu, která zvyšuje relativní ceny dováženého zboží a služeb, a tím i agregátní cenovou hladinu, růstem míry zdanění („daněmi tlačaná inflace“), ale i samotným úsilím firem zvyšovat ceny jejich produkce a služeb aj. Jde o nepříznivé nabídkové šoky, které vedou k přímému růstu nákladů firem, vedou ke zvýšení agregátní nákladové a cenové hladiny a posunují křivku krátkodobé agregátní nabídky doleva nahoru, jak je znázorněno na obr. 2.2. [33]

Obr. 2.2 Inflace tlačena náklady

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

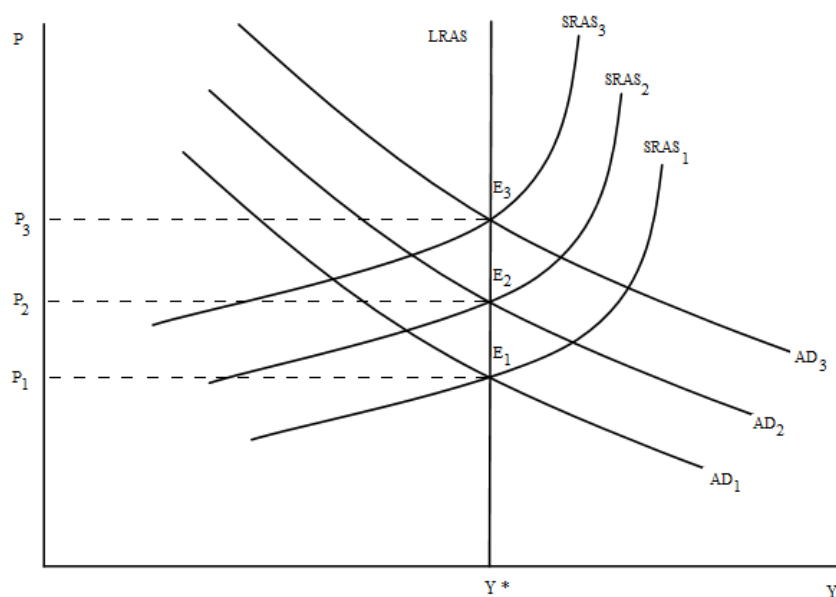
2.2.2.3 Očekávaná inflace

Z dosavadních poznatků by se dalo odvodit, že ekonomiku neustále zasahují značné náhodné poptávkové a nabídkové šoky, působících jednosměrně k růstu cenové hladiny. Ve skutečnosti však má růst cen (kromě poptávkových a nabídkových šoků) též určitý vnitřní mechanismus, založený na inflačním očekávání. Domácnosti i firmy předpokládají určitou míru inflace. Přihlížejí k ní při jednáních o výši mezd, určování výše úroků apod. Tento druh inflace se označuje jako setrvačná či očekávaná inflace.

Proces setrvačné inflace lze ilustrovat pomocí křivek SRAS a AD v obr. 2.3. Předpokladem je, že nedochází k žádnému růstu produktivity či potenciálního produktu a že neexistují nabídkové či poptávkové šoky. Očekávání růstu cen, vyvolané inflací v předchozím období, se projeví v růstu nákladů. Pracovníci očekávají určitý růst cen a tato očekávání promítají do svých požadavků na růst nominálních mezd. Předpokládáme-li tvorbu cen přírážkou ke mzdovým nákladům, pak je v rostoucích cenách zohledněn též růst

cen ostatních vstupů, odpovídající očekávané inflaci. Křivka SRAS se posunuje neustále nahoru a růst cen se tak udržuje inflačními očekáváními¹⁾.

Dá se předpokládat, že rostoucí cyklická nezaměstnanost a mezera produktu $Y < Y^*$ vyvolá reakci autorit v podobě posunu křivky AD doprava nahoru s cílem dosažení $u = u^*$ (a $Y = Y^*$). Tento posun má příčinu v růstu množství peněz v ekonomice, tedy přizpůsobení (akomodaci) měnové politiky. Růst nákladů tak bude doprovázen růstem poptávky a výsledkem bude rostoucí cenová hladina (trvalá inflace) při relativně stabilním reálném produktu na úrovni Y^* . Při tomto specifickém způsobu propojení růstu poptávky a nákladů je tedy růst cenové hladiny založen na inflačních očekáváních a inflace se udržuje setrvačností. Při setrvačné inflaci se křivky SRAS a AD posunují vzhůru ve stejné míře. [27]

Obr. 2.3 Inflační očekávání

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

2.2.3 Metody léčení poptávkové inflace

Protože poptávkovou inflaci vyvolává inflační monetární politika, a nadměrně expanzivní fiskální politika, pak provést dezinflaci, tj. deceleraci inflace znamená snížit tempo růstu

peněžní zásoby, tj. realizovat restriktivní monetární politiku, jež povede k tomuto cíli, nebo snížit vládní výdaje, resp. realizovat restriktivní fiskální politiku.

2.2.3.1 Regulace agregátní poptávky restriktivní monetární politikou

V zásadě jsou možné dvě metody léčení inflace, resp. dvě strategie omezování inflace:

- Tzv. metoda cold turkey, jež znamená aplikaci výrazného a permanentního snížení míry růstu agregátní poptávky,
- Gradualistická metoda, jež spočívá v pomalém a postupném snižování míry růstu agregátní poptávky, tj. nominálního produktu.

U metody cold turkey je dosaženo efektu snížení míry inflace na žádoucí úroveň během krátkého období, u gradualistické metody je efekt snížení inflace v krátkém období velmi nízký a teprve po dlouhém období je dosaženo žádoucí úrovně inflace. Současně náklady léčby jsou u metody cold turkey podstatně větší: jde o výrazné ztráty produkce a výrazná je i míra nezaměstnanosti vyvolaná inflací. Recese jako náklad dezinflace je kratší, ale hlubší. Při použití gradualistické metody je recese a nezaměstnanost mírnější, ale její trvání je delší.

Významným kritériem volby typu antiinflační politiky pro dosažení cíle dezinflace je otázka, jak se bude formovat očekávaná inflace. Je pravděpodobné, že u politiky výrazného a permanentního snížení míry růstu agregátní poptávky veřejnost uvěří, že tato politika bude mít efekt, bude prováděna delší období a takto se míra očekávané inflace začne výrazněji snižovat již v prvních letech aplikace antiinflační politiky v reakci na snížení skutečné míry inflace. U gradualistické metody dezinflace nemusí veřejnost uvěřit, že tato politika přinese výraznější snížení míry inflace, když v prvních letech její aplikace je snížení míry skutečné inflace velmi malé a nemusí být tedy pro hospodářské subjekty přesvědčivé natolik, aby snížily míru očekávané inflace. Politika cold turkey by tak měla větší kredibilitu než politika gradualistická. [33]

2.2.4 Důchodové politiky a léčení inflace

Léčení inflace decelerací míry růstu agregátní poptávky je velmi nákladné a přináší recesi s poklesem produkce a zaměstnanosti. V teorii i praxi jsou proto hledány metody léčby inflace, které by mohly řešit problém dezinflace bez nezbytných průvodních nákladů, tj. recese a růstu nezaměstnanosti. Tyto politiky se nazývají důchodové politiky a zahrnují kontrolu mezd a cen, a to buď metodou vládního nařízení (zmrazení mezd a cen) nebo metodou, kdy vláda přesvědčuje představitele zaměstnanců (odbory) a zaměstnavatele (firmy) – případně je i může zainteresovat např. snížením zdanění zisku – aby udrželi míru růstu mezd na určité přijatelné úrovni. [33]

Za přednost důchodové politiky bývá považováno snížení inflace bez růstu nezaměstnanosti a poklesu produktu. Na druhé straně bývají k uvedeným formám důchodové politiky uváděny zejména následující výhrady:

- regulace mezd a cen potlačuje informace o vývoji poptávky a nabídky na jednotlivých dílčích trzích a tím omezuje efektivnost alokace výrobních faktorů,
- spočívají-li příčiny inflace v nadměrné poptávce (tedy nikoliv pouze v inflačních očekáváních), je důchodovou politikou (a přímou regulací cen) inflace pouze potlačena (oddálena). Po zrušení regulačních opatření bude růst mezd a cen pokračovat (obnoví se rovnovážná úroveň cenové hladiny nebo míry inflace). Podmínkou úspěšnosti důchodové politiky je proto současná restrikce agregátní poptávky (graficky vyjádřeno nejen posunem křivky SRAS dolů v důsledku regulace mezd, nýbrž také křivky AD dolů v důsledku restriktivní politiky). [27]

2.2.5 Metody léčení nabídkové inflace

Obecně řečeno spočívá léčba nabídkové inflace v zeslabení, resp. odstranění příčin nepříznivých nabídkových šoků (lze-li je oslabovat či odstranit) a vláda usiluje o formování a uvádění v život pozitivních nabídkových šoků.

Existují tři typy odezvy hospodářské politiky na inflační efekt nepříznivého nabídkového šoku: neutrální politika, jež má za následek současně růst míry inflace a pokles produkce;

přizpůsobovací, resp. akomodativní typ politiky, jež má za následek zvýšení míry inflace rovné velikosti inflačního efektu nepříznivého nabídkového šoku a nezměněnou úroveň produkce; a konečně potlačovací typ politiky, při němž dojde zcela k potlačení inflačního efektu nepříznivého nabídkového šoku při „nákladu“ výrazného krátkodobého poklesu produkce a zaměstnanosti.

Při aplikaci přizpůsobovací a neutrální hospodářské politiky v odezvě na inflační efekt nepříznivého nabídkového šoku dochází ke zvýšení míry inflace. Klíčovou otázkou při aplikaci těchto dvou druhů politik je, zda inflační efekt nepříznivého nabídkového šoku je subjekty ekonomiky vnímán jako trvalý, permanentní či jen jako dočasný jev. Pokud bude tento efekt nepříznivého nabídkového šoku vnímán jako trvalý, míra očekávané inflace se v dalším období přizpůsobí a „zahrne“ i tento nepříznivý nabídkový efekt. Pracovníci budou zakotvovat při mzdových a cenových jednáních tuto vyšší míru očekávané inflace do mzdových a cenových dohod, což se promítne do růstu nominálních mezd, do růstu nákladů firem a do růstu agregátní cenové hladiny, což „odstartuje“ permanentní inflační proces. Tvůrci hospodářské politiky musí řešit složitý problém volby: buď potlačí inflační efekt nepříznivého nabídkového šoku volbou potlačovací politiky, která vede k poklesu skutečné produkce pod potenciální produkt a růstu míry nezaměstnanosti, anebo zvolí přizpůsobovací politiku, která dovolí „vstřebat“ zcela inflační efekt nepříznivého nabídkového šoku při nezměněné úrovni produkce a míry nezaměstnanosti. Neutrální politika představuje jakýsi kompromis, „trochu inflace“ a „trochu nezaměstnanosti“, třebaže i volba tohoto typu politiky nezabrání zcela „startu“ permanentní inflace. Z dosavadního výkladu je patrné, že paralyzovat nákladovou inflaci je velmi obtížné. Je-li nepříznivý nabídkový šok vnímán jako přechodný, resp. dočasný jev (např. neúroda v zemědělství), míra očekávané inflace se nezvýší. [33]

2.3 Nezaměstnanost

Jedním z aspektů ekonomické výkonnosti je schopnost ekonomiky využívat své zdroje. Mezi hlavní zdroje patří práce, proto prvořadým zájmem hospodářské politiky je udržování nízké míry nezaměstnanosti. Pracovní síla je definovaná jako součet zaměstnaných a nezaměstnaných a míra nezaměstnanosti je definována jako procento z pracovní síly, které je nezaměstnáno. [10]

Fluktuace ekonomiky podél dlouhodobé vývojové tendence „trendové linie“, a tedy odklony skutečného produktu nad a pod jeho potenciální úroveň, vyvolávají fluktuace nezaměstnanosti pod a nad její přirozenou míru. Nezaměstnanost existuje tedy jednak tehdy, když je skutečný produkt ekonomiky pod (nebo nad) jeho potenciální úroveň, ale existuje i tehdy, když ekonomika operuje na úrovni potenciálního produktu, tj. $Y = Y^*$, pak jde o přirozenou míru nezaměstnanosti, tj. míru nezaměstnanosti, která nastává, jestliže je ekonomika v dlouhodobé rovnováze, tj. jestliže v dlouhém období nárazy (změny) agregátní poptávky neovlivňují ani zaměstnanost, ani produkt. [33]

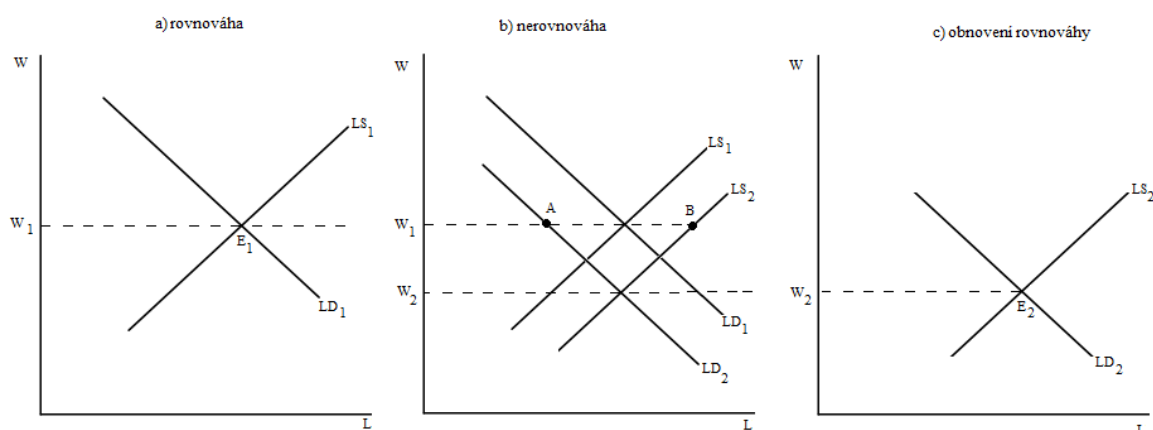
2.3.1 Cyklická nezaměstnanost

Je-li celková poptávka po práci nízká (na rozdíl od situace, když je poptávka po práci nízká jen v určitých oblastech), jde o cyklickou nezaměstnanost. Jestliže se celkové výdaje a produkt snižují, nezaměstnanost se zvyšuje prakticky všude. [13] Cyklická nezaměstnanost je ta část nezaměstnanosti, která nespadá pod přirozenou míru nezaměstnanosti (pod plnou zaměstnanost) na rozdíl od frikční a strukturální nezaměstnanosti; vyskytuje se tehdy, když se výstup nachází pod úrovní plné zaměstnanosti. [4]

Rozlišování mezi cyklickou nezaměstnaností a ostatními typy nezaměstnanosti pomáhá ekonomům při diagnóze celkového zdravotního stavu trhu práce. Vysoká úroveň frikční nebo strukturální nezaměstnanosti se může objevit i tehdy, když je celkový trh práce v rovnováze, například když je vysoká fluktuace nebo když je velká regionální nerovnováha. Cyklická nezaměstnanost vzniká, když zaměstnanost klesá v důsledku nedostatečné agregátní poptávky. [35]

2.3.1.1 Keynesiánský přístup

V keynesiánské interpretaci je cyklická nezaměstnanost podmíněna nepružností nominálních mzdových sazeb (W) směrem dolů při klesající agregátní poptávce. V obr. 2.4 je znázorněn trh práce, na kterém se projevil důsledek poklesu poptávky po dané produkci. Vznikají kladné neplánované zásoby, podniky propouštějí, snižují své ceny a klesá cenová hladina. Klesá poptávka po práci (LD) a po čase dojde k ochotě pracovníků nabízet práci za nižší W (v důsledku růstu reálných mzdových sazeb). Nominální mzdová sazba W_1 je přitom fixní. Rovnováha na tomto trhu práce E_1 byla nahrazena nerovnováhou v rozsahu AB . Vzdálenost AB představuje nezaměstnané pracovníky: jde konkrétně o osoby, které jsou při dané mzdě ochotni pracovat, ale poptávka po práci je příliš nízká, neexistuje pro ně volné pracovní místo. Po čase dojde k poklesu nominální mzdové sazby (W) na úroveň W_2 (jako důsledek nerovnováhy $LD < LS$). Reálná mzda i zaměstnanost se vrátí na předchozí úroveň. Daný trh práce se ustálí v rovnováze E_2 .

Obr. 2.4 Trh práce při nepružné nominální mzdě W

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

Keynesiánská cyklická nezaměstnanost je takovou součástí nezaměstnanosti, vůči které neexistují volná pracovní místa (je tedy nezaměstnaností nedobrovolnou). Takováto volná pracovní místa jsou tvořena zejména růstem agregátní poptávky, proto též bývá cyklická nezaměstnanost v tomto pojetí označována jako nezaměstnanost z nedostatečné poptávky. Velký význam v poklesu agregátní poptávky bývá připisován zejména poklesu investičních výdajů jako nejvíce rozkolísané složce poptávky. Cyklickou nezaměstnaností je často

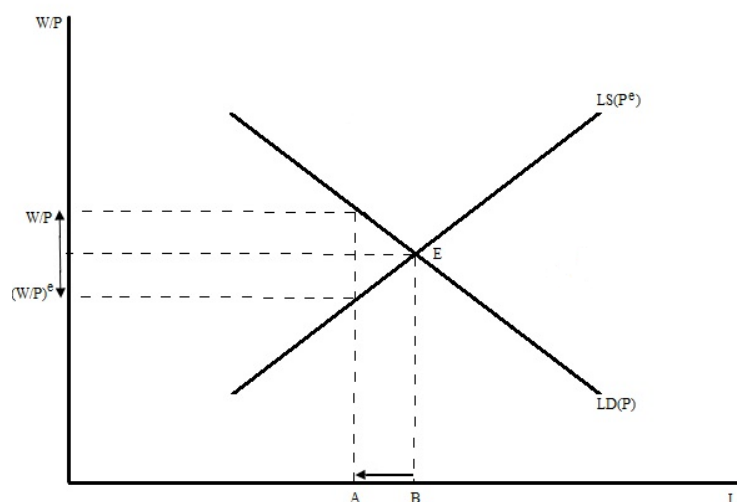
postižena řada odvětví, spíše než pouze několik málo odvětví. Její vznik má za následek mezeru produktu $Y < Y^*$.

Je možno uvažovat buď krátkodobý pokles Y pod Y^* s následujícím automatickým obnovením plné zaměstnanosti, nebo (je-li rigidita mezd dlouhodobá) je mezeru $Y < Y^*$ a cyklická nezaměstnanost trvalejší. Alternativou je obnovení tzv. plné zaměstnanosti růstem agregátní poptávky např. její vládní stimulací. [27]

2.3.1.2 Monetaristický přístup

Monetaristický přístup k interpretaci trhu práce rozlišuje skutečný a očekávaný vývoj cenové hladiny, zaměřuje se přitom na vývoj reálných mzdových sazeb. Skutečný vývoj cenové hladiny (P) se uplatňuje v případě poptávky po práci – podniky získávají operativní informace o cenách. Očekávaný vývoj cenové hladiny (P^e) se uplatňuje v případě nabídky práce. Pracovníci přitom mají nedokonalé informace o skutečných současných cenách a ve svých rozhodováních uplatňují inflační očekávání, vycházející z minulosti, odlišná od současné skutečnosti. Nominální mzdové sazby W jsou v tomto přístupu předpokládány jako dokonale pružné.

Monetaristický výklad krátkodobého chování agregátní nabídky při pružných nominálních mzdových sazbách připouští také možnost krátkodobé fluktuace produktu okolo potenciální úrovně a tedy i krátkodobou cyklickou nezaměstnanost. Vývoj na trhu práce je znázorněn na obr. 2.5. V případě poklesu agregátní poptávky dochází k růstu reálných mezd W/P (ceny klesají rychleji než nominální mzdové sazby) a k propouštění. Mylné informace pracovníků v podobě pomalého poklesu cen a tím i údajného poklesu reálných mezd (tzv. peněžní iluze) vedou k omezení nabídky práce. Dochází k cyklické nezaměstnanosti v rozsahu AB . Pracovníci dávají přednost volnému času před údajně špatně placenou prací, hledají však přitom lépe placenou práci. Při této interpretaci jde tedy o neustálou rovnováhu na trzích práce a nemá zde místo nedobrovolná nezaměstnanost. [27]

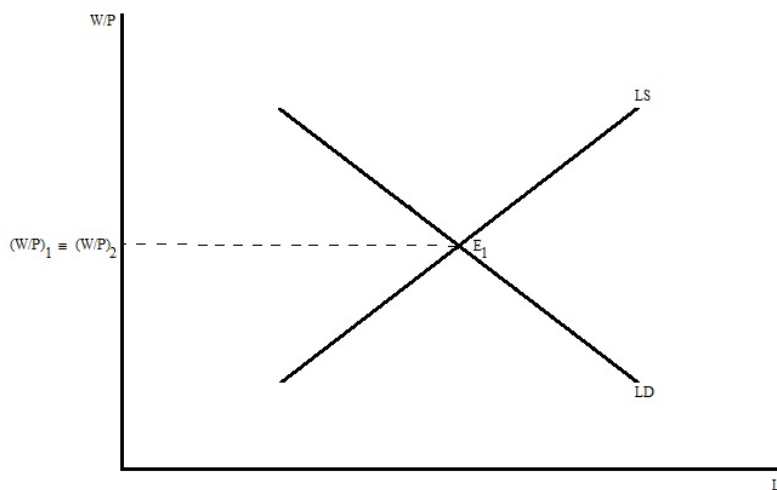

Obr. 2.5 Trh práce s nedokonalými informacemi

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

2.3.1.3 Klasický přístup

U klasického přístupu na trhu práce existují dokonale pružné nominální mzdové sazby (i ceny statků) a dokonalé informace. Situace je znázorněna na obr. 2.6.

Obr. 2.6 Trh práce s pružnými nominálními W

Zdroj: HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

Dojde-li k růstu agregátní poptávky, vznikají záporné neplánované zásoby, začíná růst zaměstnanost, ceny a cenová hladina. Na růst cenové hladiny okamžitě reagují nominální mzdové sazby – rostou ve stejném rozsahu jako cenová hladina. To však neumožňuje, i přes růst cenové hladiny, zaměstnávat více pracovníků. Probíhají-li tyto modelové procesy dostatečně rychle, reálná mzdová sazba, zaměstnanost a produkt se nezmění. Při neustálé rovnováze na trzích práce je tedy neustále udržována tzv. plná zaměstnanost a je vytvářen potenciální produkt. [27]

2.3.2 Přirozená míra nezaměstnanosti

Přirozená míra nezaměstnanosti je míra, při níž jsou trhy práce a statků v rovnováze. Přesněji, přirozená je taková míra nezaměstnanosti, při níž jsou síly, které působí směrem ke zvyšování a snižování cenové a mzdové inflace, vyrovnané. Při přirozené míře je inflace stálá – nevykazuje tendenci ke zvyšování ani ke snižování. V soudobé ekonomice, která se snaží zabránit vysokým mírám inflace, je přirozená míra nezaměstnanosti nejnížší mírou nezaměstnanosti, která je udržitelná; vyjadřuje tedy nejvyšší udržitelnou úroveň zaměstnanosti a odpovídá potenciálnímu produktu země. [35] Tzv. plná zaměstnanost neznamená, že by neexistovala žádná nezaměstnanost. Existuje při ní již uvedená frikční a případně též strukturální nezaměstnanost. Odlišuje-li se skutečná zaměstnanost (L) od tzv. plné zaměstnanosti (L^*), dochází ke kolísání skutečného produktu (Y) od potenciálního produktu (Y^*). Je-li $L > L^*$, je $Y > Y^*$. Jde o situaci známou jako „přezaměstnanost“. Je-li $L < L^*$, je $Y < Y^*$. Jde o situaci známou jako „podzaměstnanost“, kterou označíme jako cyklickou nezaměstnanost. Dlouhodobě vzato, kolísá skutečná míra nezaměstnanosti okolo míry nezaměstnanosti při tzv. plné zaměstnanosti (resp. okolo přirozené míry nezaměstnanosti). Dlouhodobý vývoj přirozené míry nezaměstnanosti (tj. dlouhodobý vývoj frikční a strukturální nezaměstnanosti) vykazuje v rozvinutých ekonomikách zpravidla rostoucí tendenci. [27]

2.3.2.1 Determinanty přirozené míry nezaměstnanosti

Existuje dlouhý seznam faktorů, které ovlivňují přirozenou míru nezaměstnanosti. Jako první lze uvést demografickou skladbu obyvatelstva země a její vývoj. Přirozená míra

nezaměstnanosti je vážený průměr přirozených měr nezaměstnanosti pro rozdílné demografické skupiny, které jsou různě velké a jejich podíly se mění. Změna podílu těchto skupin ovlivňuje na trhu práce přirozenou míru nezaměstnanosti v celé ekonomice. Např. jestliže v dané zemi a v daném období vstupují do produktivního věku, tj. do celkových pracovních sil početnější ročníky mladých lidí, potom má přirozená míra nezaměstnanosti v dané zemi tendenci se zvyšovat.

Faktorem konstituování konkrétní přirozené míry nezaměstnanosti je i pojištění osob v nezaměstnanosti. [33] Zaměstnaná osoba může srovnat svou současnou mzdu s dávkami v nezaměstnanosti, které by dostala, kdyby nepracovala. Poměr potenciální výhody ke mzdě je nazýván koeficientem náhrady. [1] Čím vyšší je uvedený koeficient náhrady, tím nižší jsou náklady toho, že je daná osoba nezaměstnaná, tím větší tendenci má osoba zůstat nezaměstnanou delší dobu a déle hledat práci. Vysoká míra náhrady dostatečně nemotivuje nezaměstnané hledat novou práci. Někteří autoři proto navrhuji snížit pojištění (podpory) v nezaměstnanosti, například zdaněním těchto podpor, aby se zesílila motivace pracovníka hledat novou práci a zkrátit tak dobu trvání nezaměstnanosti, a tedy i průměrnou délku trvání nezaměstnanosti (a tím i přirozenou míru nezaměstnanosti v dané zemi).

Přirozenou míru nezaměstnanosti může ovlivnit i státem garantovaná či uzákoněná minimální mzda. Jestliže je minimální mzda vyšší než trh vyčišťující nominální mzdová sazba (například u některých skupin celkových pracovních sil – zejména méně kvalifikovaných), přirozená míra nezaměstnanosti se v dané zemi zvyšuje. [33] Vyšší minimální mzda snižuje motivaci zaměstnavatelů zaměstnávat méně kvalifikované pracovní síly. Jelikož vyšší minimální mzda činí práci méně kvalifikovaných pracovníků uměle dražší, je pravděpodobné, že podniky přejdou k práci od více kvalifikovaných pracovníků. Proto odbory dávají přednost minimální mzdě, aby tak chránily své vysoko placené členy před soutěžením s méně kvalifikovanými pracovníky. [1]

Přirozená míra nezaměstnanosti je závislá i na tempu růstu rozdílných sektorů ekonomiky. V ekonomice jsou vždy sektory (a firmy v nich), které expandují, a tedy absorbují více práce, zatímco jiné sektory ekonomiky omezují svoji produkci a snižují počet

zaměstnaných pracovních sil. Pracovní síly však nemohou být přesunuty okamžitě a bez nákladů z upadajících sektorů do dynamických sektorů: tyto sektorální přesuny vyžadují čas. Čím větší jsou pak rozdíly v míře růstu mezi jednotlivými sektory, tím vyšší je přirozená míra nezaměstnanosti. [33]

Dalším faktorem ovlivňujícím přirozenou míru nezaměstnanosti jsou odbory. Většinou odbory mohou zvýšit reálné mzdy a omezit tak úroveň zaměstnanosti v určitých odvětvích. Současně existuje vyšší nabídka pracovních sil a pokles reálných mezd v ostatních odvětvích. Proto odbory mohou vytvářet nedostatky, které zahrnují nevhodnou dělbu práce a produkce mezi odvětvími. Více odborů vede ke snižování celkové zaměstnanosti a výstupu. [1]

Někteří ekonomové tvrdí, že míra nezaměstnanosti se nemůže dlouhodobě příliš odchýlovat od přirozené míry. Proto dlouhá období zvýšené nezaměstnanosti vedou k růstu přirozené míry. Tomuto jevu se říká hystereze na trhu práce. Hystereze může mít různé příčiny. Nezaměstnaní si mohou zvyknout na to, že nepracují. Mohou se naučit, jak získat podporu v nezaměstnanosti a přitom se nemuset příliš obtěžovat s hledáním práce atd. Tento problém se může navíc prohloubit přístupem potenciálních zaměstnavatelů. Ti mohou například věřit, že čím déle je člověk nezaměstnaný, tím více poklesne jeho chuť pracovat a také jeho odbornost. Dlouhodobá nezaměstnanost je tudíž pro firmy signálem, že pracovník je pravděpodobně nevhodný. Je zřejmé, že potenciální zaměstnavatelé nebudou příliš ochotni takového pracovníka zaměstnat. Platí tedy, že čím vyšší je míra nezaměstnanosti (a tedy čím delší je délka trvání nezaměstnanosti), tím obtížnější je rozbít onen začarovaný kruh stále se prodlužující nezaměstnanosti. [23]

Faktorů, které ovlivňují přirozenou míru nezaměstnanosti je zřejmě celá řada: tzv. efektivní mzdy, jež jsou příčinou toho, že firmy nepropouštějí kvalifikované pracovníky ani v době recese a nenajímají nezaměstnané pracovníky za nižší mzdy, celkový systém sociálního zabezpečení a další. Komplex různorodých faktorů, který ovlivňuje konstituování přirozené míry nezaměstnanosti, je odlišný podle jednotlivých zemí: přirozená míra nezaměstnanosti je proto v různých zemích různá a je závislá na specifické váze a vývoji jednotlivých jejích determinant. [33]

2.3.3 Okunův zákon

Ekonomické důsledky nezaměstnanosti jsou představovány ztrátou produkce (nevytvořením části produktu) v podobě rozdílu mezi skutečným a potenciálním produktem. Kvantifikaci tohoto rozdílu, odpozorovaného z reality, vyjadřuje tzv. Okunův zákon. [27]

Okunův zákon je vztah mezi reálným růstem a změnami v míře nezaměstnanosti. [4] Tento zákon tvrdí, že klesne-li skutečný GNP (hrubý národní produkt) o 2 % vůči potenciálnímu GNP, míra nezaměstnanosti vzroste přibližně o 1 %. Rovná-li se například výchozí GNP 100 % svého potenciálu a klesne-li na 98 %, zvýší se míra nezaměstnanosti z 6 na 7 %. [35] Jinými slovy řečeno, vyjadřuje Okunův zákon skutečnost, že při růstu skutečné nezaměstnanosti nad přirozenou míru nezaměstnanosti o jeden procentní bod poklesne skutečný produkt pod úroveň potenciálního produktu o více než 1 %. [27]

Okunův zákon je užitečným vodítkem při tvorbě politik, protože umožňuje ptát se, jak dané růstové cíle ovlivní v průběhu času míru nezaměstnanosti. [4]

2.3.4 Snižování nezaměstnanosti

Reakce vlády na problém nezaměstnanosti může mít podobu zmírňování jejích dopadů dávkami v nezaměstnanosti (podpory a pomoc v nezaměstnanosti) – pasivní přístup, nebo se bezprostředně vztahuje ke snižování nezaměstnanosti neboli udržování vysoké zaměstnanosti – aktivní politika zaměstnanosti.

Snižování cyklické nezaměstnanosti probíhá v rámci keynesiánské proticyklické politiky, tj. politiky stimulující růst zaměstnanosti a produktu. Tato proticyklická politika bude aktuální zejména tehdy, pokud mezera produktu, tj. rozdíl $Y < Y^*$, a tím i cyklická nezaměstnanost, bude zvlášť silná nebo dlouhodobá.

Možnými nástroji snižování nezaměstnanosti jsou v tomto případě opatření expanzivní poptávkově orientované měnové a fiskální politiky, přispívající k tvorbě nových pracovních míst. Další možností je využití obchodní a kursové politiky – ta však může

narazit na odpovídající reakci ze zahraničí, jako odvetná cla apod. Často se proto používají vedle cel a kvót též tzv. neviditelné překážky dovozu.

Specifikována bývají opatření ke zvýšení zaměstnanosti v rámci fiskální politiky: jde o výdaje veřejných rozpočtů k financování „společensky účelných pracovních míst“, nebo o tvorbu krátkodobých pracovních míst prostřednictvím financování poptávky po „veřejně prospěšných pracích“ apod.

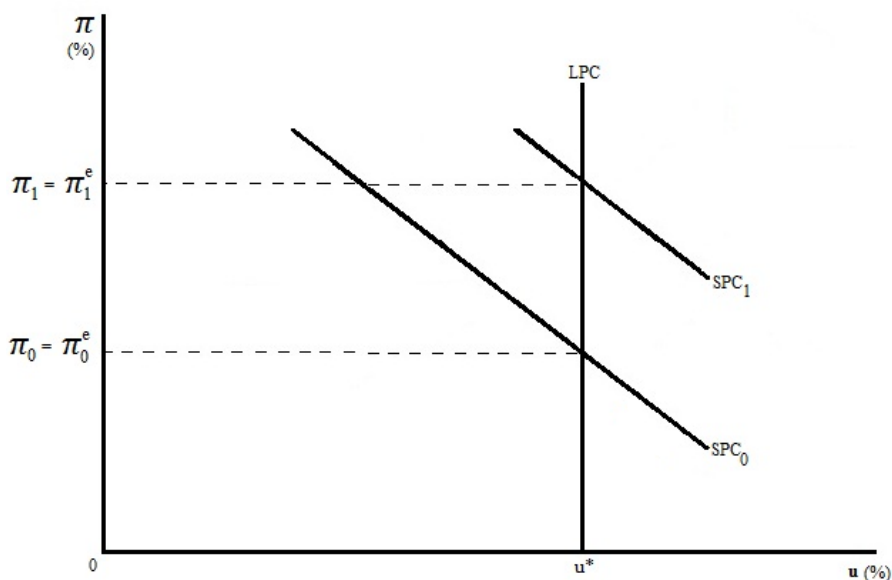
Poptávkově orientovaná politika může být uplatněna zejména v situaci, kdy je cyklická nezaměstnanost vyvolána negativním poptávkovým šokem. Jde-li však o důsledek negativního nabídkového šoku (stagflace), povede tato poptávková stimulace k posílení růstu cenové hladiny (resp. míry inflace).

Snižování přirozené míry nezaměstnanosti má podobu dlouhodobého snižování frikční a strukturální nezaměstnanosti. K tomu mohou přispět opatření zvyšující pružnost trhů práce, jako je zlepšování informací o volných pracovních místech, vládou financované programy rekvalifikace, podpora migrace lidí za prací, redukce sociálních dávek, redukce zákonem stanovených minimálních mezd. [27]

2.3.5 Phillipsova křivka

Tvůrci hospodářské politiky mohou v krátkém období prostřednictvím fiskální a monetární politiky měnit produkci a zaměstnanost (tedy reálné proměnné ekonomiky). Mohou zvýšit agregátní poptávku, aby snížili míru nezaměstnanosti a zvýšili míru inflace či mohou snížit agregátní poptávku, aby zvýšili nezaměstnanost a snížili inflaci. Uvedená substituce mezi nezaměstnaností a inflací, jež implikuje rozšířená Phillipsova křivka je nazývána krátkodobá Phillipsova křivka. Tato substituce je znázorněna na obr. 2.7. Na horizontální ose je měřena míra nezaměstnanosti (u), na vertikální ose míra inflace (π). Krátkodobá Phillipsova křivka (SPC) má negativní sklon. Phillipsova křivka závisí na míře očekávané inflace (π^e). Podél dané krátkodobé Phillipsovy křivky je míra očekávané inflace konstantní. Křivka SPC_1 je posunuta ve vertikálním směru oproti křivce SPC_0 právě proto, že obsahuje vyšší míru očekávané inflace.

Z obr. 2.7 je patrné, že v krátkém období existuje inverzní vzájemný vztah mezi mírou inflace a nezaměstnaností. Jak již bylo uvedeno, tvůrci hospodářské politiky tím, že kontrolují velikost agregátní poptávky, mohou v každém období volit kombinace míry inflace a nezaměstnanosti. Substitute mezi inflací a nezaměstnaností však trvá jen krátkou dobu, protože lidé přizpůsobují očekávanou míru inflace (v přítomném období) míře inflace v minulém období. Očekávaná inflace se tedy vždy nakonec přizpůsobí jakékoliv úrovni skutečné inflace, již tvůrci hospodářské politiky zvolí kontrolou pohybu agregátní poptávky. Nezaměstnanost se také nakonec vrátí na svoji přirozenou míru a produkt se vrátí na úroveň potenciálního produktu. V dlouhém období neexistuje substitute mezi inflací a nezaměstnaností: v dlouhém období je Phillipsova křivka vertikální. Na obr. 2.7 je dlouhodobá vertikální Phillipsova křivka (LPC) získána spojením bodů, kde se krátkodobé Phillipsovy křivky SPC0 a SPC1 protínají s úrovní skutečné a očekávané inflace měřené na vertikální ose. Vertikální dlouhodobá Phillipsova křivka vychází z úrovně přirozené míry nezaměstnanosti (u^*) na ose x a prochází již zmíněnými body na krátkodobých Phillipsových křivkách SPC0 a SPC1, kde se skutečná a očekávaná míra inflace rovnají. [33]

Obr. 2.7 Krátkodobá a dlouhodobá Phillipsova křivka

Zdroj: MACH, M. *Makroekonomie II pro magisterské studium 1. a 2. část*. 3. vyd. Slaný: Melandrium, 2001. 367 s. ISBN 80-86175-18-9.

3. Analýza a komparace HDP, inflace a nezaměstnanosti v EU, Japonsku a USA a faktorů determinujících jejich vývoj

Náplní této kapitoly je nejprve samostatná analýza ekonomického vývoje tří hlavních center světové ekonomiky – Japonska, Spojených států amerických a Evropské unie od roku 1990 do roku 2009. Analýza se soustředí především na vývoj tempa růstu reálného HDP, míry nezaměstnanosti a míry inflace a na faktory, které ovlivňují jejich průběh. V závěru kapitoly je provedena komparace EU, USA a Japonska z hlediska jednotlivých ukazatelů.

3.1 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů v Japonsku

Téměř celá 90. léta v Japonsku byla ve znamení hospodářské stagnace a deflace. Japonské hospodářství v krátkém období prošlo několika fázemi recese s krátkodobým oživením. K výraznějšímu růstu ekonomiky došlo až v roce 2003. I přes hospodářské potíže 90. let si Japonsko zachovalo status jedné z nejvyspělejších zemí světa.

3.1.1 Vývoj v 90. letech 20. století

Na počátku 90. let upadla japonská ekonomika do krize. Ještě v roce 1990 přírůstek reálného HDP činil 5,6 %, v následujícím roce však poklesl na 3,3 %. Zlom přinesl rok 1992, kdy tempo růstu reálného HDP kleslo na pouhých 0,8 % oproti předchozímu roku a zahájilo tak recesi (tab. 3.1).

Jak je popsáno výše v teoretické části, růst HDP v daném období lze rozložit na příspěvky složek agregátní poptávky. Příčinou poklesu HDP byl tedy úbytek jeho jednotlivých

složek. Tvorba hrubého fixního kapitálu, soukromá spotřeba, vládní spotřeba, vývozy i dovozy vykazovaly od roku 1990 klesající trend (obr. 3.1).

Tabulka 3.1 Japonsko: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5,6	3,3	0,8	0,2	0,9	1,9	2,6	1,6	-2,0	-0,1
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
2,9	0,2	0,3	1,4	2,7	1,9	2,0	2,4	-1,2	-5,2

Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

Příčiny recese spočívaly v procesech, které v ekonomice Japonska začaly probíhat v období tzv. bublinové ekonomiky. [25] Bublinový efekt (bubble boom) byl vyvolaný nadměrnými půjčkami na nákupy nemovitostí, půdy a cenných papírů, jejichž trhy procházely konjunkturou a ceny vykazovaly vzestupný trend. Tím rostla hodnota zástav úvěrů u bank a také schopnost klientů získávat proti nim další půjčky. Vnitřní poptávka byla rovněž stimulována nízkými úroky. Bublinový cyklus růstu úvěrů a cen se na počátku 90. let zastavil a byl vystřídán opačným procesem propadů cen aktiv, růstu platební neschopnosti a zahlcení bank nedobytnými půjčkami a akciemi pochybné hodnoty. Následný útlum komerčního úvěrování s poklesem celkové poptávky nastartoval řetězovou reakci, jež vyústila v kolaps cen akcií i nemovitostí a ukončila dřívější období dlouhodobé prosperity. [21] Prasknutí bubliny bylo způsobené protiinflačními opatřeními, kdy japonská centrální banka v zájmu zamezení dalšího cenového růstu zpřísnila monetární politiku a zvýšila úrokové sazby. [3] Míra inflace v důsledku protiinflačních opatření klesala. V roce 1991 dosáhla 3,3 %, v roce 1992 se snížila na 1,7 % a v roce 1993 na 1,3 % (tab. 3.2).

V důsledku zvýšení úrokové sazby se některé firmy dostávaly do potíží se splácením úvěrů. Poptávka po jejich zboží začala klesat, což vedlo k hromadění zásob spotřebního zboží. To znamenalo pokles výroby, investic, vývozu kapitálu a zisku. [3]

Tabulka 3.2 Japonsko: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
3,1	3,3	1,7	1,3	0,7	-0,1	0,1	1,8	0,7	-0,3
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
-0,7	-0,8	-0,9	-0,2	0,0	-0,3	0,2	0,1	1,4	-1,4

Zdroj: OECD Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://stats.oecd.org/index.aspx>>. Vlastní úpravy.

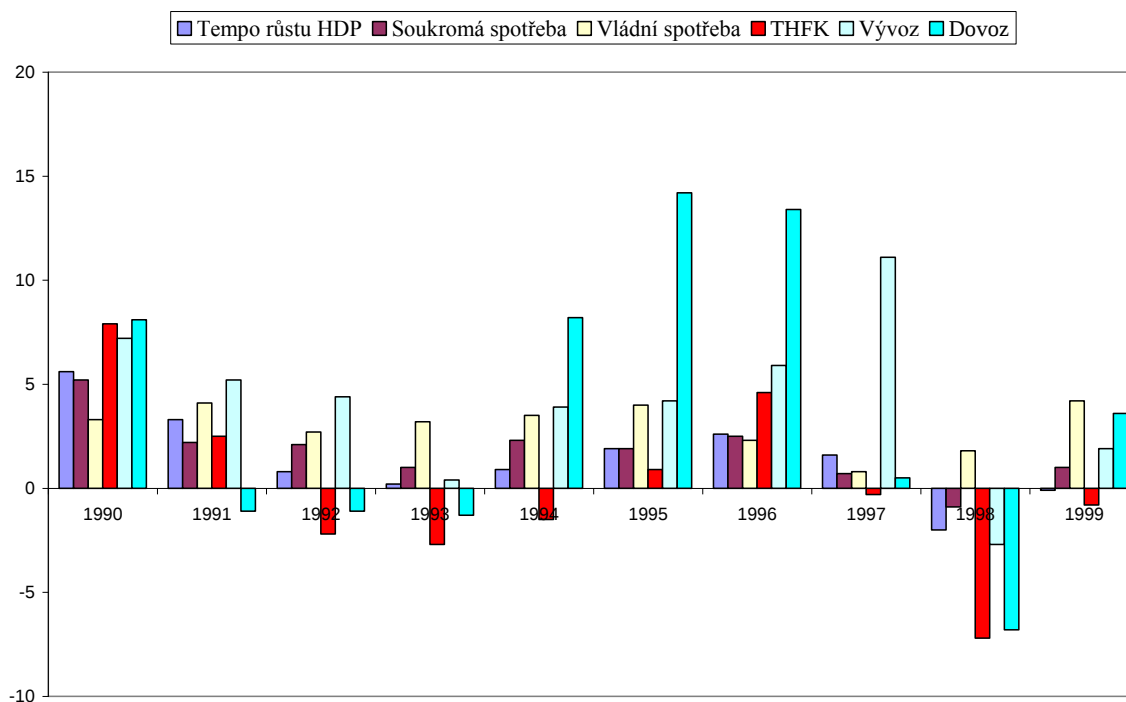
Zvláštním rysem recese byla nízká nezaměstnanost, která v letech 1991 – 1993 kolísala kolem 2 % (tab. 3.3). [3]

Tabulka 3.3 Japonsko: míra nezaměstnanosti v %, 1990 - 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
2,1	2,1	2,2	2,5	2,9	3,1	3,4	3,4	4,1	4,7
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,9	4,0	5,1

Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

První známky oživení ekonomiky se objevily v roce 1994, kdy došlo k mírnému vzestupu reálného HDP a toto oživení trvalo do roku 1996. V roce 1994 přírůstek HDP činil 0,9 %, v roce 1995 tempo růstu reálného HDP vzrostlo o 1,9 % a v roce 1996 o 2,6 % oproti předcházejícímu období (tab. 3.1). Příčinou růstu HDP byl nárůst hodnot jeho složek a to především soukromé spotřeby a investic (obr. 3.1).

Obr. 3.1 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, Japonsko
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

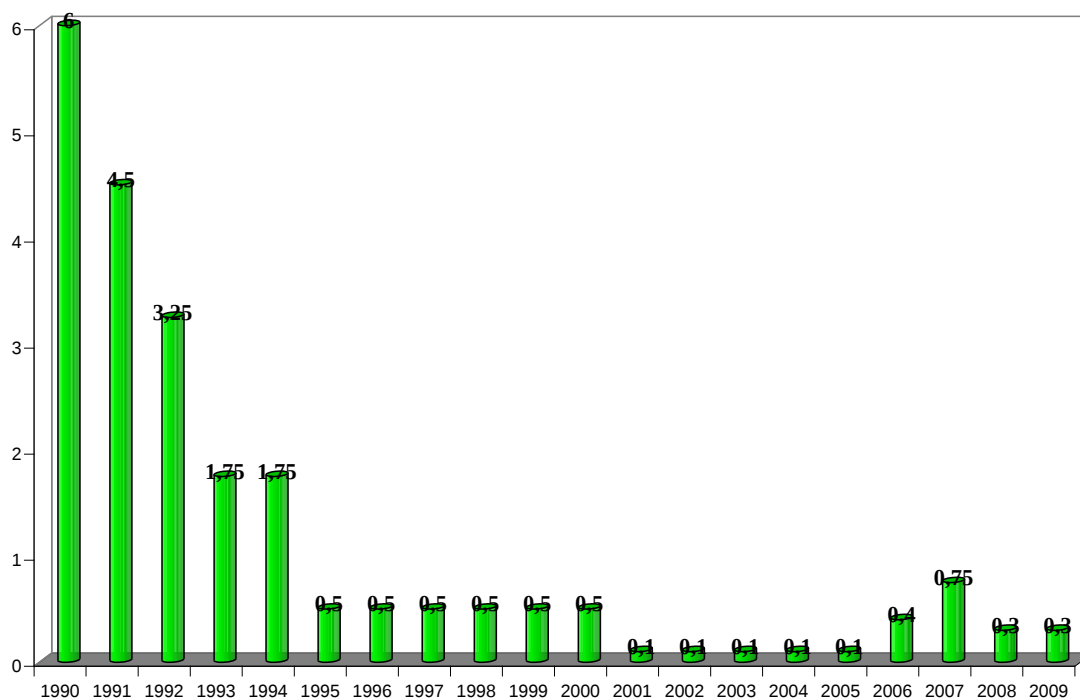
V roce 1997 se japonská ekonomika opět dostala do recese. Přírůstek HDP činil jen 1,6 %. V roce 1998 tempo růstu HDP dokonce pokleslo o 2 % oproti předchozímu období (tab. 3.1). Pokles se týkal i soukromé spotřeby a tvorby hrubého fixního kapitálu. Soukromá spotřeba poklesla v roce 1997 oproti roku 1996 o 1,8 procentního bodu a v roce 1998 o dalších 1,6 procentního bodu. Úbytek THFK se v roce 1997 rovnal 4,9 procentním bodům a v roce 1998 dosáhl dalších 6,9 procentních bodů (obr. 3.1).

Příčin recese 1997 – 1998 bylo několik. Jednak to byla chybná fiskální politika vlády, která v roce 1997 zvýšila spotřební daň, což způsobilo pokles domácí poptávky, jak je uvedeno výše. Dále to byla trvající krize finančního sektoru z období tzv. bublinové ekonomiky.

K recesi přispěla i asijská měnová krize. Jejím důsledkem byl pokles japonského exportu do postižených zemí. [9]

Japonské banky v důsledku krize bankovního sektoru výrazně omezily poskytování úvěrů. [9] To vedlo ke krachu řady japonských firem a následně k růstu nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti se v roce 1998 vyšplhala až na 4,1 % (tab. 3.3).

Od 2. poloviny 90. let se navíc ke střídajícím se obdobím recese a mírného oživení přidala deflace (tab. 3.2). V roce 1995 se míra inflace poprvé dostala pod 0. Faktorem, který vyvolal deflaci, byla nedostatečná agregátní poptávka a přebytek výrobních kapacit. [19] Centrální banka na deflaci reagovala snížením úrokové míry. V roce 1995 snížila úrokovou sazbu na 0,5 % a tuto nízkou sazbu udržovala až do roku 2000 (obr. 3.2). Míra inflace mírně vzrostla, nicméně v roce 1999 se opět dostala do záporných hodnot (tab. 3.2).

Obr. 3.2 Základní úroková sazba japonské centrální banky v %, konec roku

Zdroj: Ministry of Internal Affairs and Communication, Statistics Bureau, 2010 [online]. [cit. 2010-03-23].

Dostupné z WWW: <<http://www.stat.go.jp/english/data/chouki/14.htm>>. Dostupné z WWW: <<http://www.stat.go.jp/english/data/getujidb/index.htm#d>>.

V letech 1999 a 2000 zaznamenalo hospodářství Japonska nevýrazné oživení. Tempo růstu HDP v roce 1999 vzrostlo o 1,9 procentního bodu a v roce 2000 o další 3 procentní body (tab. 3.1). Míra nezaměstnanosti po celá 90. léta jevila mírně stoupající trend. V roce 1999 a 2000 vystoupila na 4,7 % (tab. 3.2).

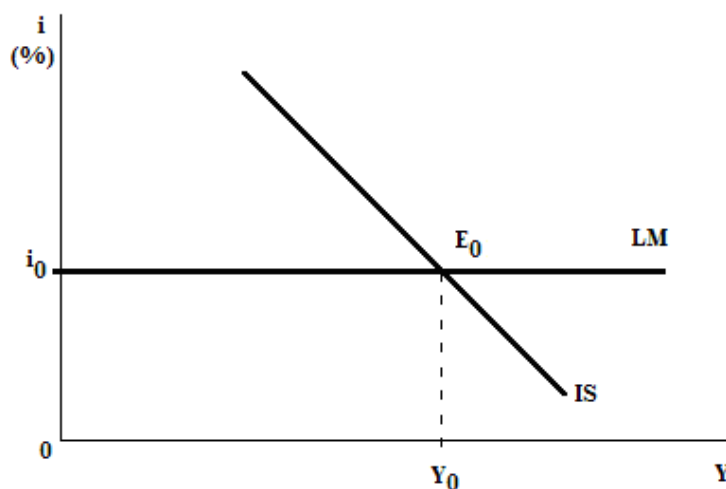
3.1.2 Vývoj v první dekádě 21. století

V roce 2001 Japonsko vstoupilo již do třetí recese od roku 1992. V roce 2001 tempo růstu HDP vzrostlo o pouhých 0,2 %, v roce 2002 jen o 0,3 % oproti předchozímu roku (tab. 3.1).

Deflace nadále pokračovala. V roce 2001 míra inflace vykazovala -0,8 % (tab. 3.2). Centrální banka s deflací bojovala opětovným snížením úrokové sazby na velmi nízkých 0,1 % v roce 2001 (obr. 3.2) a tištěním peněz. Ani extrémně volná monetární politika však situaci nezlepšila. Spotřebitelské ceny stále klesaly, neboť nadále pokračovala nízká poptávka domácností. Nízká poptávka vyvolala pokles produkce, pokles investic (obr. 3.4) a samozřejmě růst nezaměstnanosti. Míra nezaměstnanosti se v roce 2001 vyšplhala na 5 % a v roce 2002 na 5,4 % (tab. 3.3). Míra inflace v roce 2002 klesla o dalších 0,1 procentního bodu (tab. 3.2).

Příčinou této deflační spirály bylo, že se ekonomika Japonska od 2. poloviny 90. let nacházela v pasti likvidity. Graficky lze situaci znázornit v modelu IS-LM na obr. 3.3, kde křivka LM je horizontální, tzn., že úrokové sazby jsou již tak nízko, že existuje vysoká citlivost poptávky po penězích na úrokovou sazbu. Centrální banka se snaží s recesí a deflací bojovat zvýšením množství peněz v oběhu. Změna peněžní zásoby však nevede k poklesu úrokové sazby, a tudíž i ke změně soukromé spotřeby. Nejpravděpodobnější příčinou přerušení tohoto kanálu je velmi nízká úroková sazba, kterou nelze již dále snížit. [28] Monetární expanze je v tomto případě neúčinná. Centrální banka jejím prostřednictvím nemůže ovlivňovat ani rovnovážnou produkci Y_0 , ani úrokovou sazbu. [33]

V případě Japonska to znamenalo, že i přesto, že úrokové sazby byly tak nízké, ekonomické subjekty to nepřiměřlo ke zvýšení soukromé spotřeby, ani investic. Lidé více spořili, než utráceli v očekávání dalšího poklesu cen a také v obavě z rostoucí nezaměstnanosti. V důsledku toho se snižovala agregátní poptávka a ekonomika Japonska se z pasti likvidity nemohla dlouho vymanit.

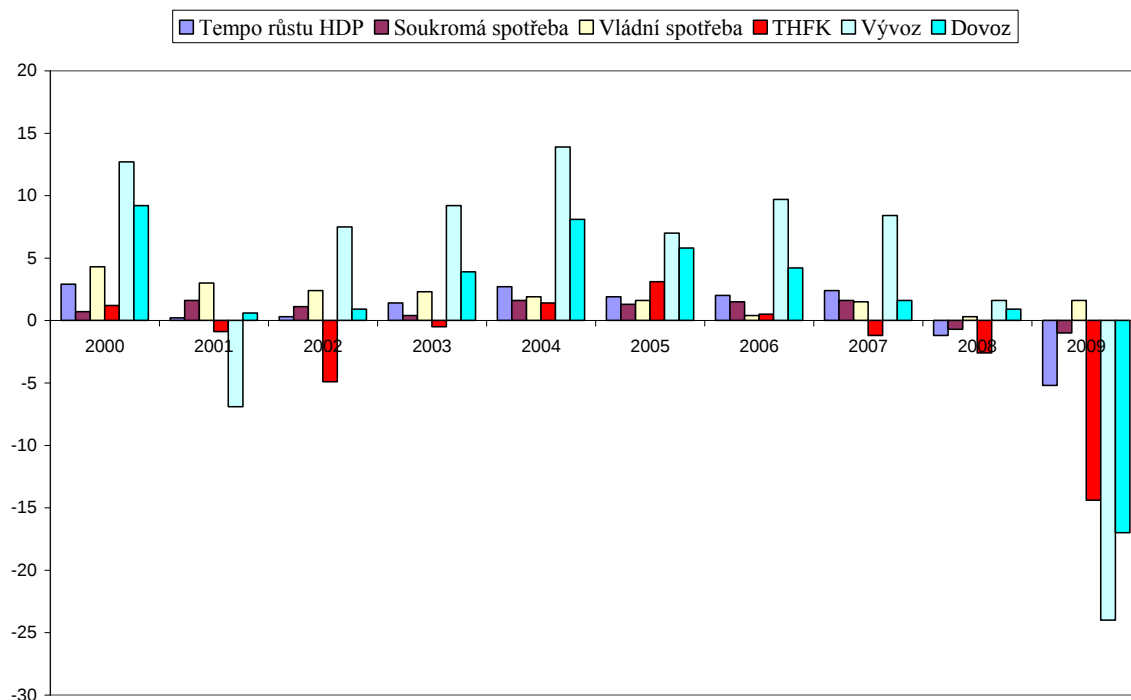
Obr. 3.3 Past likvidity

Zdroj: MACH, M. *Makroekonomie II pro magisterské studium 1. a 2. část*. 3. vyd. Slaný: Melandrium, 2001. 367 s. ISBN 80-86175-18-9.

Teprve v roce 2003 došlo k obnovení hospodářského růstu. Ekonomika Japonska se začala vzpamatovávat. Toto oživení trvalo až do roku 2007. Růst HDP se zvýšil o 1,4 % v roce 2003 a od roku 2004 do roku 2007 se pohyboval kolem 2 % (tab. 3.1). Příčinou růstu HDP byl především nárůst soukromé spotřeby a investic, jak je vidět z obr. 3.4.

Míra nezaměstnanosti také vykazovala pozitivní vývoj. Od roku 2003 do roku 2007 trvale klesala. V roce 2007 se snížila na 3,9 % (tab. 3.3). Příčinou poklesu nezaměstnanosti byla poptávka po zboží, která rostla. V důsledku rostoucí poptávky rostla také spotřeba, výroba a investice.

V této souvislosti se zvyšovala i míra inflace. V roce 2003 se deflace uvolnila na -0,2 %. V roce 2006 se míra inflace po dlouhé době opět dostala do kladných čísel, a to na 0,2 % (tab. 3.2). Příčinou mírného zvýšení inflace se stala rostoucí agregátní poptávka.

Obr. 3.4 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, Japonsko
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

V roce 2008 se ale japonská ekonomika opět propadla do recese. Důvodem byla finanční krize, která započala ve Spojených státech amerických v roce 2007 na hypotečním trhu a vzápětí se přenesla do celého světa. Tempo růstu HDP v roce 2008 kleslo o 1,2 % oproti předchozímu roku a v roce 2009 pokračovalo v poklesu o markantních 5,2 % (tab. 3.1). Za poklesem HDP stálo především dramatické snížení vývozu díky nízké poptávce na zahraničních trzích (v USA, Evropě a Asii), kterou umocňoval silný jen, a klesající domácí poptávka. [20] Soukromá spotřeba se v roce 2008 snížila o 0,7 % a v roce 2009 o 1 % oproti předchozímu roku. Výše zmíněný export v roce 2008 poklesl o 6,8 procentních bodů a v roce 2009 dokonce o 25,6 procentních bodů (obr. 3.4). Japonské firmy byly kvůli poklesu exportu nuceny omezovat kapitálové investice a výrobu s cílem snížit své zásoby a pokračovat ve snižování počtu zaměstnanců. [2] Míra nezaměstnanosti se tak v roce 2008 dostala k 4 % a v roce 2009 se vyšplhala na 5,1 % (tab. 3.3).

Míra inflace v roce 2008 rostla o 1,4 %. V roce 2009 se však v důsledku pokračující recese opět dostala do záporných čísel na -1,4 % (tab. 3.2).

3.2 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů ve Spojených státech amerických

Spojené státy americké představují po řadu desetiletí nejvýznamnější ekonomiku světa. V 90. letech 20. století se americká ekonomika úspěšně rozvíjela, neboť procházela obdobím dlouhodobé konjunktury. První dekáda 21. století již tak úspěšná nebyla. Americká ekonomika prodělala dvě recese. První mírnou prodělala v roce 2001. Druhá recese, jež ovlivnila celý svět, nastoupila v roce 2007 a trvá dodnes.

3.2.1 Vývoj v 90. letech 20. století

Na počátku 90. let došlo ve Spojených státech amerických k ekonomickému propadu, ekonomika USA se dostala do krátkodobé recese. Příčiny této recese byly zejména ve snaze prezidenta G. Bushe staršího o stabilizaci deficitu státního rozpočtu a vnější rovnováhy zvýšením daní a snížením výdajů. Tato fiskální restrikce způsobila zatížení podnikatelských subjektů a prohloubení hospodářské stagnace. [14] V důsledku toho tvorba hrubého fixního kapitálu klesla v roce 1991 o 4,9 % oproti předchozímu roku (obr. 3.5). Míra nezaměstnanosti vzrostla z 5,5 % na 6,7 % v roce 1991 (tab. 3.5) a tempo růstu reálného HDP v roce 1991 pokleslo oproti předchozímu roku o 0,2 % (tab. 3.4)

Po roce 1991 však započal ekonomický růst, který trval až do roku 2000. Toto období dlouhodobé konjunktury bylo charakteristické příznivým vývojem míry nezaměstnanosti i míry inflace. Míra nezaměstnanosti v USA dosáhla vrcholu v roce 1992, kdy vystoupila na 7,4 %. Od roku 1992 však začala trvale klesat. V roce 1999 se dostala na pouhých 4,2 % (tab. 3.5). Míra inflace měřená indexem spotřebitelských cen se udržovala od roku 1992 pod 3 % se stále klesajícím trendem. V roce 1998 se snížila na 1,6 % (tab. 3.6).

S hospodářskou dynamikou USA v 90. letech souvisejí odkazy na tzv. novou ekonomiku. Její stoupenci mají za to, že v kontextu s globalizací světového hospodářství a s revolucí v informačních technologiích vstoupila ekonomika Spojených států do nové éry zvyšování produktivity práce a životní úrovně při poměrně nízké inflaci a míře nezaměstnanosti. [26]

Toto období trvalého růstu odporuje obvyklé praxi i teorii a je zároveň i novým popřením Phillipsovy křivky. [3]

Tabulka 3.4 USA: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
1,9	-0,2	3,4	2,9	4,1	2,5	3,7	4,5	4,4	4,8
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4,1	1,1	1,8	2,5	3,6	3,1	2,7	2,1	0,4	-2,4

Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-15]. Dostupné z WWW: <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>. Vlastní úpravy

Tabulka 3.5 USA: míra nezaměstnanosti v %, 1990 – 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5,5	6,7	7,4	6,8	6,1	5,6	5,4	4,9	4,5	4,2
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4,0	4,8	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3

Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-16]. Dostupné z WWW: <http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>. Vlastní úpravy

Důležitým faktorem, který přispěl k netradičnímu chování inflace a nezaměstnanosti, byla asijská krize, která vypukla v roce 1997. Asijské ekonomiky jsou významnými dovozci ropy a ostatních surovin. V důsledku krize poklesla poptávka po těchto surovinách, což se

pak následně projevilo v poklesu jejich ceny na světových trzích. USA tak platily za dovážené suroviny nižší cenu, což přispělo k poklesu inflačních tlaků v ekonomice.

Dopad nižších cen surovin na inflaci byl ještě umocněn změnami kursu. Po vypuknutí asijská krize nastal hromadný odliv investic nejen z postižených asijských ekonomik. Značná část těchto peněz byla reinvestována v USA. V důsledku této realokace investic výrazně vzrostla poptávka po amerických dolarech a hodnota dolaru vzrostla. Silný dolar tak přispěl k tomu, že ceny dovážených surovin na americkém trhu dále poklesly.

Přechodný charakter kombinace nízké inflace a rychlého hospodářského růstu je zřejmý i z pohledu vývoje platební bilance. Spojené státy nejen dovážely nízkou inflaci ze zahraničí, prostřednictvím nízkých cen surovin a silného dolaru, ale zároveň také vyvážely inflační tlaky, které by jinak vznikaly v domácí ekonomice v důsledku silného růstu domácí poptávky. Pokud ekonomika obchoduje se zahraničím, předstih růstu domácí poptávky před nabídkou nemusí nutně vést k růstu cen. Přebytečná poptávka může být totiž uspokojena ze zahraničí. K tomu také v případě USA docházelo a dovoz výrazně převyšoval vývoz (obr. 3.5). [29]

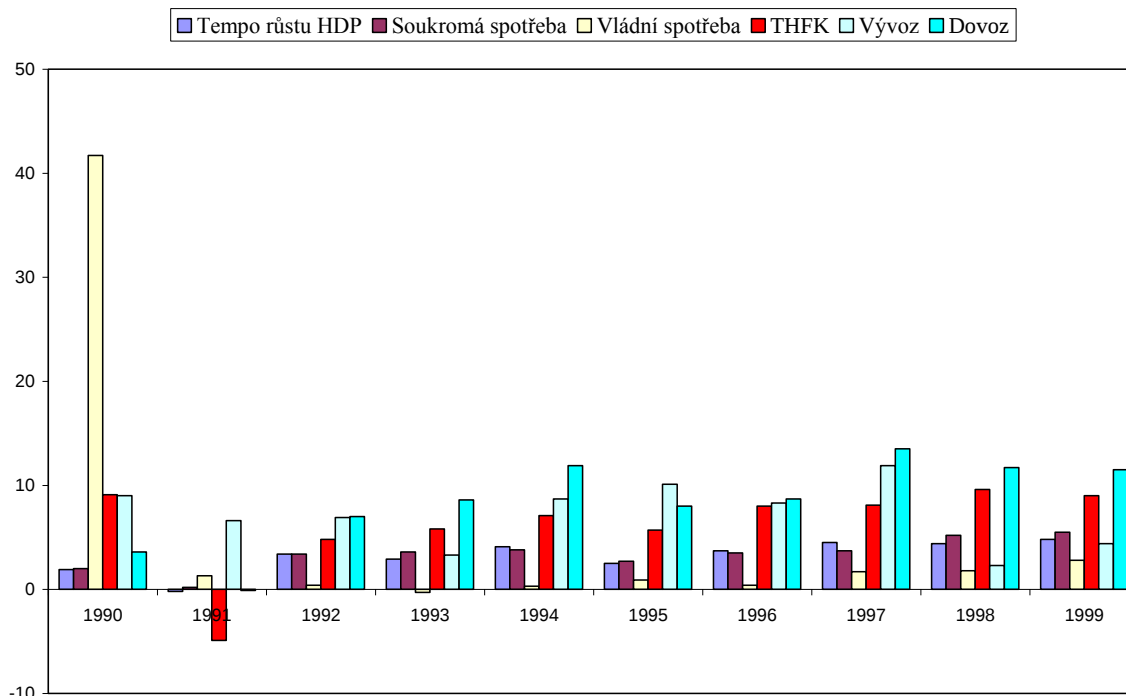
Tabulka 3.6 USA: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5,4	4,2	3,0	3,0	2,6	2,8	2,9	2,3	1,6	2,2
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	3,4	3,2	2,9	3,8	-0,4

Zdroj: OECD Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-16]. Dostupné z WWW: <<http://stats.oecd.org/index.aspx>>. Vlastní úpravy.

Samotný růst HDP lze od roku 1992 do roku 2000 charakterizovat jako stálý, prakticky bez cyklických výkyvů (tab. 3.4). Jak je patrné z obr. 3.5, k vysokému tempu hospodářského

růstu v USA přispěl především rychlý růst domácí poptávky. Jak soukromá spotřeba, tak tvorba hrubého fixního kapitálu vykazovaly od roku 1992 trvale silný růst.

Obr. 3.5 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, USA

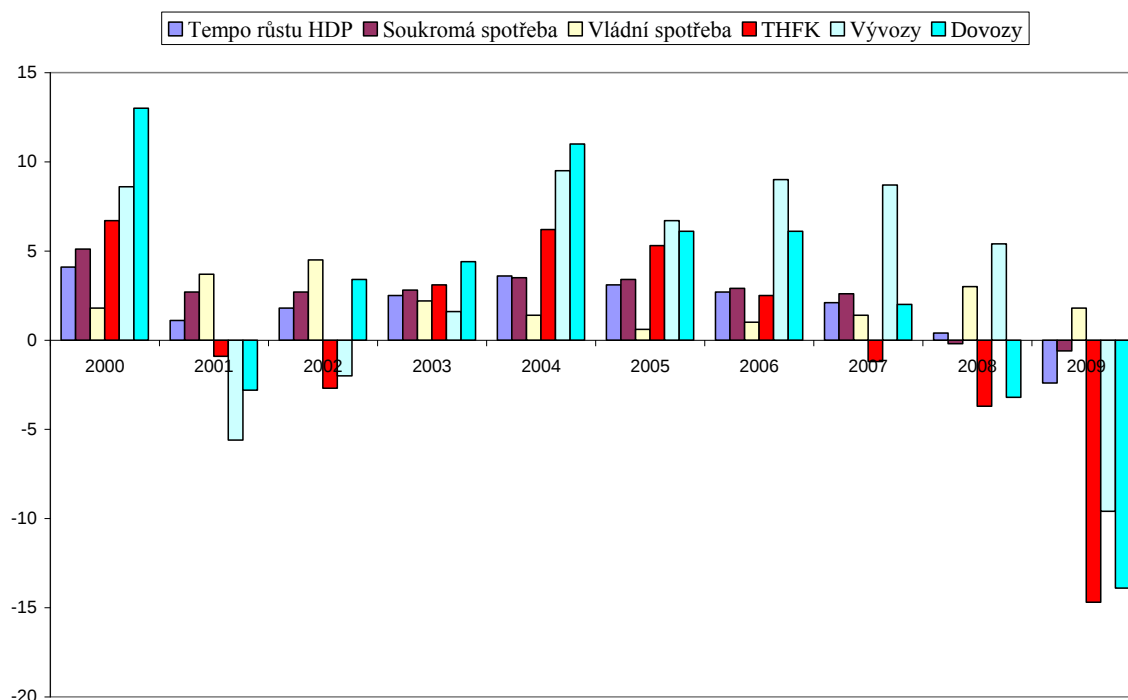
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

3.2.2 Vývoj v první dekádě 21. století

Ještě v roce 2000 si americká ekonomika udržovala vysoké tempo růstu HDP ve výši 4,1 % (tab. 3.4). Hlavním zdrojem růstu byla stále rostoucí soukromá spotřeba a rostoucí tvorba hrubého fixního kapitálu (obr. 3.6). Míra nezaměstnanosti dosáhla pouhých 4 %, což bylo nejméně z celého porovnávaného období 1990 – 2009 (tab. 3.5).

Konjunktura nastartovaná v polovině 90. let však skončila v roce 2001 a ekonomika USA přecházela do recese. Do hospodářského vývoje zasáhly i tragické události 11. září 2001. Příčina recese spočívala především v hlubokém poklesu akciových trhů, který vedl ke snížení investiční aktivity. [19] Tvorba hrubého fixního kapitálu v roce 2001 poklesla o 0,9 % oproti předcházejícímu období (obr. 3.6). Míra nezaměstnanosti se v důsledku snížení

investic zvýšila na 4,8 % (tab. 3.5). Růst nezaměstnanosti vyvolal snížení soukromé spotřeby, která vzrostla jen o 2,7 % v roce 2001 (obr. 3.6). Reálný HDP vzrostl v roce 2001 jen o 1,1 % oproti předchozímu roku (tab. 3.4). Míra inflace v tomtéž roce klesla na 2,8 % (tab. 3.6).

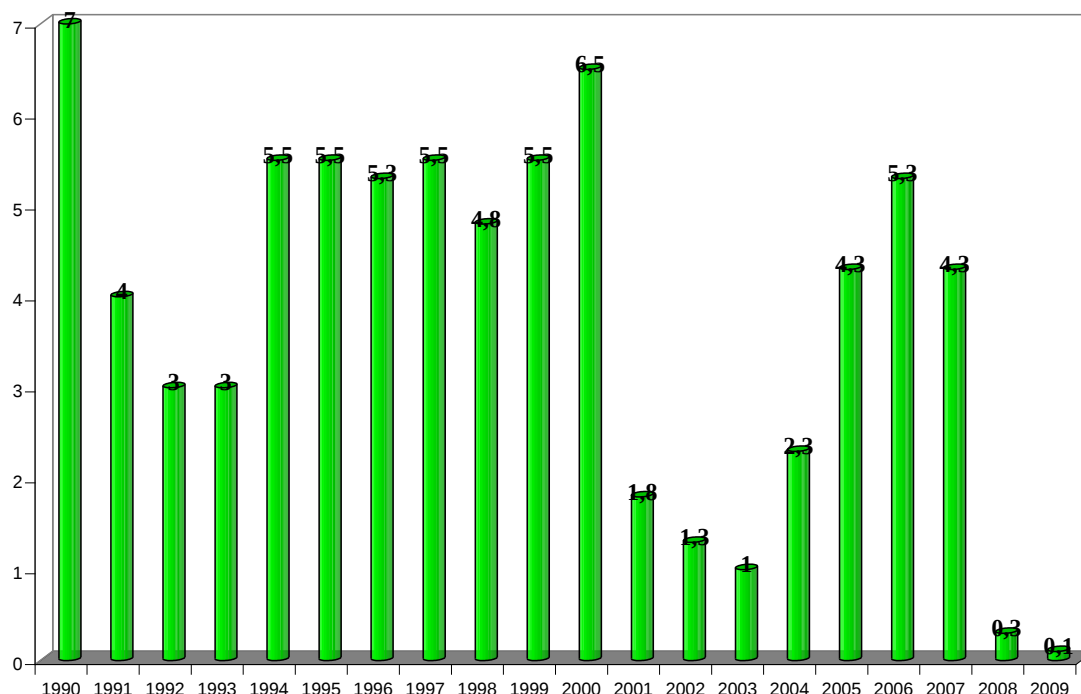

Obr. 3.6 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, USA
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

Americká centrální banka (Fed) na vzniklou situaci reagovala snížením úrokové sazby z 6,5 na 1,8 % (obr. 3.7). Tento příliv peněz do ekonomiky pomohl nejen americkým firmám, ale i domácnostem, které si mohly půjčovat levné úvěry. [5]

Monetární expanze stimulovala ekonomický růst a již v následujícím roce 2002 došlo k opětovnému oživení hospodářského růstu. Tempo růstu reálného HDP vzrostlo v roce 2002 o 1,8 % oproti předchozímu roku. O rok později zvýšila ekonomika svůj výkon o 2,5 % a v roce 2004 reálný HDP vzrostl dokonce o 3,6 % (tab. 3.4). Míra nezaměstnanosti se v důsledku snížených investic vyšplhala na 5,8 % v roce 2002, v roce 2003 pak na 6 %, ale od roku 2004 se začala trvale snižovat. V roce 2004 dosáhla 5,5 % (tab. 3.5). Míra

inflace se v důsledku nízkých úrokových sazeb lehce zvyšovala, a to ze 1,6 % v roce 2002 na 3,4 % v roce 2005 (tab. 3.6).

Obr. 3.7 Základní úroková sazba americké centrální banky (Fedu) v %, konec roku

Zdroj: Board of Governors of the Federal Reserve System, Federal Reserve Statistical Release, 2010 [online]. [cit. 2010-03-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.federalreserve.gov/releases/h15/>>. Vlastní úpravy.

Nízké úrokové sazby Fedu neměly bohužel jen pozitivní účinky. Ekonomiku sice dokázaly díky spotřebě domácností a levným firemním investicím stimulovat k vyššímu růstu, spotřeba domácností se však čím dál více transformovala do spotřeby na dluh. [24] Uvolněná monetární politika Fedu (nízké úrokové sazby) nastartovala hypoteční boom v celých Spojených státech.

Čtyři roky trvající politika levných peněz skončila v USA v roce 2004. Fed z obavy před dalším růstem inflace zvedl základní úrokovou sazbu z velmi nízkého 1 % na 2,3 %. V dalších letech s navyšováním pokračovala. V roce 2006 úroková sazba dosáhla 5,3 % (obr. 3.7). Zvýšení sazeb se promítlo do výše hypotečních úrokových sazeb a domácnosti se staly neschopnými splácet dluhy. Hypotéky s pohyblivou úrokovou sazbou tak byly přesně tím, co odstartovalo celou dnešní finanční krizi. [5]

Finanční krize v USA vznikla v roce 2007. Začala na hypotečním trhu, přenesla se na finanční trh a vzápětí pak do celého světa.

V důsledku finančního zatížení domácností začala v roce 2007 klesat soukromá spotřeba (obr. 3.6). Zadlužené banky krachovaly. Do problému se tak dostávaly i firmy, což znamenalo pokles investic a propouštění zaměstnanců. Tvorba hrubého fixního kapitálu (investic) začala od roku 2007 výrazně klesat (obr. 3.6). Míra nezaměstnanosti rostla, v roce 2009 dosáhla 9,3 % (tab. 3.5). V důsledku snižující se soukromé spotřeby, snižujících se investic a růstu nezaměstnanosti tempo růstu reálného HDP vykazovalo klesající průběh. V roce 2007 vzrostlo jen o 2,1 % oproti předchozímu období, v roce 2008 vzrostlo o pouhých 0,4 % a v roce 2009 kleslo o 2,4 % oproti roku 2008 (tab. 3.4).

Fed se snažil situaci zachránit a i na úkor inflace srazil úrokové sazby na 4,3 % v roce 2007 a na 0,3 % v roce 2008 (obr. 3.7). Zlepšení situace to ale nepomohlo. Míra inflace v roce 2008 vzrostla na 3,8 %, v roce 2009 však došlo k deflaci v důsledku velmi nízké agregátní poptávky (tab. 3.6). Tvorba hrubého fixního kapitálu v roce 2009 klesla o značných 14,7 % a soukromá spotřeba se snížila o 0,6 % oproti předchozímu roku (obr. 3.6).

3.3 Analýza vývoje vybraných makroekonomických ukazatelů v Evropské unii

Evropská unie je dnes nejvíce integrované seskupení států v rámci světové ekonomiky. V současnosti zahrnuje 27 zemí, které se nacházejí na různém stupni ekonomické vyspělosti, s různou mírou otevřenosti i odlišnou úrovní státních zásahů. V 90. letech došlo k výraznému zrychlení integračních procesů. Realizací jednotného vnitřního trhu a vytvořením Evropské měnové unie vznikl v Evropě jednotný ekonomický prostor se společnou měnou, který se stal srovnatelným s ekonomikou USA a výrazně převyšuje ekonomický potenciál Japonska. Přesto se EU od svého vzniku potýká s několika ekonomickými problémy, především s vysokou mírou nezaměstnanosti a nízkým tempem ekonomického růstu. [9]

Vykazované údaje v následujících tabulkách zohledňují počet členských států EU: od roku 1990 do roku 2003 bylo sledováno 15 zemí; od roku 2004 do roku 2006 bylo sledováno 25 zemí; od roku 2007 do roku 2009 se jednalo již o 27 zemí.

3.3.1 Vývoj v 90. letech 20. století

Počátkem 90. let se evropská ekonomika dostala do fáze recese. Ještě v roce 1990 reálný HDP rostl o 3 %, v roce 1991 vzrostl už jen o 1,9 %. V roce 1993 dokonce klesl o 0,3 % oproti předchozímu roku (tab. 3.7). Příčinou poklesu HDP byl pokles složek agregátní poptávky, především investic. Tvorba hrubého fixního kapitálu se v roce 1991 snížila o 4,4 procentního bodu, v roce 1992 o dalších 0,2 procentního bodu a v roce 1993 o dalších 5,5 procentního bodu (obr. 3.8).

Ekonomickou aktivitu na počátku 90. let nepříznivě ovlivnilo několik faktorů. Jednak to byl pokles světového hospodářství a s tím spojená ztráta vývozních trhů. Dále to bylo vysoké tempo růstu ekonomiky západní Evropy v 2. polovině 80. let, po kterém přirozeně následovala recese. Nakonec k recesi přispěla i restriktivní monetární politika v Evropském

hospodářském společenství (EHS) vyvolaná sjednocením Německa, které vykazovalo rychlý ekonomický růst a nárůst inflace. [9]

Ekonomická recese měla největší dopad na vývoj míry nezaměstnanosti. Jak je patrné z tab. 3.8, míra nezaměstnanosti od roku 1990 trvale rostla. V roce 1991 činila 7,4 %, v roce 1993 se vyšplhala až na 10,1 %.

Tabulka 3.7 Evropská unie: tempo růstu reálného HDP 1990 – 2009 (procentní změna k předchozímu roku)

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
3,0	1,9	1,2	-0,3	2,8	2,6	1,7	2,7	3,0	3,0
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
3,9	1,9	1,2	1,2	2,5	2,0	3,1	2,9	0,8	-4,2

Zdroj: *Economic Survey of Europe*. Geneva: UNECE, 2005, No. 2 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unece.org/ead/pub/052/052statapp.pdf>>. Vlastní úpravy.

Zdroj: Eurostat, *Statistics*, 2010 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy

Poznámka: 1990 – 2003 EU-15; 2004 – 2006 EU-25; 2007 – 2009 EU-27.

Míra inflace naopak projevowała klesající trend. Příčinou poklesu byla snižující se agregátní poptávka a výše zmíněná restriktivní politika EHS. Pokles soukromé spotřeby a investic vedl ke snížení cen. Míra inflace v roce 1991 činila 5 %, v roce 1993 klesla na 3,5 % (tab. 3.9).

V roce 1994 došlo k oživení ekonomického růstu, které trvalo až do roku 2000 včetně. Reálný HDP v roce 1994 vzrostl o 2,8 % oproti předcházejícímu období, vrcholu dosáhl v roce 2000, kdy se zvýšil o 3,9 % (tab. 3.7). Rozšíření EU z 12-ti zemí na 15 v roce 1995 znamenalo oživení investiční činnosti. Tvorba hrubého fixního kapitálu od roku 1994 rostla, v roce 1998 kulminovala zvýšením o 7,1 % oproti předchozímu období (obr. 3.8).

Tabulka 3.8 Evropská unie: míra nezaměstnanosti v %, 1990 – 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
7,3	7,4	8,7	10,1	10,5	10,1	10,1	9,9	9,3	8,5
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
7,7	7,2	7,6	8,0	9,1	8,9	8,2	7,1	7,0	8,9

Zdroj: *Economic Survey of Europe*. Geneva: UNECE, 2005, No. 2 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unece.org/ead/pub/052/052statapp.pdf>>. Vlastní úpravy.

Zdroj: Eurostat, *Statistics*, 2010 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy.

Poznámka: 1990 – 2003 EU-15; 2004 – 2006 EU-25; 2007 – 2009 EU-27.

Tabulka 3.9 Evropská unie: míra inflace vyjádřená indexem spotřebitelských cen v %, 1990 – 2009

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
5,4	5,0	4,4	3,5	3,0	3,0	2,5	2,1	1,7	1,3
2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
2,3	2,4	2,1	2,2	2,5	2,4	2,2	3,0	2,6	0,8

Zdroj: *Economic Survey of Europe*. Geneva: UNECE, 2005, No. 2 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unece.org/ead/pub/052/052statapp.pdf>>. Vlastní úpravy.

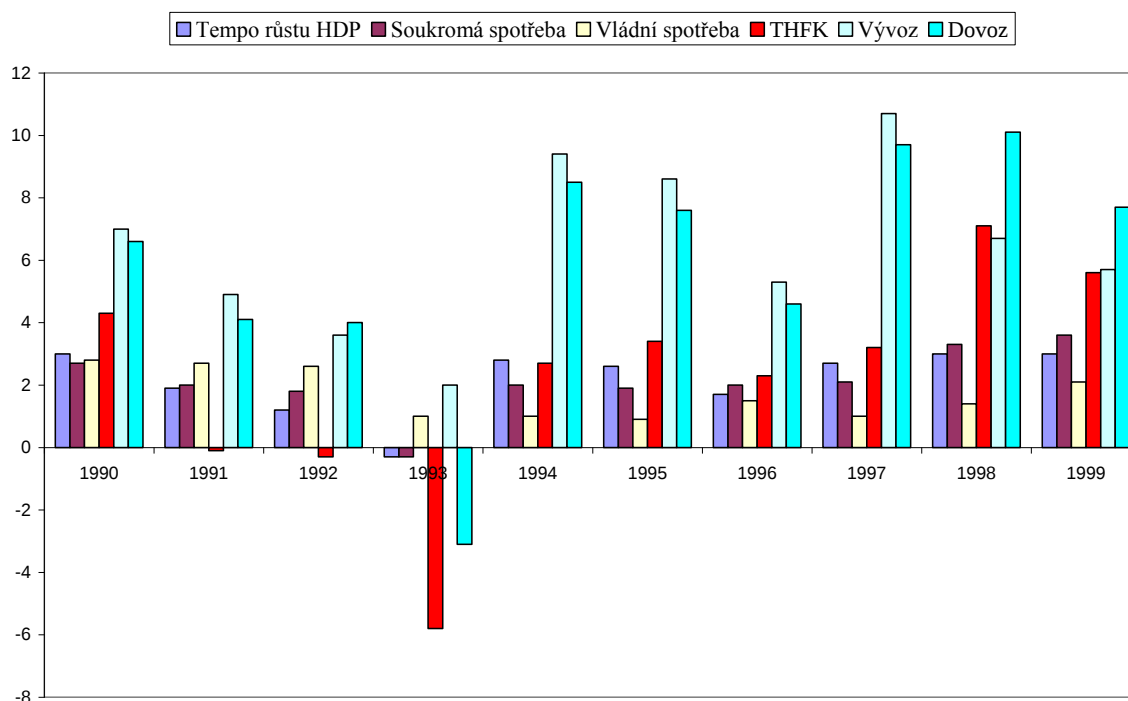
Zdroj: *World Economic Outlook*. Washington: IMF, October 2009 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/weoselagr.aspx>>. Vlastní úpravy

Poznámka: 1990 – 2003 EU-15; 2004 – 2006 EU-25; 2007 – 2009 EU-27.

Míra nezaměstnanosti se od roku 1994, kdy dosáhla vysokých 10,5 %, nepřetržitě snižovala. V roce 1999 činila 8,5 % (tab. 3.8).

Ekonomický vývoj EU od druhé poloviny 90. let byl výrazně ovlivněn procesem vytváření hospodářské a měnové unie. Zformulování konvergenčních kritérií a počínající příprava většiny zemí EU na vstup do Evropské měnové unie (EMU) vedly k tlaku na snižování deficitů státních rozpočtů, veřejné zadluženosti, snižování míry inflace a dlouhodobých úrokových měr a ke stabilizaci měnových kurzů. Výsledkem bylo vytváření prostředí příznivého pro podnikatelské investice a dlouhodobý ekonomický růst. [32]

Míra inflace v EU v důsledku snahy zemí o splnění konvergenčních kritérií pro vstup do EMU permanentně klesala. V roce 1994 dosáhla 3 %, v roce 1999 se její hodnota dostala na 1,3 % (tab. 3.9).

Obr. 3.8 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 1990 – 1999, EU
Zdroj: *Economic Survey of Europe*. Geneva: UNECE, 2005, No. 2 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unece.org/ead/pub/052/052statapp.pdf>>. Vlastní úpravy.

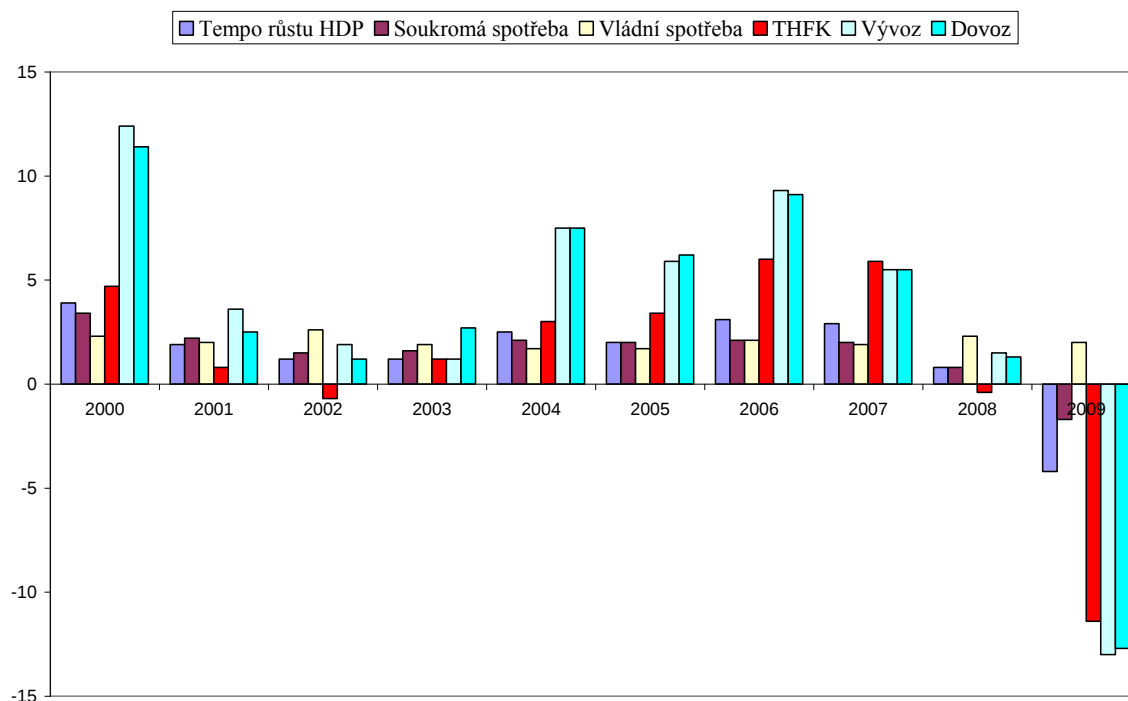
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy.

Poznámka: 1990 – 2003 EU-15; 2004 – 2006 EU-25; 2007 – 2009 EU-27.

3.3.2 Vývoj v první dekádě 21. století

V průběhu let 2001 až 2003 evropská ekonomika prošla mírným zpomalením růstu. Tempo růstu HDP v roce 2001 zvolnilo o 2 procentní body oproti roku 2000, v roce 2002 kleslo o dalších 0,7 procentního bodu (tab. 3.7). Slabým místem růstového vývoje byla nízká domácí poptávka, především nízká soukromá spotřeba a investiční aktivita (obr. 3.9).

Ruku v ruce s nízkou domácí poptávkou šla i nezaměstnanost. Míra nezaměstnanosti, která se až do roku 2001 snižovala, začala od roku 2002 stoupat. V roce 2004 dosáhla 9,1 %, což bylo zatím nejvíce ve 21. století (tab. 3.8).

Obr. 3.9 Reálný růst HDP a příspěvky složek agregátní poptávky k růstu HDP (v %), 2000 – 2009, EU
Zdroj: *Economic Survey of Europe*. Geneva: UNECE, 2005, No. 2 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://www.unece.org/ead/pub/052/052statapp.pdf>>. Vlastní úpravy.

Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-04-04]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy.

Poznámka: 1990 – 2003 EU-15; 2004 – 2006 EU-25; 2007 – 2009 EU-27.

Jak je zřejmé z tab. 3.9, míra inflace se od roku 2000 do roku 2008 pohybovala kolem 2 % (s výjimkou roku 2007, kdy se míra inflace mírně zvýšila na 3 %). Tento stálý vývoj byl

zapříčiněn monetární politikou Evropské centrální banky (ECB), která měla stanoven inflační cíl, a to udržovat inflaci v blízkosti 2 %. [15]

V roce 2004 se evropská ekonomika vzpamatovala. Tempo růstu vzrostlo o 2,5 % oproti předchozímu období a tento příznivý vývoj trval až do roku 2007 (tab. 3.7). Pozitivním znakem bylo zrychlení růstu domácí poptávky. Mírné oživení zaznamenaly investice i soukromá spotřeba (obr. 3.9).

Míra nezaměstnanosti na zrychlení růstu HDP reagovala pozitivně. Od roku 2004 začala klesat. V roce 2008 se snížila na 7 %, což bylo nejméně od počátku 90. let (tab. 3.8).

Americká finanční krize zasáhla i Evropskou unii. Ta její následky pocítila v roce 2008, kdy ekonomika rostla pouze 0,8 % tempem a v roce 2009 dokonce tempo růstu HDP kleslo o 4,2 % oproti předchozímu roku (tab. 3.7). Krize se z oblasti hypotečního bankovníctví přenesla prostřednictvím různorodých finančních instrumentů do celého finančního sektoru. Vznikla krize důvěry mezi bankami. Banky přestaly půjčovat a přestaly si půjčovat navzájem. Ohrožení likvidity vedlo k rychlému výprodeji aktiv za jakoukoli cenu. Tak se problém přenesl i na akciové trhy. [31] Investice se začaly zpomalovat a spotřeba obyvatel klesala. Jak lze vidět v obr. 3.9, ze zmiňovaných složek agregátní poptávky se nejvíce propadla tvorba hrubého fixního kapitálu, a to o 11,4 % v roce 2009. V důsledku snižující se agregátní poptávky rostla nezaměstnanost, klesaly spotřebitelské ceny a klesala i míra inflace. Nezaměstnanost se v roce 2009 zvýšila na 8,9 % a míra inflace spadla na 0,8 % (tab. 3.8 a 3.9).

Evropská unie se od svého vzniku potýká s několika ekonomickými problémy. Prvním závažným problémem je dlouhodobě vysoká míra nezaměstnanosti (tab. 3.8). Jednotný vnitřní trh spojený s volným pohybem osob dosud nevede k postupné konvergenci měr nezaměstnanosti. Přeshraniční mobilita pracovních sil je vzhledem k jazykovým, psychologickým a jiným překážkám dosud nízká. Politika zaměstnanosti zůstává v kompetenci jednotlivých členských států, orgány EU v této oblasti plní úlohu doplňkovou a koordinační. [32]

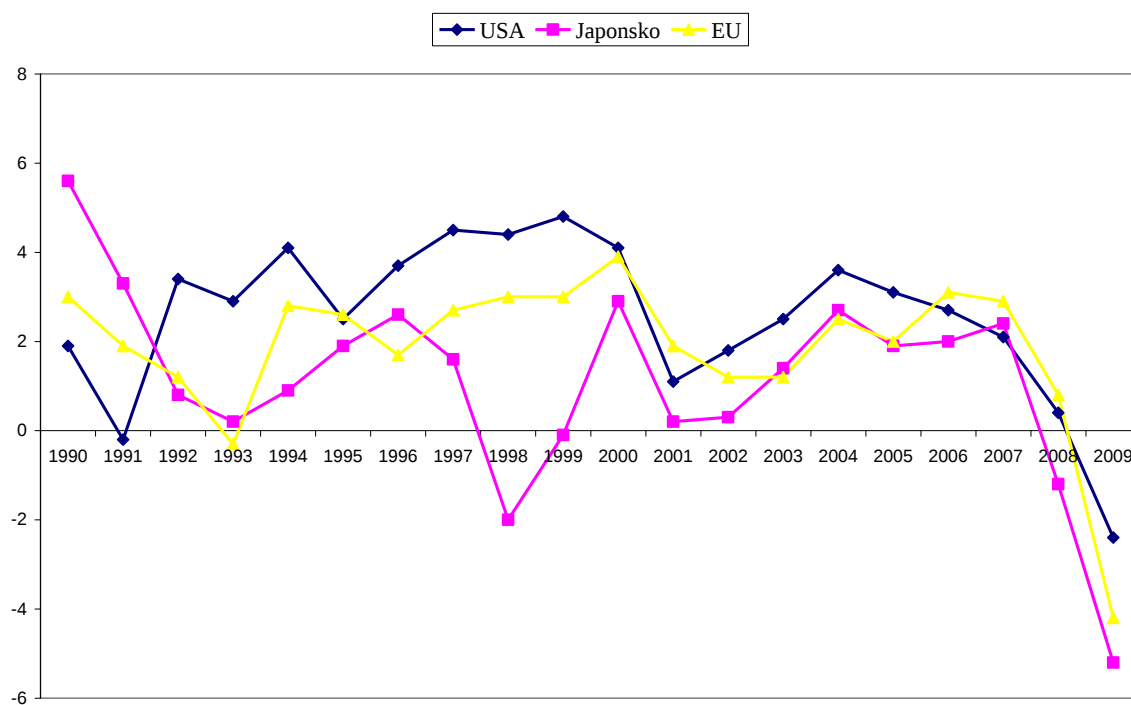
Dalším dlouhodobým problémem, se kterým se EU potýká, je nízká míra ekonomického růstu. Existuje mnoho příčin nízké dynamiky růstu:

- členské státy EU nejsou dostatečně atraktivní pro příliv přímých zahraničních investic, což omezuje dynamiku tvorby hrubého fixního kapitálu;
- outsourcing v podobě rušení tuzemské výroby, která je nahrazována dovozem ze zemí s nižší nákladovou hladinou, negativně ovlivňuje zaměstnanost i růst;
- nízká pružnost trhu práce omezuje využívání pracovních zdrojů a brzdí realizaci progresivních strukturálních změn v jednotlivých odvětvích;
- stárnutí obyvatelstva, které omezuje výkon ekonomiky tím, že dochází ke změně věkové struktury pracovníků; [22]
- relativně vysoká míra zdanění;
- jednotný trh je sice otevřen kapitálu a zboží, nikoliv však službám, i když trh Evropské unie je skoro ze 70 % založen na službách; atd. [37]

3.4 Komparace

3.4.1 Tempo růstu HDP

Jak ukazuje obr. 3.10, nejvyššího tempa růstu v posledních dvou sledovaných desetiletích dosahovaly Spojené státy americké s průměrnou hodnotou tempa růstu 2,6 %. Evropská unie vykazovala nižší ekonomický růst než USA. Její průměrná hodnota tempa růstu činila 1,8 %. Nejnižší vývoj růstu HDP zaznamenala ekonomika Japonska s průměrným tempem 1,1 %. Na odlišnostech tempa růstu HDP v jednotlivých hospodářských centrech se podílel především průběh hospodářského cyklu – střídající se fáze úpadků a oživení. Rozdílný ekonomický růst lze nepochybně vysvětlit i změnami ve vývoji hlavních komponent agregátní poptávky.

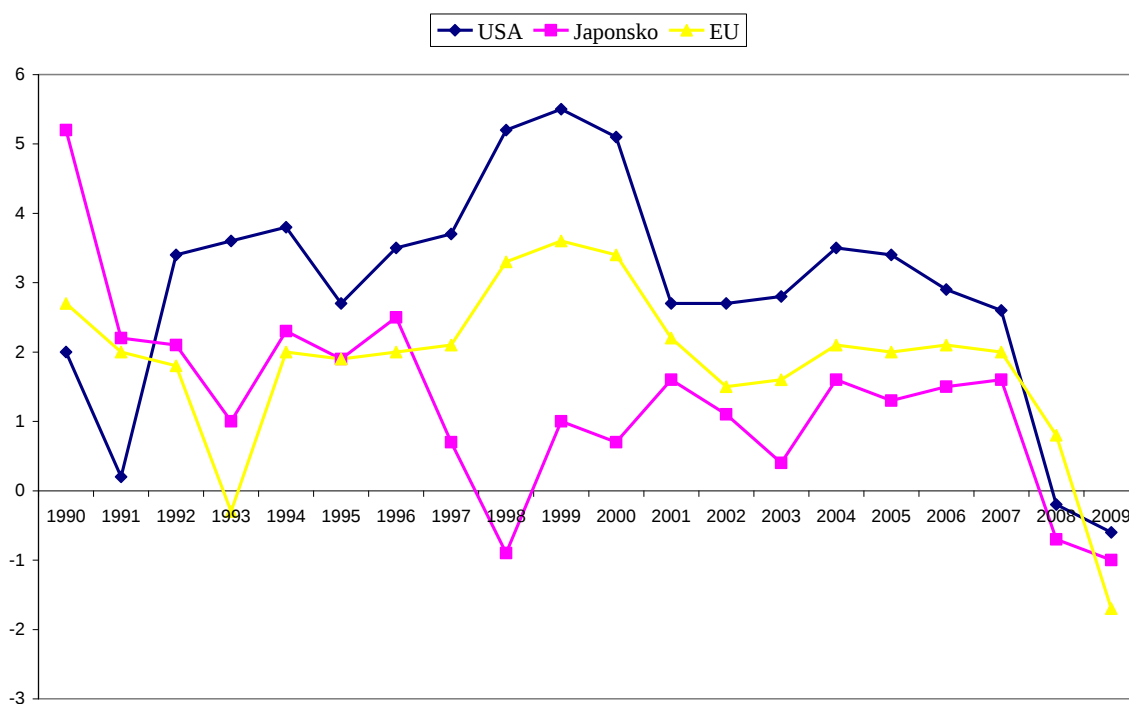

Obr. 3.10 Srovnání tempa růstu HDP v USA, Japonsku a EU

Zdroj: vlastní zpracování.

Na počátku 90. let ekonomický růst zpomalil u všech tří ekonomických velmocí. USA se dostaly do krátkodobé recese hned v roce 1991, zatímco růst HDP v EU a Japonsku souběžně zpomaloval a do recese se obě ekonomická centra dostala až v roce 1993. USA se vzpamatovaly již v následujícím roce 1992 a až do konce 90. let se z porovnávaných

ekonomik vyvíjely nejlépe. Procházely dlouhodobou konjunkturou a po celé období si udržovaly růst kolem 3 a 4 % ročně. EU se k ekonomickému růstu USA přidala v roce 1994 a až do konce 90. let rovněž procházela obdobím hospodářské prosperity. EU sice nedosahovala takových hodnot jako USA, ale také si udržovala poměrně stabilní růst. Japonsko se na rozdíl od USA a EU vyvíjelo poněkud neuspokojivě. Od roku 1994 do roku 1996 zažívalo mírné oživení, nicméně v roce 1997 tempo růstu začalo zpomalovat a Japonsko se propadlo již do druhé recese od počátku 90. let.

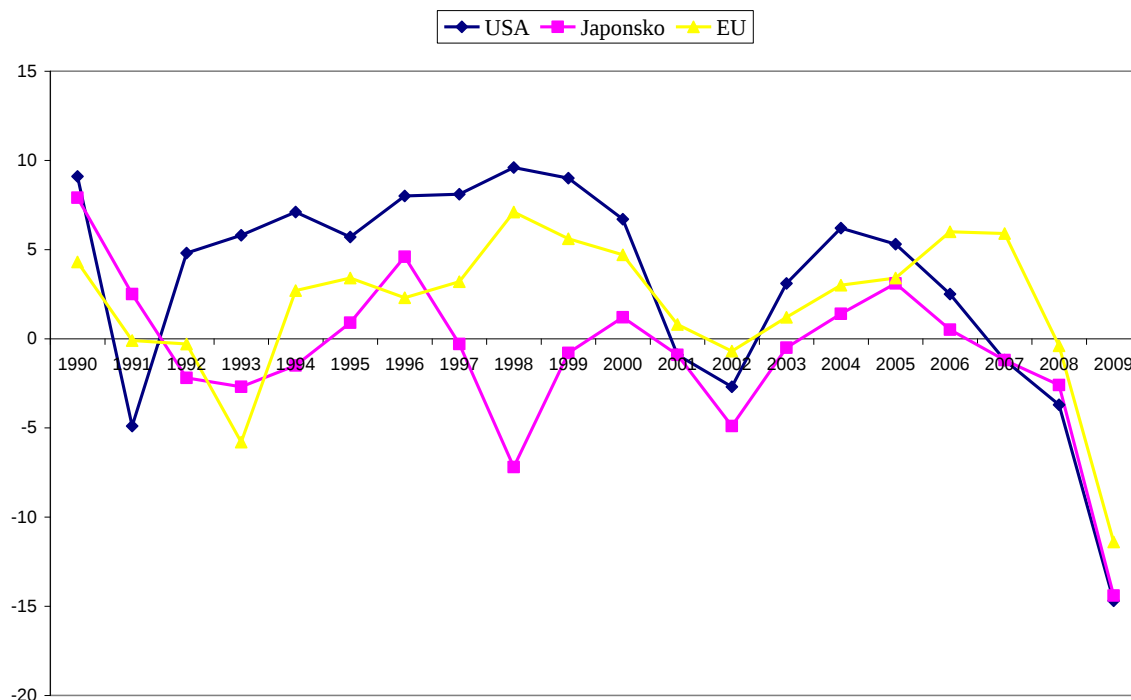

Obr. 3.11 Srovnání soukromé spotřeby v USA, Japonsku a EU

Zdroj: vlastní zpracování.

V roce 2001 došlo u všech tří center k poklesu ekonomiky. Nejmarkantnější pokles růstu HDP zaznamenaly USA, které se po dlouhé době dostaly do hospodářské recese. Na rozdíl od EU se jim ale hned v následujícím roce podařilo obnovit opětovný růst a v první dekádě 21. století dosahovaly nejvyššího tempa růstu z porovnávaných ekonomik. Stejně tak i ekonomika Japonska se v následujícím roce vzpamatovala, nárůst ovšem nebyl tak značný jako v případě USA. Japonsko od roku 2002 do roku 2007 rostlo průměrným tempem 1,8 %, zatímco ekonomika USA rostla průměrně 2,6 % tempem. EU se k růstu přidala až v roce 2004 a v období 2002 – 2007 rostla průměrným tempem 2,2 %. V roce 2007 se ale

Spojené státy dostaly do finanční krize a o rok později se finanční krize přenesla i do EU a Japonska. Všechny tři ekonomiky se propadly do recese.

Obr. 3.12 Srovnání tvorby hrubého fixního kapitálu v USA, Japonsku a EU

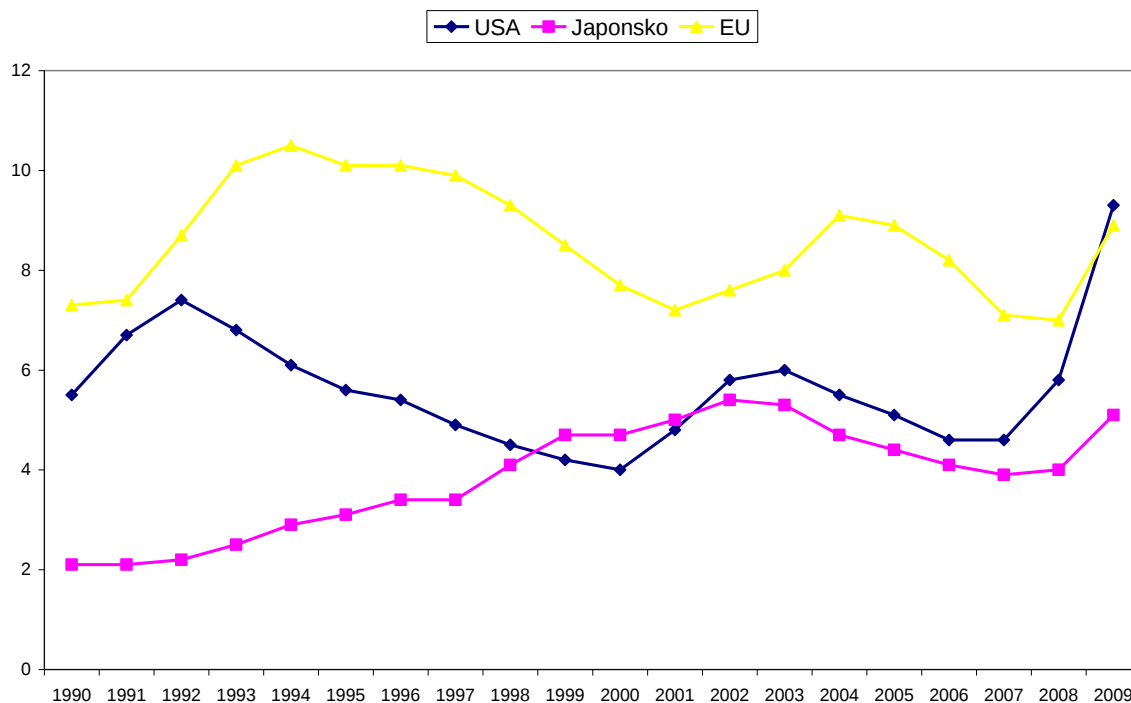
Zdroj: vlastní zpracování.

Z porovnání poptávkových složek HDP, které ovlivňují jeho vývoj, jako jsou soukromá spotřeba domácností a tvorba hrubého fixního kapitálu vyplývá, že nejlepší výsledky během sledovaného období prokázaly USA. Jak je z obr. 3.11 a 3.12 patrné, soukromá spotřeba v USA silně kontrastovala s nízkými hodnotami soukromé spotřeby v EU a Japonsku. Tvorba hrubého fixního kapitálu v USA v průběhu 90. let vykazovala trvale silný růst, ve 21. století však již dosahovala nižších hodnot. Od roku 2006 dokonce vedoucí postavení v tvorbě investic zaujala EU.

3.4.2 Nezaměstnanost

Z následujícího obr. 3.13 je jasně zřetelné, že nejvyšší nezaměstnanosti v průběhu sledovaného období dosahovala Evropská unie. Její průměrná míra od roku 1990 do roku 2009 měla hodnotu 8,6 %. Po EU následovaly Spojené státy americké s průměrnou mírou

nezaměstnanosti 5,6 %. Nejnižší míru nezaměstnanosti vykázalo Japonsko s 3,9 %. Příčiny odlišného vývoje nezaměstnanosti v jednotlivých ekonomikách byly různé.

Obr. 3.13 Srovnání míry nezaměstnanosti v USA, Japonsku a EU

Zdroj: vlastní zpracování.

Vysoká míra nezaměstnanosti znamená pro Evropskou unii dlouhodobý ekonomický a sociální problém. Důvodů vysoké nezaměstnanosti je několik. Jednak je to homogennost EU. Existují výrazné rozdíly v mírách nezaměstnanosti mezi jejími jednotlivými členskými zeměmi. Dále to jsou vysoké náklady na pracovní síly – vysoké daně, náklady na sociální pojištění či odstupné. K vysoké nezaměstnanosti na trhu práce přispívají i regulace pracovní doby, dovolené apod. Mezi další je nutno zařadit i silné sociální státy, které vysokými sociálními dávkami působí demotivujícím způsobem na nezaměstnané. Dále je to nízká mobilita pracovních sil a také regulace ekonomiky v podobě delší doby a vyšších nákladů nutných pro založení firmy u většiny zemí EU. Všechny tyto faktory nakonec spoluvytváří dlouhodobě mnohem vyšší míru nezaměstnanosti v EU, než je v USA a Japonsku. [39]

Ve zbylých dvou ekonomických centrech ovlivňovaly míru nezaměstnanosti především fluktuace růstu HDP. Pokles míry nezaměstnanosti v USA byl dán dlouhodobou konjunkturou americké ekonomiky, která trvala až do roku 2000. Na začátku 21. století však došlo k úpadku hospodářství, což se hned projevilo i ve zvýšené míře nezaměstnanosti. Od roku 2004 do roku 2007 nezaměstnanost mírně klesala, neboť americké hospodářství stále vykazovalo vysoké hodnoty tempa růstu HDP. Zlom nastal v roce 2007, kdy se americká ekonomika propadla do finanční krize. Míra nezaměstnanosti reagovala výrazným zvýšením. V roce 2009 vyšplhala až na 9,3 % a přiblížila se tak průměrné hodnotě míry nezaměstnanosti v EU.

Situace v Japonsku byla v poslední dekádě 20. století víceméně protikladná k vývoji ve Spojených státech. Míra nezaměstnanosti od počátku 90. let až do roku 2002 pozvolna stoupala. Způsobeno to bylo třemi hospodářskými krizemi, kterými si japonská ekonomika od začátku 90. let prošla. Od roku 2003 začala míra nezaměstnanosti naopak postupně klesat, neboť v tomto období Japonsko zažívalo oživení. V roce 2008 se však japonská ekonomika znovu dostala do krize, což opět vyvolalo nárůst nezaměstnanosti.

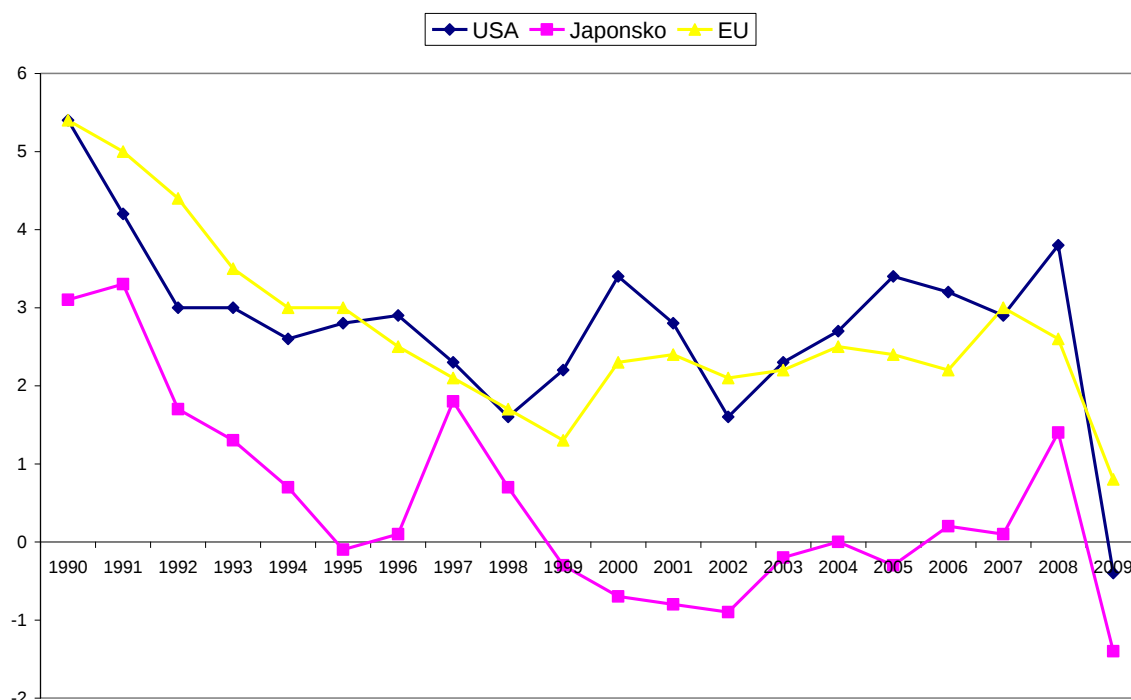
3.4.3 Inlace

Z obr. 3.14 je patrné, že nejvyšší míry inflace dosahovaly Spojené státy. Jejich průměrná hodnota činila 2,79 %. Po USA v těsné blízkosti následovala Evropská unie s průměrnou hodnotou míry inflace 2,72 %. Nejnižší míru inflace zaznamenalo Japonsko s průměrnou hodnotou 0,49 %, kde se po většinu sledovaného období vyskytovala převážně deflace.

Vývoj míry inflace v 90. letech v EU v sobě odrážel snahu jednotlivých členských států splnit konvergenční kritéria nutná pro vstup do Evropské měnové unie. V důsledku přísného inflačního kritéria tak míra inflace po téměř celá 90. léta permanentně klesala. Od počátku 21. století míra inflace kolísala kolem 2 %, což bylo zapříčiněno monetární politikou Evropské centrální banky, jejímž cílem bylo udržovat inflace v blízkosti 2 %.

Hospodářství Japonska zaznamenalo výrazné výkyvy ve vývoji inflace, které se odvíjely od neustálého střídání fází recese a fází opětovného ožívování ekonomiky. Japonsko se

dlouhá léta potýkalo s deflací. Příčinou deflace se stala nedostatečná agregátní poptávka a přebytek výrobních kapacit. Japonská centrální banka se snažila s danou situací bojovat snižováním úrokových sazeb a tištěním peněz, nicméně tento boj byl neúčinný, neboť se japonská ekonomika nacházela v pasti likvidity a proto neustálé snižování úrokových sazeb ji nemohlo přinutit k jejímu oživení. Vymanění z deflační spirály se objevilo až v roce 2006, kdy se míra inflace po dlouhé době opět dostala do kladných hodnot. Důvodem byla rostoucí agregátní poptávka, neboť ekonomika Japonska procházela prosperujícím obdobím. V roce 2009 se však v důsledku světové finanční krize míra inflace opět propadla do záporných čísel.

Obr. 3.14 Srovnání míry inflace v USA, Japonsku a EU

Zdroj: vlastní zpracování.

Vývoj inflace v USA v 90. letech byl ojedinělý a odporoval dosavadním teoretickým poučkám. Od roku 1992 Spojené státy procházely konjunkturou. S obdobím prosperity je teoreticky spojena klesající nezaměstnanost a rostoucí inflace v důsledku rostoucí agregátní poptávky a rostoucích cen. Míra nezaměstnanosti skutečně klesala, jak je popsáno výše, nicméně míra inflace, která se měla zvyšovat, vykazovala v průběhu 90. let klesající trend. Příčinou byla vhodná monetární politika americké centrální banky. V roce

1993 velmi nízká úroveň krátkodobých úrokových měr podporovala záměr posílit hospodářský růst. Od roku 1994 však obavy z přehřátí a z inflace vedly k mírně restriktivní měnové politice projevující se růstem úrokových sazeb. V polovině 90. let hospodářská politika USA sledovala plnění dvou cílů: udržení růstu a prevenci před inflací. [8] V průběhu 21. století míra inflace de facto souvisela se změnami růstu HDP. Na ně reagovala i centrální banka snižováním a zvyšováním úrokových sazeb.

3.4.4 Shrnutí komparace

Při porovnávání tempa růstu HDP v Evropské unii, Japonsku a Spojených státech amerických za období 1990 – 2009 vyplynulo, že nejlépe se vyvíjely USA a nejhorší vývoj vykázalo Japonsko. Porovnání poptávkových složek, které ovlivňují vývoj HDP, ukázalo, že nejvyšších hodnot soukromé spotřeby a tvorby hrubého fixního kapitálu dosáhly opět USA.

Z průběhu hospodářského cyklu u jednotlivých ekonomik vyplývá, že nejlepší vývoj hospodářského cyklu ukázaly USA a nejhorší Japonsko. Během sledovaného období se USA dostaly do dvou krátkodobých recesí, a to v roce 1991 a 2001. Poslední recese začala v roce 2007 a pokračuje dodnes. V průběhu 90. let prožívaly nejdelší konjunkturu z porovnávaných ekonomik. EU během sledovaného období prošla podobně jako USA také třemi recesemi (1991 – 1993, 2001 – 2003 a 2008 až současnost). Rozdíl byl v tom, že tyto recese trvaly déle než v USA. Japonsko oproti EU a USA prodělalo čtyři hospodářské recese (1991 – 1993, 1997 – 1998, 2001 – 2002 a 2008 až současnost) se střídajícími se fázemi mírného oživení.

Ze srovnání nezaměstnanosti v EU, Japonsku a USA v letech 1990 – 2009 vyplývá, že nejvyšší míru nezaměstnanosti vykazovala EU a nejnižší míry dosáhlo Japonsko.

Nejvyšší míra inflace se ve sledovaném období objevila v USA. Po USA v těsné blízkosti následovala Evropská unie. Japonsko zaznamenalo nejnižší inflaci, přesto jeho vývoj nebyl optimální, neboť se japonská ekonomika po většinu období potýkala s deflací.

4. Hospodářsko-politická doporučení

Tato kapitola je zaměřena na fiskální a monetární politiku jednotlivých hospodářských center, hodnotí úspěšnost prováděných politik a současně navrhuje hospodářsko-politická doporučení pro jednotlivé ekonomiky.

4.1 Spojené státy americké

4.1.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009

Na počátku 90. let byla Bushova administrativa nucena přistoupit ke zvýšení daní a snížení výdajů ve snaze dosáhnout snížení rozpočtového deficitu. Tato fiskální restrikce zatížila podnikatelské subjekty a přispěla ke vzniku krátkodobé hospodářské recese v roce 1991. V roce 1992 nastoupil do prezidentského úřadu demokrat B. Clinton. Hlavními body jeho programu bylo obnovit a posílit ekonomický růst spolu se snížením a stabilizací nezaměstnanosti, snížit deficit státního rozpočtu, snížit zahraniční zadlužení, reformovat školství a zdravotnictví a restrukturalizovat výrobu. Za účelem dosažení těchto cílů se do popředí dostala postupná fiskální restrikce. I přes převahu fiskální politiky hrála významnou roli i monetární politika. V roce 1992 a 1993 velmi nízká úroveň úrokových sazeb posílila ekonomický růst (obr. 3.7). Od roku 1994 růst úrokové míry znamenal přechod k mírně restriktivní monetární politice v obavě z přehřátí konjunktury a rozvoje inflace. V polovině 90. let hospodářská politika USA sledovala především plnění dvou cílů: udržení ekonomického růstu a prevenci před inflací.

Až do roku 2000 procházela americká ekonomika dlouhodobou konjunkturou. Vzhledem k úspěšnému vývoji se dokonce začalo hovořit o tzv. nové ekonomice, kde se souběžně příznivě vyvíjejí všechny stěžejní domácí makroekonomické veličiny. Úspěšný vývoj americké ekonomiky v 90. letech souvisel s vhodnou fiskální a monetární politikou. [9]

Během roku 2000 začal Fed zvyšovat úrokové sazby (obr. 3.7) z důvodu hrozícího přehřátí ekonomiky. To vedlo k poklesu agregátní poptávky a ke krátkodobé recesi v roce 2001. Od

roku 2001 do roku 2003 docházelo ke snižování úrokových sazeb (obr. 3.7) a byl obnoven růst ekonomiky Spojených států. V roce 2001 do prezidentského úřadu nastoupil republikán Bush mladší. Jeho fiskální politika však spočívala především v daňových úlevách nejbohatších firem, což ovlivnilo vývoj ekonomiky. Jelikož fiskální politika ekonomiku nestimulovala, spočívalo větší břemeno na politice monetární. Především nižší úrokové sazby zafungovaly a stimulovaly spotřebu domácností. [16]

Nízké základní úrokové sazby, které poklesly ve Spojených státech mezi léty 2001–2003 až na 1 % však vyvolaly prudký rozmach hypoték a spotřebních úvěrů provázený masivním zadlužováním amerických domácností.

V následujících letech v důsledku urychlení ekonomického růstu došlo ke vzestupu úrokových sazeb. V roce 2006 stouply na více než 5 % (obr. 3.7). Vzestup úrokových měr negativně ovlivnil schopnost splácení dluhů. Z těchto příčin se ekonomika USA v roce 2007 dostala do finanční krize. K překonání hrozící recese byly postupně iniciovány nástroje jak monetární, tak fiskální politiky. V oblasti monetární politiky americká centrální banka (Fed) přikročila k mimořádným krokům s cílem obnovit likviditu finančních institucí. Byl přijat speciální program půjček, který zahrnoval nejen komerční banky, ale poskytoval finanční injekce i dalším finančním ústavům. Úrokové míry začaly v roce 2007 klesat (obr. 3.7), aby stimulovaly ekonomický růst. K podpůrným krokům centrální banky se připojila také vládní fiskální politika. Byl přijat plán daňových úlev rodinám a pobídek pro firmy v řádu 160 mld. dolarů, který by měl podpořit jak poptávku a spotřebu, tak nové investice. Rozpočtový balíček by měl mít co nejširší dopad, aby ve svých důsledcích podpořil ekonomický růst. Jedná se ovšem o nestandardní opatření zaváděná v krizové situaci. [34]

4.1.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných politik

Hospodářská politika Spojených států v 90. letech byla úspěšná a vhodně podporovala ekonomický vývoj. Aby nedošlo k přehřátí ekonomiky a růstu inflace, bylo nutné ekonomický rozvoj brzdit mírnou fiskální restrikcí a mírnou monetární restrikcí. Clintonův program posílit ekonomický růst, snížit nezaměstnanost a snížit deficit státního rozpočtu se

podařilo brzy splnit. Míra nezaměstnanosti v průběhu 90. let postupně klesala. Plán na definitivní vyrovnání rozpočtu do roku 2002 byl nečekaně splněn již v roce 1998, kdy rozpočet přešel do přebytku 70 miliard. [21]

V roce 2001 Fed snížil úrokové sazby z vysokých 6,5 % na velmi nízkých 1,8 % a se snižováním pokračoval. Toto snížení úrokových měr způsobilo rozpoutání hypotečního boomu. V dalších letech začal Fed úrokové sazby zase zvyšovat z obavy z přehřátí ekonomiky a tím došlo k masivnímu zadlužování amerických domácností. Z obr. 3.7 je patrná značná rozkolísanost úrokových sazeb v 1. dekádě 21. století. Rozkolísanost svědčí o tom, že americká centrální banka nemohla najít optimální výši úrokové sazby. Taková monetární politika není vhodná pro stabilitu ekonomiky, což se projevilo krizí na finančních trzích.

Jako jeden z kroků cílených k ukončení finanční krize zvolila americká vláda poskytnutí vládního úvěru největším americkým automobilkám General Motors, Chrysler a Ford. Toto opatření mělo pomoci krachujícím automobilkám dostat se z finančních potíží hlavně z důvodu, aby ještě více nevzrostla nezaměstnanost a aby se ekonomika nepropadla do ještě větší krize. Opatření bylo zbytečné, neboť několik měsíců na to General Motors a Chrysler stejně vyhlásili bankrot. Tato politika byla chybná. Jednalo se o krátkodobé opatření, které vedlo pouze ke krátkodobému efektu. Místo finančních prostředků vložených do stejně krachujících automobilek mohla vláda peníze využít například na podporu rekvalifikačního systému s cílem získat vyšší mobilitu pracovní síly v době vysoké nezaměstnanosti či na podporu rozvoje malého a středního podnikání.

Souhrnně lze konstatovat, že hospodářská politika USA byla v 90. letech úspěšná. Opatření monetární a fiskální politiky se odvíjela od ekonomického vývoje, který byl expanzivní, a proto bylo nutné ho brzdit, aby nedošlo k přehřátí ekonomiky. Hospodářskou politiku v 1. dekádě 21. století lze charakterizovat již jako méně vhodnou. Chybný krok monetární politiky na počátku poslední dekády v podobě prudkého snížení a následného prudkého zvýšení úrokových sazeb zapříčinil hypoteční boom a kolaps na finančních trzích, což negativně ovlivnilo i ekonomický vývoj celého světa.

4.1.3 Hospodářsko-politická doporučení

Jako doporučení pro hospodářskou politiku USA lze navrhnout kombinaci monetární a fiskální politiky, konkrétně monetární expanze a fiskální expanze. Ekonomika USA potřebuje nárůst hrubého domácího produktu, kterého může dosáhnout stimulací poptávkových složek, neboť právě ty ovlivňují jeho růst. Nejdůležitější je stimulace domácí poptávky, především investic a soukromé spotřeby, neboť ta vždycky byla tahounem ekonomického růstu v USA. Motivací domácí poptávky k růstu může být za prvé vhodná monetární politika, konkrétně monetární expanze. Je potřeba, aby úrokové sazby byly drženy na nízké úrovni. Domácí poptávku lze stimulovat i vhodnou fiskální politikou, a to fiskální expanzí. Vláda USA by měla snížit daně především pracujícím lidem a firmám, které vytváří pracovní příležitosti. Jako třetí možnost by se americká vláda mohla uchýlit i k rozpočtovým balíčkům – tato opatření však již k překonání nejhoršího učinila. Kombinací vhodné monetární a fiskální expanze by byl nastartován ekonomický růst. Obě tyto politiky však musí být prováděny v takové míře, aby nedošlo k přehřátí ekonomiky. Míra nezaměstnanosti se v době recese stále pohybuje ve vysokých hodnotách. Pro zvyšování zaměstnanosti je důležité vytvářet nová pracovní místa, podporovat podnikání, podporovat rekvalifikační kurzy atd.

Později, až by se růst ekonomiky opět obnovil, lze jako doporučení pro hospodářskou politiku USA zvolit kombinaci fiskální expanze a monetární restrikce typickou pro liberální teorii. Monetární restrikce však nesmí být příliš přísná, aby nedošlo k opětovné recesi. Úrokové sazby by měly být zvyšovány postupně, aby nedocházelo k výrazným výkyvům a poté by se měly ustálit na určité úrovni, což je vhodné pro stabilitu ekonomiky. Fiskální expanze by snižovala daňové zatížení ekonomických subjektů, čímž by přispěla k růstu HDP. Kombinace monetární restrikce a fiskální expanze stimuluje ekonomický růst a zároveň umožňuje brzdit míru inflaci v případě potřeby.

4.2 Japonsko

4.2.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009

V roce 1990 japonská centrální banka v zájmu zamezení dalšího cenového růstu, který byl vyvolán nadměrným vypůjčováním na nákupy nemovitostí, půdy a cenných papírů (bublinový boom), zpřísnila monetární politiku a zvýšila úrokové sazby na 6 % (obr. 3.2). Toto protiinflační opatření způsobilo prasknutí bubliny a ekonomika Japonska postupně upadala do recese. Východisko z recese hledala japonská vláda v oživení, jehož příchod měl být urychlen aktivní hospodářskou politikou. Japonsko přitom mohlo využívat nástrojů měnové i fiskální politiky. V roce 1991 začala centrální banka razantně snižovat úrokové sazby, v roce 1993 úroková sazba činila pouhých 1,75 % (obr. 3.2). Samotná měnová politika ale k překonání recese nestačila, a proto japonská vláda využívala i fiskálních opatření. Na podporu oživení ekonomiky a obnovení stabilního ekonomického růstu byly přijaty programy zaměřené na podporu rozvoje domácího trhu. Cílem programů bylo podnítit vzestup domácí poptávky, podpořit ekonomický rozvoj a zlepšit životní prostředí růstem vládních výdajů. V roce 1994 došlo k mírnému vzestupu HDP. Během mírného oživení v letech 1994 až 1996 bylo přijato několik programů na podporu japonské ekonomiky. Až do roku 1996 byla hlavním nástrojem obnovy fiskální expanze. [9]

Nepříznivý stav ekonomiky nastal v roce 1995, kdy začala deflace. Centrální banka na deflaci reagovala snížením úrokové míry na 0,5 % v roce 1995 s cílem podpořit spotřební tendence a investiční aktivity a tuto nízkou sazbu udržovala až do roku 2000 (obr. 3.2). Deflaci se podařilo na nějaký čas překonat.

S fiskální politikou byla spojena chyba, které se vláda Japonska dopustila, když v roce 1997 zvýšila spotřební daně. Tento krok snížil spotřebitelskou důvěru právě ve chvíli, kdy se začala vzmáhat. [39] Ekonomika Japonska se tak v roce 1997 opět začala propadat do hluboké recese. Reakcí na recesi bylo expanzivní opatření vlády, která se rozhodla uvolnit pro japonské hospodářství 16 bilionů jenů. Strukturálně byl balíček zaměřen na co největší snížení daní. Finanční pomoc vlády neměla očekávaný účinek. [21] V roce 1999 sice došlo k mírnému oživení HDP, ale spotřebitelská poptávka stagnovala. V důsledku toho od roku 1999 ekonomiku Japonska provázela deflace.

Centrální banka s deflací bojovala opětovným snížením úrokové sazby na velmi nízkých 0,1 % v roce 2001 (obr. 3.2) a tištěním peněz. Ani extrémně volná monetární politika však situaci nezlepšila. Spotřebitelská poptávka nadále stagnovala. Příčinou deflační spirály bylo, že se japonská ekonomika nacházela v pasti likvidity. V roce 2001 se ekonomika Japonska ocitla v další recesi.

K odrazu ode dna došlo v roce 2003. Deflace se začala uvolňovat a v roce 2006 míra inflace po dlouhé době dosáhla kladných hodnot. Politika nulové úrokové sazby byla zrušena v roce 2006, kdy centrální banka zvýšila úrokové sazby na nenulovou hodnotu.

V roce 2008 se japonská ekonomika vlivem světové finanční krize opět dostala do recese. Z důvodu krize japonská vláda schválila několik stimulačních programů na podporu ekonomiky. Centrální banka v roce 2008 srazila úrokové sazby na 0,3 % s cílem zvýhodnit půjčování peněz a zvýšit poptávku po zboží. [2]

4.2.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných politik

Neúspěšný vývoj japonské ekonomiky byl zapříčiněn příliš expanzivní monetární politikou japonské centrální banky z konce 80. let, která vedla k vytvoření bubliny na trhu s nemovitostmi. Z obavy z růstu inflace centrální banka monetární politiku zpřísnila a způsobila tak splasknutí bubliny začátkem 90. let. Prudký propad hodnoty akcií a ceny domů způsobil masivní ztráty japonským bankám, které výrazně omezily úvěrování firem. Centrální banka v reakci na recesi začala úrokové sazby pro změnu razantně snižovat. Tato politika výrazného zvyšování a snižování úrokových sazeb není vhodná pro stabilitu ekonomiky. Další chyba spočívala ve snaze japonské vlády zabránit recesi fiskálními stimuly. Od počátku 90. let začala vláda utrácet biliony jenů prostřednictvím fiskálních stimulů a sanací bank. Naprostá většina těchto prostředků přitom směřovala do sektoru stavebnictví a na výstavbu infrastruktury ve snaze povzbudit poptávku a nastartovat hospodářský růst. Kýžený efekt se však nedostavil. Neschopnost fiskálních opatření jakkoliv přispět k oživení ekonomické aktivity byla přímým důsledkem snahy vlády udržovat při životě firmy, které by bez její podpory zkrachovaly. Namísto toho, aby prodělečné firmy zkrachovaly a uvolněný kapitál a práce přešly do produktivnějších

odvětví, ekonomika začala produkovat zboží a služby, které nikdo nechtěl, a nepřetržité odsávání domácího kapitálu a jeho směřování do neproduktivních odvětví pak bylo hlavním důsledkem desetileté stagnace Japonska.

Za nešťastné lze označit také zásahy japonské vlády do bankovního sektoru. Trh si dokáže sám poměrně dobře poradit s krachem velkých bank i za cenu recese, která je však přirozeným a zcela žádoucím procesem realokace uvolněného kapitálu do produktivnějších odvětví. Veřejné prostředky, které japonská vláda uvolnila k sanaci bank, zůstávaly uzamčeny v těchto neživotaschopných bankách, které nebyly ochotny úvěrovat nové investice.

Centrální banka se snažila tento problém vyřešit dramatickým snížením úrokových sazeb, které od roku 1995 až do současnosti již nikdy nevystoupaly nad 1 %. Prudké snížení úrokových sazeb ještě oddalovalo proces ozdravení ekonomiky, když bránilo likvidaci nekvalitních investic z minulých let, které byly spuštěny právě redukcí sazeb pod jejich rovnovážnou úroveň.

Byly to právě četné fiskální stimuly a podpora bankovního sektoru, které se proto staly hlavní příčinou japonské ztracené dekády. Ve snaze udržet při životě neproduktivní firmy a nesolventní banky totiž byla zadržována velká část kapitálu v odvětvích, které nepřinášely téměř žádný užitek. [6]

V Japonsku podobně jako v případě USA byla krize z počátku 90. let vyvolána nevhodnou monetární politikou centrální banky, která na konci 80. let vyvolala boom na trhu s nemovitostmi a cenných papírů a na počátku 90. let zvýšením úrokových sazeb způsobila rozpad bublinové ekonomiky. Opatřením na následnou recesi bylo neustálé prudké snižování úrokových sazeb, které se pak v poslední dekádě dostaly skoro až na 0 %. Následky této nevhodné politiky se v japonské ekonomice projevovaly několik let, neboť v důsledku stagnující agregátní poptávky a přebytečných kapacit vznikla deflace a ekonomika se dostala do pasti likvidity. Monetární politika se stala neúčinnou. Z výše uvedeného vyplývá, že tradiční měnová politika selhala a tradiční fiskální politika zabránila dalšímu propadu ekonomiky, ale nevedla k vyšší spotřebě. [3]

4.2.3 Hospodářsko-politická doporučení

Prvořadým cílem Japonska směřujícím k oživení hospodářství je zejména zvýšení domácí poptávky. Japonská vláda by k překonání krize a nastartování ekonomiky již neměla používat tradiční protikrizové programy, které podporují neživotaschopné podniky a banky a vedou k nestabilitě veřejných financí a zadluženosti státu. Tato masivní fiskální expanze přispěla k růstu HDP a cenové hladiny jen velmi omezeně. Důvodem bylo očekávání soukromých subjektů, které do svého chování zabudovaly očekávanou restrikcí veřejných výdajů. Ceny tak byly tlačeny stále dolů navzdory uvolněné fiskální politice. [17]

Ukázalo se tedy, že přechodné uvolnění měnové a fiskální politiky je neefektivní, neboť nedokáže změnit očekávání ekonomických subjektů. K tomu, aby se ekonomika vymanila jak z krize, tak z pasti likvidity, musí centrální banka především přesvědčit veřejnost o tom, že hodlá být „dlouhodobě nezodpovědná“, tzn., že nebude bránit růstu cen. Taková politika musí být důvěryhodná a rozsah jejího uvolnění velký.

Jako vhodný režim monetární politiky by se jevila strategie cílování inflace. Tento novodobý režim přispívá obecně ke zvýšení důvěryhodnosti a transparentnosti měnové politiky. Ekonomické subjekty v důsledku přesnějšího inflačního očekávání méně spoří a více investují a zvyšují spotřebu. Aby centrální banka přesvědčila ekonomické subjekty, že budoucí cenová hladina poroste, měla by použít jak konvenčních, tak i nekonvenčních nástrojů, jakým je například zvyšování peněžní zásoby prostřednictvím nákupu státních dluhopisů. Uplatněním nezvyklých opatření centrální banka demonstruje svoji rozhodnost pokračovat v uvolňování měnové politiky.

Ruku v ruce s uvolněním monetární politiky by měla jít i fiskální expanze. Například snížení daňové zátěže nejen u spotřeby, ale i investic může být vhodnou cestou, jak podpořit snahu centrální banky. [18]

4.3 Evropská unie

4.3.1 Fiskální a monetární politika v letech 1990 - 2009

Počátkem 90. let se ekonomika Evropské unie propadla do recese. Jedním z faktorů, které k recesi přispěly, byla restriktivní monetární politika EHS, které se snažilo zabrzdit inflační nárůst Německa. Všeobecně zpřísnění monetární politiky ve vyspělých ekonomikách je považováno za jeden z faktorů vzniku recesí. [7]

Hospodářská politika EU se od 2. poloviny 90. let odvíjela od procesu vytváření hospodářské a měnové unie. Zformulování konvergenčních kritérií a počínající příprava většiny zemí EU na vstup do Evropské měnové unie (EMU) vedly k tlaku na snižování deficitů státních rozpočtů, veřejné zadluženosti, snižování míry inflace a dlouhodobých úrokových měr a ke stabilizaci měnových kurzů. Výsledkem bylo vytváření prostředí příznivého pro podnikatelské investice a dlouhodobý ekonomický růst. Konvergenční kritéria, která musela být splněna a stále platí jako podmínka pro přijetí eura, jsou následující: deficit rozpočtu musí být nižší než 3 % HDP; vládní dluh by neměl být vyšší než 60 % HDP; inflace musí být nižší než průměr tří zemí s nejnižší inflací navýšenou o 1,5 %; dlouhodobé úrokové sazby mohou být maximálně o 2 % vyšší, než je průměr tří zemí s nejnižšími sazbami; směnný kurz se musí udržovat v pásmu kolem 15 % od střední hodnoty a země musí být členem evropského měnového systému. [39]

Zodpovědnost za provádění měnové politiky v rámci Unie byla od roku 1999 svěřena Evropské centrální bance. Primárním cílem ECB je udržovat cenovou stabilitu. Cenovou stabilitou ECB se rozumí růst cen pod 2 %, a to v blízkosti 2 %. [15] Jak je patrné z tab. 3.9, tento cíl se ECB dařilo plnit. Míra inflace EU jako celku se od roku 2000 do roku 2008 pohybovala kolem 2 % (s výjimkou roku 2007, kdy se míra inflace mírně zvýšila na 3 %).

Na rozdíl od měnové politiky, která se již stala věcí komunitárního rozhodování, zůstává rozpočtová politika i nadále v kompetenci členských států EU s jednou podstatnou výhradou: rozpočtový deficit se stává ostře sledovaným ukazatelem tehdy, když je schodek považován za nadměrný, to znamená vyšší než 3 % HDP. [21]

4.3.2 Zhodnocení úspěšnosti prováděných ekonomik

Zavedení měnové unie má pro členské země řadu výhod. Mezi výhody patří například snížení kurzového rizika, což přispívá k růstu vzájemného obchodu i investic, snížení míry inflace, zlepšení rozpočtové disciplíny členských zemí, větší měnová stabilita na mezinárodních finančních trzích atd. [9]

Přechod na měnovou unii je na druhou stranu spojen i s nevýhodami. Jde zejména o nemožnost použití měnové politiky pro národní potřeby, neboť měnová politika je řízena Evropskou centrální bankou. Hospodářský vývoj v jednotlivých zemích je však rozdílný a proto takto centrálně řízená politika může být v přímém rozporu s potřebami jednotlivých zemí. Členské země také ztrácejí možnost používat měnový kurz jako nástroj hospodářské politiky a také ztrácejí možnost regulovat ekonomiku pomocí úrokových sazeb. Problematická je i rozpočtová politika. Členské země eurozóny se dohodly na tzv. Paktu stability a růstu. Ten v praxi znamená, že vlády musí i po přijetí eura dodržovat (pod hrozbou vysokých sankcí) kritérium deficitu. Problémem je, že za situace, kdy země již nemohou samostatně používat monetární politiku, je tímto způsobem limitován i další nástroj hospodářské politiky – fiskální politika. V případě recese tak mají vlády omezené možnosti provádět fiskální expanzi. [39]

Úspěchem monetární politiky je na druhou stranu relativně nízká inflace, která se rámcově drží v pásmu stanoveném ECB. Cílování inflace ECB je moderním a efektivním pojetím měnové politiky. Kvantitativní vymezení cenové stability přináší několik kladů. Jednak vyjasňuje cíle měnové politiky, a tím přispívá k její větší transparentnosti. Dále je jednoznačným kritériem, podle něhož může veřejnost poměřovat, nakolik ECB plní své úkoly a nakolik je tedy důvěryhodná. Za třetí veřejnosti poskytuje vodítko pro utváření předpokladů o budoucím vývoji cen. Stabilizace dlouhodobějších inflačních očekávání na úrovni odpovídající zvolené cenové stabilitě usnadňuje provádění měnové politiky a zvyšuje její efektivnost. [11]

Jelikož je fiskální politika prováděna každou členskou zemí samostatně, nedá se úspěšnost fiskální politiky EU jako celku obecně hodnotit. Fiskálními politikám jednotlivých států lze

však vytknout vysoká míra zdanění, která je jednou z příčin nízkého tempa růstu HDP v Evropské unii.

Souhrnně lze konstatovat, že hospodářská politika v EU byla úspěšná. Snaha o splnění konvergenčních kritérií jednotlivými členskými státy pro vstup do měnové unie pozitivně ovlivnila ekonomický vývoj v EU. K pozitivnímu vývoji přispěla i monetární politika ECB s cílem stabilní cenové hladiny.

4.3.3 Hospodářsko-politická doporučení

Evropská Unie by se měla zaměřit na odstranění závažných problémů, se kterými se dlouhodobě potýká. Prvním z nich je vysoká míra nezaměstnanosti. Politika zaměstnanosti zůstává v kompetenci členských států, a proto doporučení v této oblasti jsou adresovaná jednotlivým zemím. Doporučení se týkají strukturálních opatření jako je zvyšování pružnosti trhu práce (např. uvolněním přísných pracovněprávních předpisů) či omezení fiskálního tlaku na práci (např. snížením daní z příjmů). Zaměstnanost lze zvyšovat také vytvářením nových pracovních míst a posilováním zaměstnatelnosti určitých skupin obyvatelstva např. profesním výcvikem a vzděláváním. [32]

Další obtíží EU je nízké tempo růstu HDP. Některé příčiny způsobující nízkou míru ekonomického růstu byly vyjmenovány v kapitole 3.3.2. Zaměřením se na eliminaci těchto příčin lze problém zmírnit. Jednou z nich je vysoká míra zdanění, která vyvolává i vysokou nezaměstnanost. EU by se proto měla v nějaké ze svých strategií zaměřit na snižování daňové zátěže v jejích členských státech. S vysokým zdaněním souvisí i problém outsourcingu a přesídlování firem do tzv. daňových rájů. Pokud by v zemích EU došlo ke snížení daní, firmy by nemusely přesouvat svou výrobu do států s levnějšími náklady a také by nemusely stěhovat svá sídla do zemí s nižším daňovým zatížením.

Politika cílování inflace Evropské centrální banky se za dobu jejího fungování osvědčila. Cíle měnové politiky bylo zatím dosaženo vždy, až na rok 2009, kdy míra inflace klesla v důsledku finanční krize. Cílování inflace přispívá k větší transparentnosti a důvěryhodnosti měnové politiky a ECB by s touto politikou měla pokračovat i v budoucnu.

Prezident Václav Klaus na 100. Žofínském fóru uvedl několik bodů, podle kterých se země může vymanit z dluhové pasti. I přesto, že tato doporučení byla určena pro Českou republiku, lze je aplikovat i na státy EU, neboť velká část z nich se v důsledku americké finanční krize ocitla v dluhové pasti. Doporučeními jsou:

1. Omezit roli státu při výběru peněz a jejich rozdělování.
2. Snížit daně pracujícím lidem a firmám, které vytvářejí pracovní příležitosti.
3. Omezit sociální výdaje a reformovat je.
4. Sáhout na daňové výjimky pro některé skupiny obyvatel.
5. Omezit subvence pro ekonomicky neúnosné alternativní zdroje energie.

5. Ověřování hypotéz

V této části diplomové práce je provedeno ověření platnosti dvou hypotéz, které jsou formulovány v úvodu.

5.1 První hypotéza

První hypotéza, která je verifikována, zní, že nejúspěšnějších souhrnných výsledků hospodářství v letech 2001 až 2007 dosáhly Spojené státy americké. Hypotéza je ověřována na základě magického čtyřúhelníku. Magický čtyřúhelník přehledným způsobem prezentuje úroveň rozhodujících makroekonomických veličin v národní ekonomice, kterými jsou tempo růstu HDP, saldo platební bilance zahraničního obchodu, míra inflace a míra nezaměstnanosti. Čím větší je plocha čtyřúhelníku, tím úspěšnější je hospodářství země.

Tabulka 5.1 Saldo platební bilance zahraničního obchodu v % HDP pro USA, Japonsko a EU v letech 2001 – 2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
USA	-3,9	-4,3	-4,7	-5,3	-6,0	-6,0	-5,2
Japonsko	2,1	2,9	3,2	3,7	3,6	3,9	4,8
EU	-0,8	0,0	0,0	0,2	-0,1	-0,5	-0,4

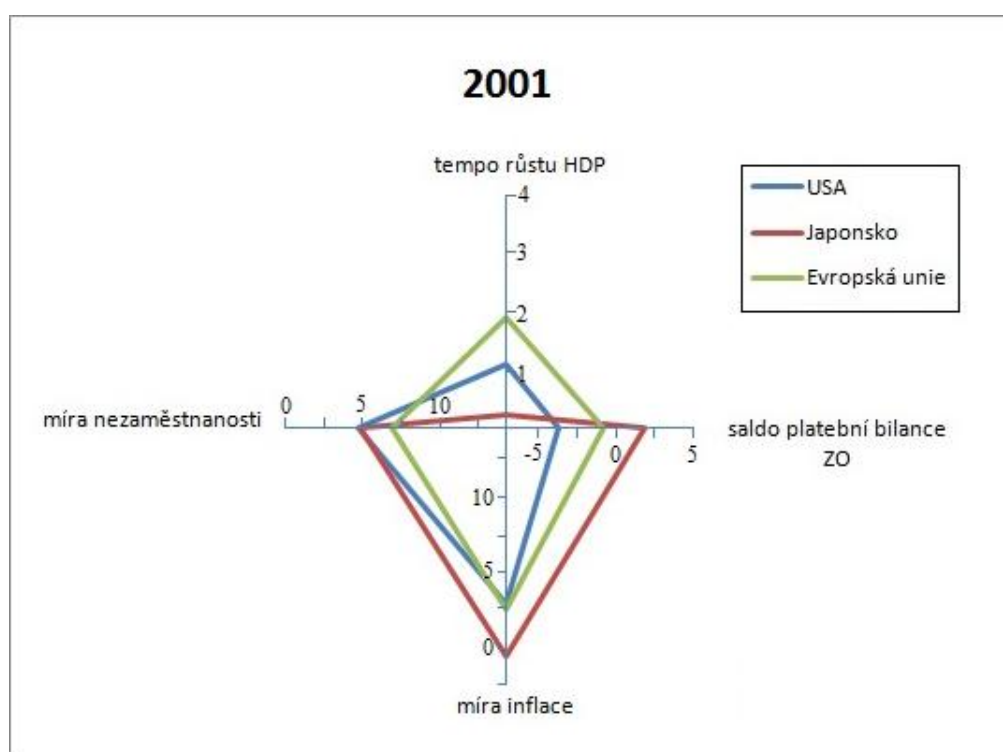
Zdroj: Eurostat, Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-04-27]. Dostupné z WWW: <<http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>>. Vlastní úpravy.

Zdroj: OECD Statistics, 2010 [online]. [cit. 2010-04-27]. Dostupné z WWW: <<http://stats.oecd.org/index.aspx>>. Vlastní úpravy.

Poznámka: 2001 – 2007 EU-25.

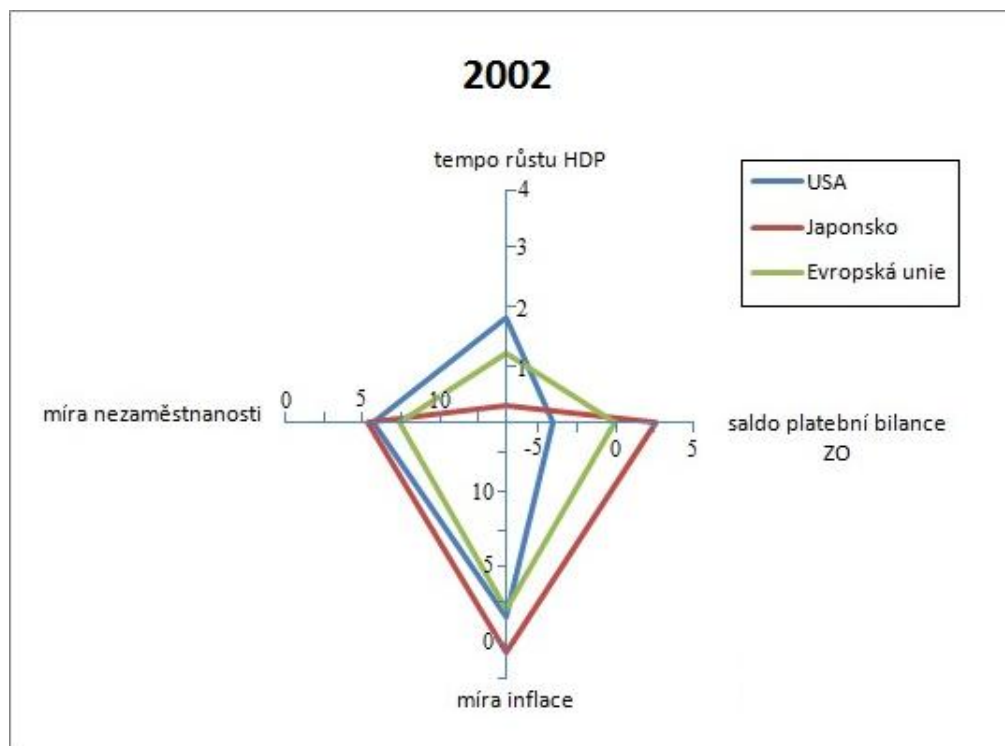
Při konstrukci měřítek jednotlivých poloos magického čtyřúhelníků byly zohledněny hodnoty statistických údajů, avšak tak, aby byly zachovány vzájemné poměry poloos a nebyly tedy zvýhodněny některé vykazované hodnoty vůči ostatním při výpočtu souhrnné plochy celého čtyřúhelníku.

Platnost hypotézy je ověřena porovnáním průměrných ploch magických čtyřúhelníků za období 2001 – 2007 vypočítaných pro jednotlivá ekonomická centra.

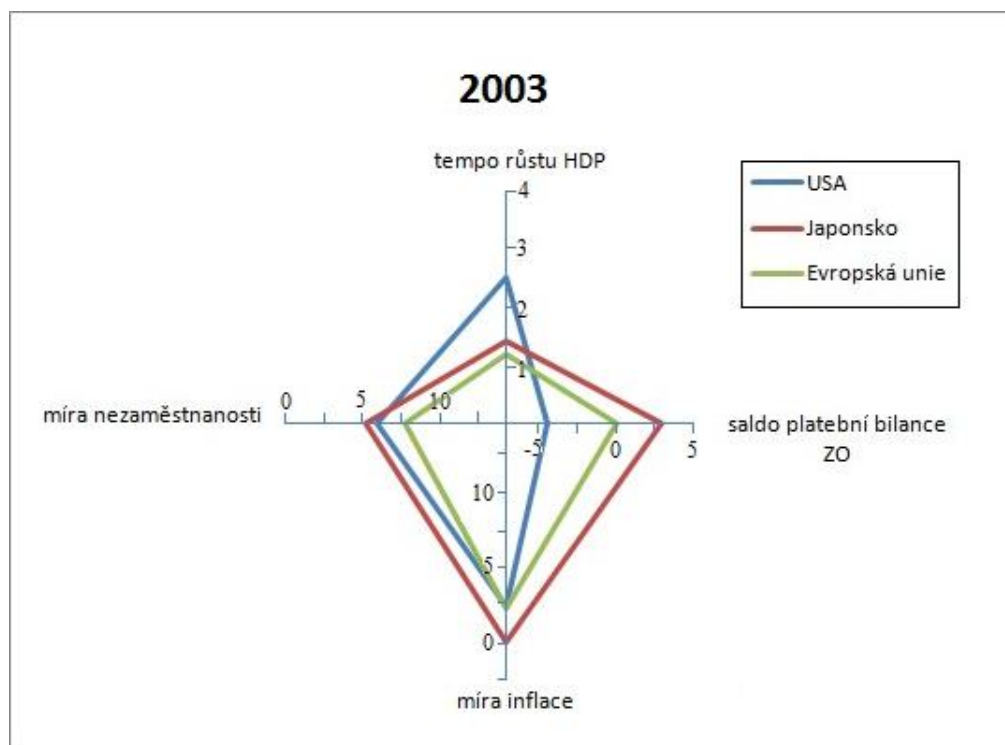
Obr. 5.1 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2001

Zdroj: vlastní zpracování.

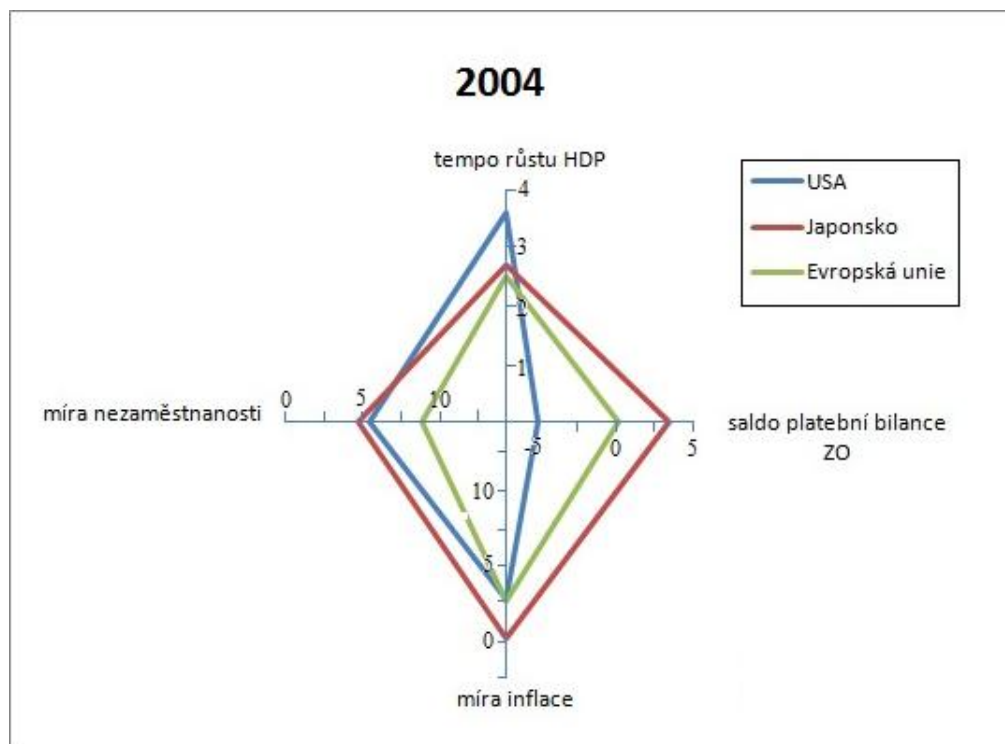
Obr. 5.2 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2002

Zdroj: vlastní zpracování.

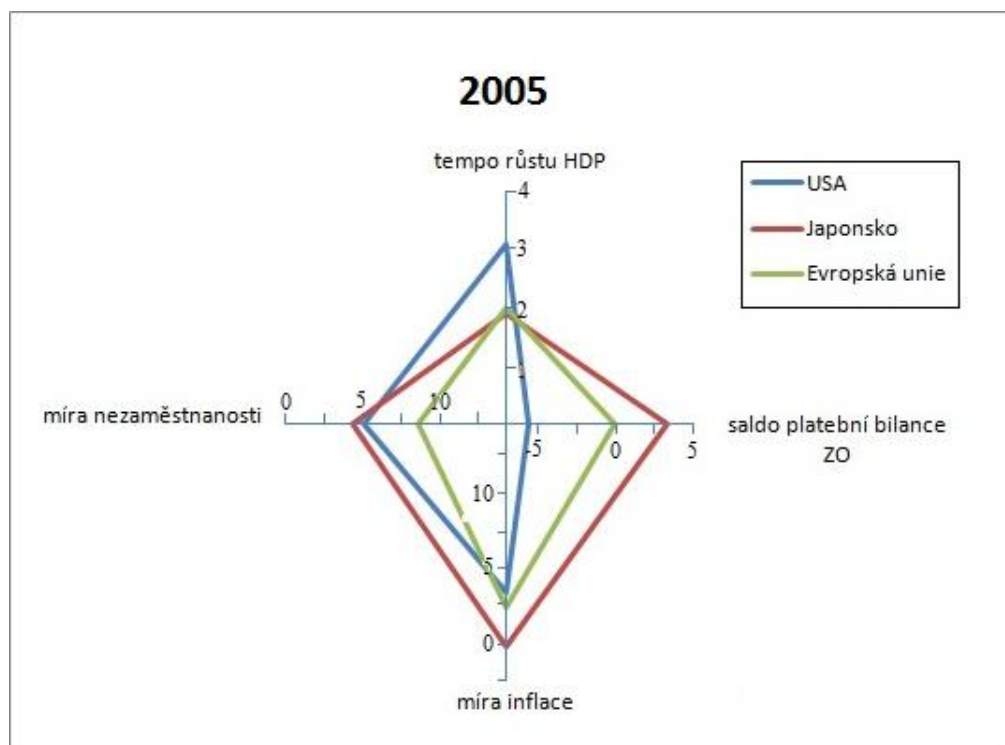
Obr. 5.3 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2003

Zdroj: vlastní zpracování.

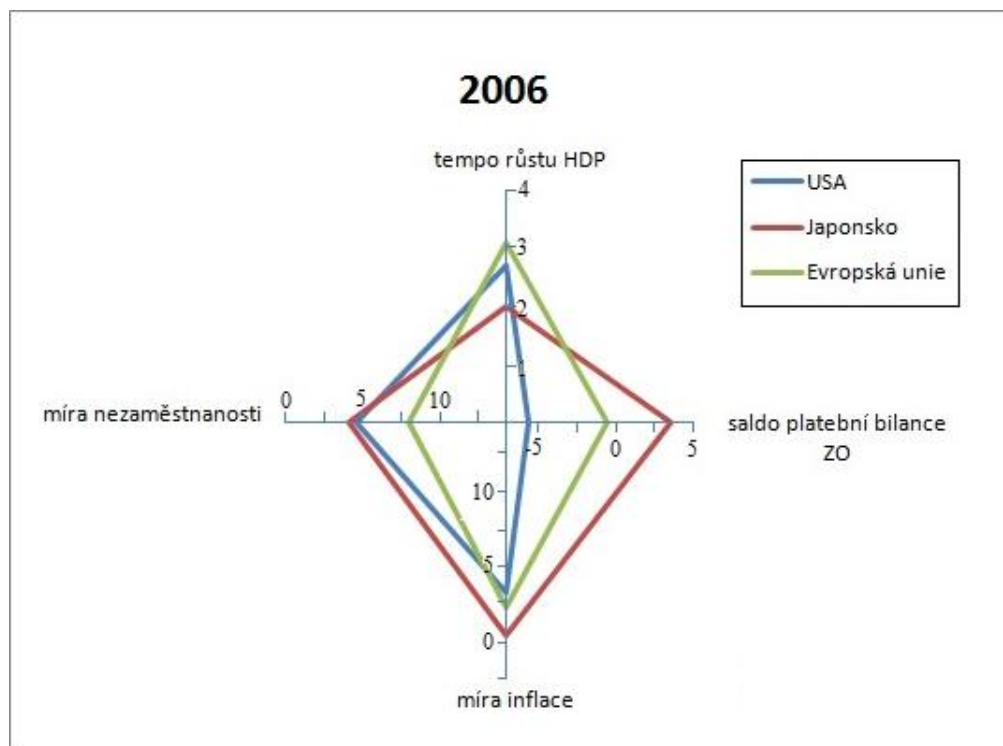
Obr. 5.4 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2004

Zdroj: vlastní zpracování.

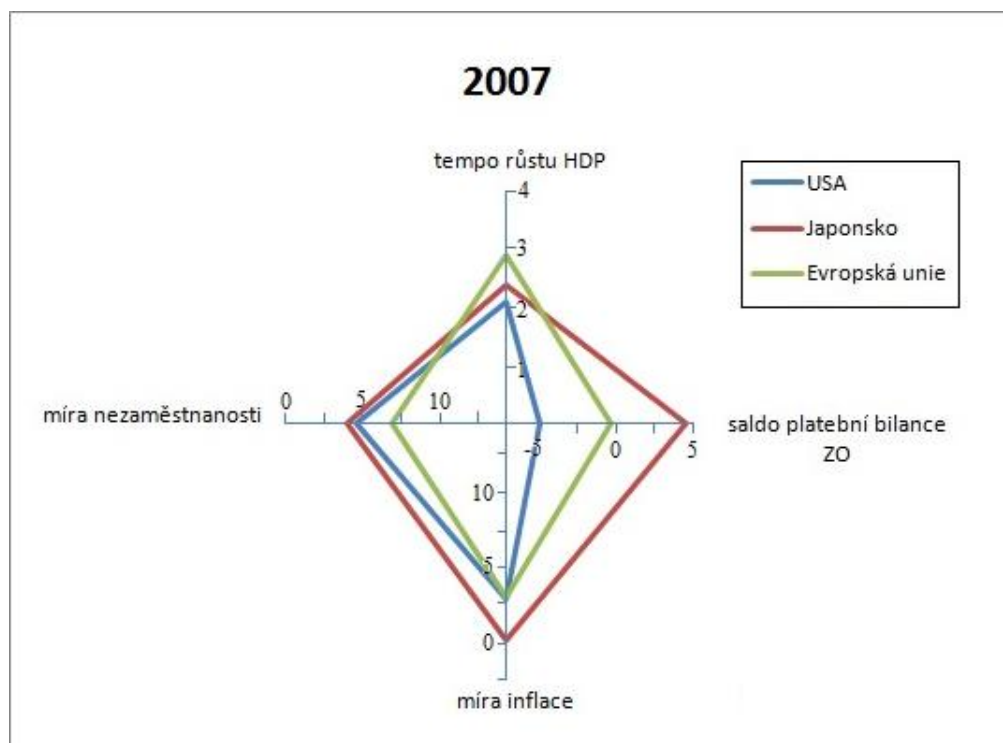
Obr. 5.5 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2005

Zdroj: vlastní zpracování.

Obr. 5.6 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2006

Zdroj: vlastní zpracování.

Obr. 5.7 Magický čtyřúhelník USA, Japonska a EU, rok 2007

Zdroj: vlastní zpracování.

Tabulka 5.2 Plochy magických čtyřúhelníků pro USA, Japonsko a EU v jednotlivých letech 2001 – 2007

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
USA	91,93	94,21	89,79	92,86	84,15	86,33	90,35
Japonsko	157,12	161,82	169,45	190,60	186,60	187,00	202,65
EU	105,30	105,25	101,57	102,22	98,79	109,47	112,14

Zdroj: Vlastní zpracování.

Tabulka 5.3 Průměrná plocha magického čtyřúhelníku pro USA, Japonsko, EU za období 2001 – 2007

	Průměrná plocha magického čtyřúhelníku za období 2001 - 2007
USA	89,95
Japonsko	179,32
EU	104,96

Zdroj: Vlastní zpracování.

Z tabulky 5.3 je patrné, že největší průměrné plochy magického čtyřúhelníku za období 2001 – 2007 dosáhlo Japonsko s hodnotou 179,32. Za Japonskem následuje Evropská unie, jejíž průměrná plocha magického čtyřúhelníku za období 2001 – 2007 činila 104,96. Nejmenší průměrnou plochu magického čtyřúhelníku vykazují Spojené státy americké s hodnotou 89,95.

Dosažení největší průměrné plochy magického čtyřúhelníku Japonskem zároveň znamená dosažení nejlepších souhrnných výsledků hospodářství za sledované období 2001 až 2007.

Korektnost získaných výsledků lze opodstatnit i porovnáním jednotlivých makroekonomických ukazatelů, které tvoří vrcholy magického čtyřúhelníku.

V Japonsku se jako v jediném hospodářském centru po většinu sledovaného období vyskytovala deflace. Tento problém, se kterým se japonská ekonomika potýkala, paradoxně zvětšil plochu magického čtyřúhelníku směrem dolů. Míra nezaměstnanosti se v Japonsku v letech 2001 – 2007 pohybovala mezi 4 a 5 %, což bylo nejméně z porovnávaných ekonomických center. Ukazatel salda platební bilance zahraničního obchodu v Japonsku v porovnání s ostatními ekonomikami dosahoval nejvyšších hodnot a trvale vykazoval rostoucí trend (tab. 5.1). Kladná čísla této veličiny vypovídají o tom, že Japonsko více vyváželo, než dováželo. Jediným ukazatelem, kde Japonsko nezaznamenalo nejlepší výsledky, bylo tempo růstu HDP. Ve sledovaných letech 2001 – 2007 HDP v Japonsku rostl průměrným tempem 1,6 %, zatímco v EU to bylo 2,1 % a v USA průměrná hodnota tempa růstu HDP činila 2,4 %. Výše uvedené tři faktory (mimo HDP), u kterých nejlepších výsledků dosahovalo Japonsko, přispěly k nárůstu souhrnné plochy magického čtyřúhelníku u Japonska více než u ostatních ekonomik.

USA z porovnávaných ekonomik vykazovaly nejvyšší průměrné tempo růstu HDP a dosahovaly druhé nejnižší průměrné nezaměstnanosti za období 2001 – 2007, která se svou hodnotou 5,2 % blížila průměrné nezaměstnanosti Japonska. I přes tyto pozitivní okolnosti USA se svou průměrnou plochou magického čtyřúhelníku skončily v pořadí velikosti průměrných ploch poslední. Výsledek výrazně zhoršila míra inflace, která ze srovnávaných ekonomik měla nejvyšší průměrnou hodnotu 2,7 %. Druhým faktorem, který způsobil nejméně úspěšné souhrnné výsledky v USA, bylo saldo platební bilance zahraničního obchodu, které po celé sledované období bylo silně deficitní, což znamenalo, že USA dovážely podstatně více, než dovážely.

EU sice měla nejvyšší průměrnou nezaměstnanost ze všech ekonomik, její ostatní ukazatele magického čtyřúhelníku však tento neprospěch nahradily, neboť se se svými průměrnými hodnotami umístily na druhém místě z porovnávaných ekonomik. Míru inflace si EU stále udržovala kolem 2 % a průměrná míra inflace za období 2001 – 2007 činila 2,4 %, což bylo méně než u USA a více než u Japonska. Tempo růstu HDP svou

průměrnou hodnotou převažovalo průměrné tempo růstu HDP v Japonsku a výrazně se blížilo vysokému průměrnému tempu růstu v USA. Saldo platební bilance se v EU pohybovalo zhruba kolem nuly, což znamenalo, že jednou převážil vývoz a podruhé převažoval dovoz.

Výpočtem průměrných ploch magických čtyřúhelníků pro USA, Japonsko a EU za období 2001 – 2007 bylo prokázáno, že nejúspěšnějších souhrnných výsledků hospodářství v letech 2001 až 2007 dosáhlo Japonsko. Na základě těchto skutečností lze konstatovat, že první hypotéza nebyla potvrzena a tedy neplatí.

5.2 Druhá hypotéza

Druhá hypotéza, jejíž platnost je ověřována, spočívá v nalezení synchronizovaného cyklického vývoje u USA, Japonska a EU ve sledovaném období 1990 až 2009. Verifikace hypotézy je zjišťována na základě vývoje tempa růstu HDP u jednotlivých ekonomik.

Vývoj tempa růstu HDP u jednotlivých ekonomik je znázorněn na obr. 3.10. Na počátku 90. let všechna tři ekonomická centra prošla recesí. Jako první se do recese dostaly USA v roce 1991. Japonsko a EU se do sedla hospodářského cyklu propadly s dvouletým zpožděním až v roce 1993. Úpadek ekonomiky USA způsobený fiskální restrikcí americké vlády se promítl i do ostatních ekonomik. Kromě poklesu světového hospodářství byla krize v EU vyvolána i jinými faktory, např. restriktivní monetární politikou EHS. V Japonsku se ale hlavní příčinou recese stal rozpad bublinové ekonomiky, což zapříčinila japonská centrální banka svou nevhodnou monetární politikou.

Po recesi z počátku 90. let následovala expanze. USA svůj hospodářský růst započaly již v roce 1992, ostatní ekonomiky se k nim přidaly až v roce 1994. Všechny tři ekonomiky společně rostly jen do roku 1996, kdy japonské hospodářství začalo upadat do krize. Příčin japonské krize bylo několik, zejména však to byla asijská měnová krize, která způsobila pokles japonského vývozu a také past likvidity, ve které se ekonomika Japonska od 2. poloviny 90. let nacházela. EU a USA ve společné expanzi pokračovaly až do roku 2000. Japonsko se k růstu HDP přidalo v roce 1999.

Expanze USA, Japonska a EU skončila po roce 2000, neboť v roce 2001 došlo k poklesu světového hospodářství. V důsledku toho se všechny tři ekonomiky společně propadly do recese. Příčinou poklesu byl propad cen akcií v USA. K recesi přispěly i teroristické útoky z 11. září.

Již v roce 2002 byla japonská a americká ekonomika znovu obnovena. EU se k hospodářskému růstu přidala o rok později, neboť úpadek její ekonomiky trval déle. Společně pak všechny tři ekonomiky rostly až do roku 2007.

V roce 2007 v USA započala finanční krize, která se vzápětí přenesla do celého světa. V důsledku toho se ekonomika Japonska a EU od roku 2008 nachází v úpadku. Příčinou finanční krize USA bylo prasknutí hypoteční bubliny způsobené nevhodnou monetární politikou Fedu.

Z analýzy vývoje hospodářského cyklu jednotlivých ekonomik je patrný velký význam ekonomiky USA jako hlavního ekonomického centra, které po sledované období 1990 – 2009 bylo tahounem japonského a evropského hospodářství. Pokud došlo v USA ke zpomalení tempa růstu, pak se tato situace projevila i na HDP ostatních ekonomik a naopak. Tato skutečnost je způsobena tím, že ekonomiky jednotlivých center jsou vzájemně propojeny a jsou na sobě závislé svými vývozy a dovozy. Zároveň ale ekonomický vývoj jednotlivých center ovlivňuje i jejich vnitřní hospodářská politika, jako to bylo v případě Japonska na počátku 90. let a v letech 1997 – 1998, kdy procházelo recesí.

Z analýzy vývoje tempa růstu HDP u jednotlivých ekonomik je patrné, že ekonomiky ve sledovaném období 1990 – 2009 buď společně procházely recesí, nebo společně prožívaly expanzi. Střídání fází hospodářského cyklu u jednotlivých ekonomik ale ne vždy začínalo či končilo ve stejném roce. Tyto časové posuny jsou způsobené tím, že reakce na recesi je na finančních trzích okamžitá, naproti tomu do reálné ekonomiky se krize promítá se zpožděním. Jedinou výjimku obdobného cyklického vývoje tvořily roky 1997 až 1998, kdy se HDP Japonska vyvíjel jinak než u ostatních ekonomik. Příčinou odlišného vývoje Japonska byly důsledky pasti likvidity a asijská finanční krize, neboť Japonsko je z velké části závislé i na zahraničním obchodu s asijskými zeměmi, které v těchto letech procházely měnovou krizí.

Rámcově je však možné konstatovat, že cyklický vývoj uvedených ekonomik ve sledovaných letech 1990 – 2009 byl synchronizovaný. Jak již bylo uvedeno výše, důvodem je vzájemná propojenost a tedy i ovlivnitelnost jednotlivých ekonomických center s tím, že nejvýraznější vliv na vývoj světové ekonomiky mají USA. Na základě těchto skutečností lze konstatovat, že druhá hypotéza byla potvrzena a tedy platí.

6. Závěr

Cílem diplomové práce byla analýza a komparace ekonomik Evropské unie, Spojených států amerických a Japonska od roku 1990 do roku 2009 se zaměřením na vývoj hrubého domácího produktu, míry inflace a míry nezaměstnanosti v těchto hospodářských centrech a na faktory determinující jejich vývoj.

Výsledky analýzy a komparace HDP, inflace a nezaměstnanosti jsou podrobně prezentovány prakticky ve všech výše uvedených kapitolách, podobně jako faktory determinující jejich vývoj.

Z analýzy vyplývá, že nejúspěšnějším obdobím pro ekonomiku Spojených států amerických se stala 90. léta 20. století, neboť procházela obdobím dlouhodobé konjunktury. USA v tomto desetiletí dosahovaly vysokého tempa růstu HDP, poměrně nízké inflace a nízké nezaměstnanosti. Neobvyklým jevem v této tzv. nové ekonomice byla snižující se míra inflace zároveň s klesající mírou nezaměstnanosti. Druhé desetiletí bylo pro americkou ekonomiku méně úspěšné především z důvodu finanční krize, která byla způsobená nevhodnou monetární politikou Fedu a negativně ovlivnila celý svět.

Ekonomický vývoj Japonska z hlediska výše uvedených tří ukazatelů byl v porovnání s USA nepříznivý. Japonská ekonomika v průběhu celého období 1990 – 2009 prodělala podstatně více recesí než USA a EU, prošla rozpadem bubliny na trzích aktiv, krizí finančního systému, deflací, zaznamenala rekordní nárůst nezaměstnanosti atd. Závažným negativním jevem byla past likvidity, kvůli které se japonská ekonomika nemohla dlouho vymanit z deflační spirály.

Evropská unie se v průběhu sledovaného období zaměřovala především na integrační procesy, a proto část období byla podřízena přípravám členských států na splnění konvergenčních kritérií, což pozitivně ovlivnilo ekonomický vývoj EU. Evropská centrální banka si jako cíl stanovila stabilní cenovou hladinu, což také příznivě ovlivnilo evropskou ekonomiku. Nejpalčivějšími problémy v EU však zůstává vysoká míra nezaměstnanosti a

nízké tempo růstu HDP, což je způsobené především vysokou mírou zdanění v jednotlivých členských státech.

I přesto, že výše uvedené závěry naznačují, že nejméně pozitivní vývoj hospodářství v letech 1990 – 2009 byl v Japonsku, první hypotéza prokázala, že naopak nejlepších souhrnných výsledků hospodářství za období 2001 – 2007 dosáhlo Japonsko. Důležitou roli při této skutečnosti sehrál čtvrtý makroekonomický ukazatel, a to saldo platební bilance zahraničního obchodu, které v Japonsku po sledované období 2001 – 2007 dosahovalo kladných hodnot, zatímco v USA bylo silně deficitní. Dalším faktorem, který k této skutečnosti dopomohl, byla deflace, která se v Japonsku vyskytovala po téměř celé období 2001 – 2007, což zvětšilo plochu magického čtyřúhelníku a přispělo k nejúspěšnějším souhrnným výsledkům hospodářství Japonska v letech 2001 – 2007.

Z výsledků druhé hypotézy vyplynul závěr, že cyklický vývoj uvedených tří ekonomických center v letech 1990 – 2009 byl synchronizovaný, což bylo způsobeno především ekonomikou USA, která byla tahounem japonského a evropského hospodářství a předurčovala tak jejich ekonomický vývoj.

Úspěchy či neúspěchy prováděných politik a též návrhy na hospodářsko-politická doporučení pro jednotlivé ekonomiky jsou podrobně uvedeny zejména v kapitole 4 této práce. Obecně lze konstatovat, že opatření hospodářské politiky se odvíjela od ekonomického vývoje jednotlivých ekonomik. V případě USA byla hospodářská politika vhodná především v 90. letech a v 1. dekádě 21. století nevhodná monetární politika Fedu způsobila finanční krizi s negativními dopady na celý svět. V Japonsku podobně jako v USA krizi z počátku 90. let způsobila chybná politika centrální banky. Následky této politiky pak japonskou ekonomikou ovlivňovaly několik let. Patřila mezi ně především deflace a past likvidity. Hospodářská politika v EU byla úspěšná. Snaha o splnění konvergenčních kritérií jednotlivými členskými státy pozitivně ovlivnila ekonomický vývoj v EU. K pozitivnímu vývoji přispěla i monetární politika ECB s cílem stabilní cenové hladiny.

V rámci analýzy ekonomického vývoje je patrný i odraz teorie v realitě. Všeobecně lze konstatovat, že vývoj makroekonomických ukazatelů v jednotlivých ekonomických centrech odpovídal teoretickým pravidlům. Například rozhodnutí vlády a centrální banky, ať už chybná či správná, vyvolala v ekonomikách důsledky odpovídající ekonomickým teoriím. Jedinou výjimku, kdy teorie neodpovídala praxi, tvořil ekonomický vývoj USA v 90. letech, kde souběžně klesala jak míra nezaměstnanosti, tak míra inflace. Tento atypický vývoj popírá dosavadní teoretické pojetí krátkodobé Phillipsovy křivky.

Seznam literatury

Bibliografie

1. BARRO, J. R. *Macroeconomics*. 3rd ed., New York etc.: John Wiley & Sons, 1990. 576 pgs. ISBN 0-471-50282-0.
2. *BusinessInfo.cz, Oficiální portál pro podnikání a export 2010* [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/japonsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000424/>>.
3. CIHELKOVÁ, E., aj. *Světová ekonomika – regiony a integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 244 s. ISBN 80-247-0193-6.
4. DORNBUSCH, R., FISCHER, S. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1994. 602 s. ISBN 80-04-25556-6.
5. *Euroekonom.cz, Ekonomický portál 2010* [online]. [cit. 2010-03-10]. Dostupné z WWW:<<http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-usa-hypoteky>>.
6. *Finance.cz* [online]. [cit. 2010-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.finance.cz/zpravy/finance/216530-ztracena-dekada-cislo-dve-v-japonsku-klepe-na-dvere/>>.
7. KADEŘÁBKOVÁ, A. *Základy makroekonomické analýzy*. Praha: Linde, 2003. 175 s. ISBN 80-86131-36-X.
8. KUNEŠOVÁ, H. *Ekonomika USA v 90. letech. Mezinárodní politika*. 2000, roč. 24, č. 5, s. 31 – 32. ISSN 0543-7962.
9. KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., aj. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. 319 s. ISBN 80-7179-455-4.
10. MANKIW, N. G. *Macroeconomics*. 4th ed., New York: Worth Publisher, 1999. 553 pgs. ISBN 1-57259-644-9.
11. *Ministerstvo vnitra České republiky* [online]. [cit. 2010-04-25] Dostupné z WWW: <<http://www.mvcr.cz/clanek/evropska-centralni-banka.aspx>>.
12. RUSMICOVÁ, L. *Makroekonomie – základní kurs*. 4. vyd. Slaný: Melandrium, 1997. 167 s. ISBN 80-901801-8-3.
13. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
14. SIRŮČEK, P., aj. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj – současnost – výhledy)*. 1. vyd. Slaný: Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-53-9.
15. SKOŘEPA, M. Cílování inflace vs. měnověpolitický režim ECB. *Bankovníctví*. 2003, roč. 11, č. 11, s. 26 – 27. ISSN 1212-4273.
16. STIGLITZ, J. Bushovo čtyřleté selhávání. *Ekonom*. 2004, roč. 48, č. 42, s. 20. ISSN 1210-0714.
17. *Teoretické a praktické aspekty veřejných financí* [online]. [cit. 2010-04-23]. Dostupné z WWW: <http://kvf.vse.cz/storage/1239811823_sb_wroblowsky.pdf>.
18. *Working papers* [online]. Working paper No. 5/2002. Jak vyřešit problém deflace? Příklad Japonska [cit. 2010-04-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.ieep.cz/editor/assets/working-papers/wp0502.pdf>>.
19. ŽÍDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 391 s. ISBN 978-80-7380-035-2.

Citace

20. *BusinessInfo.cz, Oficiální portál pro podnikání a export 2010* [online]. [cit. 2010-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.businessinfo.cz/cz/sti/japonsko-ekonomicka-charakteristika-zeme/4/1000424/>>.
21. CIHELKOVÁ, E., aj. *Světová ekonomika – regiony a integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. s. 42, 103, 147, 154. ISBN 80-247-0193-6.
22. CZESANÝ, S. Proč je růst v Unii chabý. *Ekonom*. 2005, roč. 49, č. 21, s. 82, 83. ISSN 1210-0714.
23. DORNBUSCH, R., FISCHER, S. *Makroekonomie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1994. s. 23, 28, 85. ISBN 80-04-25556-6.
24. *Euroekonom.cz, Ekonomický portál 2010* [online]. [cit. 2010-03-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.euroekonom.cz/analyzy-clanky.php?type=jz-usa-hypoteky>>.
25. FÁREK, J. *Ekonomika Japonska: strukturálními reformami k překonání stagnace. Mezinárodní politika*. 2006, roč. 30, č. 3, s. 8. ISSN 0543-7962.
26. FÁREK, J. *Ekonomika USA: robustní a opět na vzestupu. Mezinárodní politika*. 2002, roč. 26, č. 7, s. 23. ISSN 0543-7962.
27. HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurs*. 2. vyd. Slaný: Melandrium, 2002. s. 185, 188, 189, 190, 193, 195, 207, 210, 217. ISBN 80-86175-25-1.
28. HORSKÁ, H. Past likvidity. *Ekonom*. 1999, roč. 43, č. 17, s. 28. ISSN 1210-0714.
29. JONÁŠ, J. *Světová ekonomika na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2000. s. 103, 105. ISBN 80-7261-016-3.
30. KADERÁBKOVÁ, A. *Základy makroekonomické analýzy*. Praha: Linde, 2003. s. 9, 11, 12, 14. 0-86131-36-X.
31. KISLINGEROVÁ, E. Nová doba nové ekonomiky. *Ekonomika a management*. 2008, č. 3. ISSN 1802-8470.
32. KUNEŠOVÁ, H., CIHELKOVÁ, E., aj. *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. s. 178. ISBN 80-7179-455-4.
33. MACH, M. *Makroekonomie II pro magisterské studium 1. a 2. část*. 3. vyd. Slaný: Melandrium, 2001. s. 81, 256, 263, 273, 281, 296, 304, 309, 318. ISBN 80-86175-18-9.
34. NEUMANN, P. *Ekonomika Spojených států amerických před prezidentskými volbami. Mezinárodní politika*. 2008, roč. 32, č. 10, s. 23, 24. ISSN 0543-7962.
35. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991. s. 204, 289, 296. ISBN 80-205-0192-4.
36. SPĚVÁČEK, V. *Makroekonomická analýza a mezinárodní komparace*. 1. vyd. Praha: VŠE, 1994. s. 53. ISBN 80-7079-844-0.
37. ŠEVČÍK, M., ŠEVČÍKOVÁ, M. Lisabonská strategie: úspěch, či blamáž eurokratů? *Mezinárodní politika*. 2005, roč. 29, č. 8, s. 12. ISSN 0543-7962.
38. *Vláda České republiky* [online]. [cit. 2009-11-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/ek-hleda-nove-nastroje-k-mereni-hospodarskych-vysledku-61552/>>.
39. ŽÍDEK, L. *Dějiny světového hospodářství*. 1. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. s. 125, 227, 251. ISBN 978-80-7380-035-2.